nyire kötelezően elfogadottak a „klinikai tényállások"? Hanem arról is, hogy moláris tudásunkat részletesebben megalapozzuk.

Végezetül mégis hangsúlyoznunk kell, hogy a pszichoanalízis eddigi módszere, amelyet első alakjában Sigmund Freudnak köszönhetünk, elegendő volt ahhoz, hogy a pszichoanalízist az antropológiai tudásunkat gazdagító tudományos fáradozások sorában az első helyre helyezhessük. Hans Kunz ezt világosan és egyértelműen fogalmazza meg:

> „Nincs korunkban még egy tudomány, amely ennyire intenzíven és átfogóan fordult volna az ember átéléséhez és cselekvéséhez, mint a pszichoanalízis" (Kunz, 1975, 45. o.).

Mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezt az érdemet, amelyet Freud elnyert, a „tudományos kubikosmunka" (Kuhn, 1967) folyamatában lépésről lépésre kell újólag elnyerni. Ami a klinikai-pszichoanalitikus kutatás továbbfejlődését illeti, meggyőződésem, hogy itt fokozódnak a módszertani követelmények, s az egyes kezelt esetek intenzív kutatása nyomán is valódi új világ tárul fel előttünk. Ide számíthatjuk mindenekelőtt „a pszichoanalitikus szerepét" (Thomä, 1974), a klinikai-analitikus kutatás mindeddig sötét területét. A kórtörténet egyedi esettanulmánnyá alakítása évek óta nagy lendületben van (Leuzinger-Bohleber, 1995), biztosítva a klinikai pszichoanalitikus kutatás új szakaszát.

4

Amália – a német mintaeset (I. és II. szint)

Horst Kächele, Marianne Leuzinger-Bohleber, Anna Buchheim, Helmut Thomä

4.1 Miért van szükségünk mintaesetekre? – 106

4.2 A páciens – Amália –107

4.3 A pszichoanalitikus terápia menete – 110
4.3.1. A folyamatleírás elméletéhez – 110
4.3.2 Az analízis menetének hosszmetszete – 112
4.3.3 Az analízis menetének keresztmetszete – 117

4.4 Amália: 25 évvel a pszichoanalitikus kezelés után – 146

nyire kötelezően elfogadottak a „klinikai tényállások"? Hanem arról is, hogy moláris tudásunkat részletesebben megalapozzuk.

Végezetül mégis hangsúlyoznunk kell, hogy a pszichoanalízis eddigi módszere, amelyet első alakjában Sigmund Freudnak köszönhetünk, elegendő volt ahhoz, hogy a pszichoanalízist az antropológiai tudásunkat gazdagító tudományos fáradozások sorában az első helyre helyezhessük. Hans Kunz ezt világosan és egyértelműen fogalmazza meg:

> „Nincs korunkban még egy tudomány, amely ennyire intenzíven és átfogóan fordult volna az ember átéléséhez és cselekvéséhez, mint a pszichoanalízis" (Kunz, 1975, 45. o.).

Mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezt az érdemet, amelyet Freud elnyert, a „tudományos kubikosmunka" (Kuhn, 1967) folyamatában lépésről lépésre kell újólag elnyerni. Ami a klinikai-pszichoanalitikus kutatás továbbfejlődését illeti, meggyőződésem, hogy itt fokozódnak a módszertani követelmények, s az egyes kezelt esetek intenzív kutatása nyomán is valódi új világ tárul fel előttünk. Ide számíthatjuk mindenekelőtt „a pszichoanalitikus szerepét" (Thomä, 1974), a klinikai-analitikus kutatás mindeddig sötét területét. A kórtörténet egyedi esettanulmánnyá alakítása évek óta nagy lendületben van (Leuzinger-Bohleber, 1995), biztosítva a klinikai pszichoanalitikus kutatás új szakaszát.

4

Horst Kächele, Marianne Leuzinger-Bohleber, Anna Buchheim, Helmut Thomä

4.1 Miért van szükségünk mintaesetekre? – 106

4.2 A páciens – Amália –107

4.3 A pszichoanalitikus terápia menete – 110
4.3.1. A folyamatleírás elméletéhez – 110
4.3.2 Az analízis menetének hosszmetszete – 112
4.3.3 Az analízis menetének keresztmetszete – 117

4.4 Amália: 25 évvel a pszichoanalitikus kezelés után – 146

4.1 Miért van szükségünk mintaesetekre?

Kezdjük az egyszerű kérdéssel: miért van szükségünk mintaesetekre? A pszichoanalitikusnak erre rögtön eszébe jut, hogy Freud (1900) a pszichoanalízis álommintájáról beszélt és Erikson (1954) az Irma-álmot példamutató esetként dolgozta fel.

A második fejezetben bemutattuk, miként teremtődött meg a pszichoanalízisben az a helyzet, hogy a klinikai esettanulmányokban feljegyzett szóbeli hagyomány vált a klinikai tudás továbbadásának legfontosabb eszközévé. Továbbá arra is utaltunk, hogy Freud kórtörténetei olyan mintákká váltak, amelyek sok helyütt ma is nélkülözhetetlen bevezetést jelentenek a pszichoanalízisbe. Jones (1962) hangsúlyozta, hogy a Dóra-eset

> „...évekig mintaképül szolgált a pszichoanalitikus kandidátusok számára, s bár ismereteink azóta tovább fejlődtek, ma is éppoly érdekes olvasmány, mint korábban volt" (Jones, 1962, 306–307. o.).

Annál figyelemreméltóbb, hogy Erikson (1962, 1964) éppen ebben az esetben mutatta ki az etiológiai és terápiás koncepció jelentős gyengéit. Ez a munka éppúgy bírálja Freud kóroktani magyarázatait a **kórtörténetekben**, mint a **kezelési beszámolók** technikáját. Az idevágó közlemények áradatának láttán Arlow (1982) megütközésének ad hangot az elmúlt tárgyakhoz való ilyetén kötődés miatt. Röviden és velősen azt ajánlja, vegyünk búcsút ifjúkori barátságainktól, amelyek annak idején jó szolgálatot tettek nekünk, biztosítsuk jól megérdemelt pihenésüket, s térjünk napirendre felettük.

De mégis mit jelent „napirendre térni"?

Az egyik megoldás – a sok más, Michels (2000) vizsgálta lehetőség közül – abban áll, hogy példaszerű eseteket, tehát mintaeseteket állapítunk meg. Mi tesz egy esetet mintaesetté?

Luborsky és Spence munkájára (1971) hivatkozunk, akik Bergins és Garfield *Handbook of psychotherapy and behaviour change* című művének első kiadásában az alábbi kívánalmakat sorolták fel:

> „...aktuális pszichoanalitikus ülések során gyűjtött adatokra van szükségünk. Elvileg két feltételnek kellene teljesülnie: a) az esetet egyértelműen pszichoanalitikus esetként kell tudjuk definiálni, bármilyen folyamat-kritériumokat alkalmazzunk is és b) az adatokat audioeszközökkel kell felvenni, onnan átírni és indexálni, hogy hozzáférhetőségük és láthatóságuk maximális legyen" (Luborsky és Spence, 1971, 426. o.).

Tudomásunk szerint addig ilyen adathalmaz, amely teljesítené ezeket a feltételeket, nem állt rendelkezésre.

Ez több mint harminc évvel ezelőtt történt; a kívánalmaknak csak néhány kutató tett eleget. Ám az első ilyen esetet - amelynek a szupervizora egyébként J. Arlow volt, azzal a céllal, hogy garantálja az analitikus munka minőségét a lehetséges bírálók szemében – asszony Hartvig Dahl által feljegyzett kezelésének hozzáférhetőségét követően vezető amerikai pszichoanalitikus terápiakutatók dolgozták fel (Bucci, 1988; Bucci, 1997; Dahl, 1988; Jones és Windholz, 1990; Luborsky et al., 2001; Spence et al., 1993; Weiss és Sampson, 1986). Ezt követően jött létre a Psychoanalytic Research Consortium (Waldron, 1989) és a Penn Psychoanalytic Treatment Collection (Luborsky et al., 2001). Az NSZK-ban Meyer és Thomä szinte ugyanekkor, a hatvanas évek végén kezdték el a magnófelvételeket. Az Ulmi Szövegbank, amelynek létrehozása a Deutsche Forschungsgemeinschaft „Pszichoterápiás Folyamatok" elnevezésű 129. Kutatási Területének keretei között kezdődött a nyolcvanas évek elején, a Német Szövetségi Köztársaság vélhetően legnagyobb gyűjteményét teremtette meg szalagra rögzített és leírt pszichoterápiás-pszichoanalitikus szövegekből (Mergenthaler és Kächele, 1994; ► lásd 6.2 fejezet).

Az itt bemutatott eset – Amália nevű páciensé – Luborsky és Spence kritériumait figyelembe véve szerintünk azért nevezhető mintaesetnek, mert szalagra vett, leírt, s a kutatók számára nyilvánosan hozzáférhető. Hogy pszichoanalitikus kezelésről van szó, a kezelést végző analitikus státusa alapján aligha vonható kétségbe.

A kutatási légkör kialakulásának keretei között nehéz kérdés a pszichoanalízisben, vajon névtelen maradjon-e a kezelést végző analitikus – a páciens jól felfogott védelme érdekében –, illetve, hogy az indokok mérlegelése során jó okok szólnak-e amellett, hogy a kutatási folyamatban – természetesen a páciens hozzájárulásával – tevékeny részt vegyen egy kutató analitikus is. Azt tapasztaltuk, hogy a másik analitikus közreműködése nem csak termékeny, hanem szükséges is. Kétségkívül kényszerítő erejűnek tartjuk, hogy a konkrét kutatásban való részvétel a kezelés befejezése utáni időszakra korlátozódjon.

Módszeres eljárásunk négy szintet különböztet meg (Kächele és Thomä, 1993); minden szint különböző anyagot készít a rendelkezésre álló alapanyagokból, azaz magnófelvételekből illetve leiratokból. A négy szint a következő:

- I. szint: klinikai esettanulmány és
- II. szint: szisztematikus klinikai leírás (► 4. fejezetben tárgyaltak);
- III. szint: koncepciózus klinikai becslési folyamatok (► 5. fejezetben tárgyaltak) és
- IV: szint: nyelvészeti és számítógépes szövegelemzések (► 6. fejezet).

Ezzel Sargent (1961) a Menninger-projekt keretein belül kifejlesztett javaslatát követjük, melynek célja, hogy a komplex klinikai megértés és objektiválás közötti elkerülhetetlen szakadékot kölcsönös vonatkozásokkal áthidalja.

4.2 A páciens – Amália

Amália a kezelés kezdetekor 35 éves, egyedül élő tanítónő; mindazonáltal kötelességének érzi, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn családjával, különösen anyjával. A kezelésre erős depresszív lehangoltság miatt jött, ami megfelelően alacsony önértékeléssel járt együtt, mindez azonban munkaképességét jelentősebben nem csökkentette. Időnként vallásos aggályok gyötörték, bár szigorú vallásos időszaka után elfordult az egyháztól. Kamaszkorától kezdve esténként kényszeres gondolatokkal és impulzusokkal küszködött. Időről-időre neurotikus eredetű légzési panaszai is felléptek. Beszámolt arról, hogy bizonyos körülmények között erythrofób állapotai alakulnak ki.

Élettörténet

1939-ben született egy délnémet városkában. Olyan családban nőtt fel, amelyben az apa gyakorlatilag egész gyermekkorában távol volt: eleinte valószínűleg a háború miatt, később foglalkozása okán: távoli vidéki körzet jegyzője volt. Az apa érzelmileg valószínűleg nagyon hűvös, kommunikációs készségében korlátozott volt; kényszeres viselkedése akadályozott minden intenzívebb kapcsolatot gyermekeivel. Az anyát egészen másként írja le Amália: impulzív volt, jelentős kulturális érdeklődéssel, s nyilvánvalóan szenvedett férje érzelmi hidegségétől. Amália második gyermek, fivére 2 évvel idősebb, öccse pedig 4 évvel fiatalabb, s velük szemben mindig értéktelennek érezte magát. Beszámolója szerint fiatal korában érzékeny gyermek volt, sokáig volt képes játékaival egyedül foglalatoskodni, s szeretett festegetni. Egyértelműen utal arra, hogy a távollévő apa helyett ő volt anyja pótpartnere.

3 éves korában a tüdőbaj enyhe formájában megbetegedett, s hat hónapig az ágyat nyomta. 5 éves volt, amikor anyja is heveny tuberkulotikus fertőzést kapott, emiatt elsőként Amáliának kellett elhagynia szűkebb családját, s nagynénjéhez küldték, s tíz évig kellett ott maradnia. Két fiútestvére egy év múlva követte. Minthogy az anya ismételten kórházi kezelésre szorult, a gyermekekről a nagynéni és a nagyszülők gondoskodtak. Szigorú, puritán érzelmi légkör uralkodott náluk, a vallási szigor átjárta Amáliát. Az apa a háború után csak hétvégenként bukkant fel a nagyszülői pótcsaládnál.

Kamaszkorában szomatikus megbetegedés lépett fel: idiopátiás szőrösödés, amely jelentősen fokozta pszichoszexuális problémáit.

Az iskolában Amália mindig osztálya legjobbjai közé tartozott. Érdeklődése sok tekintetben közös volt fiútestvéreivel; nőnemű kortársaival rosszul jött ki. Még hatvanéves korában is – a Felnőtt Kötődési Interjúban – jól emlékszik rivalizálására egyik osztálytársnőjével, aki ugyan kevésbé értelmes, ám messze vonzóbb volt, mint ő. Serdülőkorában tovább romlott viszonya apjával, teljesen eltávolodott tőle. Szülei szigorú tilalma miatt ért véget késő-tizenéves szoros kapcsolata egy fiatalemberrel, akivel már eljegyzésről is szó volt.

Érettségi után először tanítóképzőbe járt, hogy gimnáziumi tanár lehessen. Személyes ellentétek miatt néhány szemeszter után a zárdai élet mellett döntött. Ott azonban jelentősen fokozódtak vallási konfliktusai, s emiatt visszatért a tanuláshoz. Csakhogy a gimnáziumi tanárnői pálya formális okokból addigra már bezárult előtte, csak (!) reáliskolai tanár lehetett. Két fiútestvéréhez képest ez akkor s még sokáig szeplőnek számított.

Gátlásai miatt Amáliának az első interjú időpontjáig nem volt heteroszexuális kapcsolata, s az idiopátiás szőrösödés tovább erősítette a neurotikus gátlásait.

Itt szeretnénk utalni az idiopátiás szőrösödésben szenvedő nőkkel Meyer és Zerssen (1960) végzett kitűnő vizsgálatára (lsd. még Meyer, 1963). Az empirikus pszichoszomatika e két elkötelezett képviselője utalt arra, hogy a genetikus tényezők és a stressz kiváltotta reakciók kombinációja, bizonyos kritikus mérték elérése után az androgén-szint növekedéséhez vezethet.

Kézenfekvő, hogy szőrösödésben szenvedő nők, akikből hiányzik a világos genetikus hajlam (ilyen Amália), roszszul kezelik a stressz-helyzeteket (► lásd még 5.5 fejezet).

Azért keresett pszichoanalitikus kezelést, mert önérzetének súlyos korlátozottsága az utóbbi években teljes mértékben elérte a súlyos depresszió fokát. Egész életfejlődése és nőként betöltött társadalmi helyzete serdülőkora óta olyan férfias stigmatizáltság hatása alatt állt, amely megváltoztathatatlannak bizonyult s amellyel hiába próbált megbirkózni. Kifelé el lehetett titkolni ugyan a stigmát, de ezek a kozmetikázások és a Goffman (1977) értelmében vett fogyatékosság észlelhetőségének eltussolására szolgáló más módszerek nem voltak képesek megváltoztatni énképét s a vele járó szélsőséges társadalmi bizonytalanságot. Jellegzetes ördögi körben erősítette egymást stigmatizáltság, s a már premorbid szinten neurotikus tünetegyüttes; kényszerneurotikus aggályok és multiform szorongásos-neurotikus tünetek nehezítették a személyes kapcsolatokat, s mindenekelőtt azt eredményezték, hogy a páciens képtelen volt szorosabb barátságot kötni a másik nemhez tartozókkal.

Pszichodinamika

Minthogy Amália laikus kóroktanában neurózisa keletkezését lényegében maga is szőrösödésére vezette vissza, induljunk ki ennek a testi fogyatékosságnak a helyi értékére vonatkozó megfontolásokból, amelyekből a speciális változási célok is levezethetők.

A szőrösödésnek Amália számára kétfajta jelentősége lehetett:

Egyrészt nehezítette amúgy is problematikus női identitását, mert ismételten táplálta a nőpáciens tudattalan vágyát, hogy férfi legyen. A nőiség a páciens számára élettörténetileg nem pozitív érték, hanem betegséggel (anya) és hátrányos helyzettel (a fivéreihez képest) társul. Serdülőkorban, amikor a páciensnél a fokozott szőrösödés először jelentkezett, a nemi identitás amúgy is ingatag. A férfiasság jelei a testi szőrzet formájában felerősítik a fejlődéslélektanilag újjáéledő ödipális péniszirigységet és -vágyat. Ennek természetesen már előzőleg is a feloldatlan konfliktusok középpontjában kellett állnia, különben nem tehetne szert ekkora jelentőségre. Erre utal a két fivéréhez fűződő kapcsolatának formája: őket a páciens csodálja és irigyli, leánygyermekként gyakran elhanyagolva érzi magát. Amíg a páciens péniszvágyát beteljesedettnek képes fantáziálni, a szőrösödés ellentmondásmentesen illeszkedik testsémájába. A fantáziált vágyteljesítés azonban csak akkor nyújt megkönnyebbülést, ha tökéletesen fenntartható. Ez azonban nem sikerülhet, hiszen a férfias szőrzet a nőt még nem teszi férfivá. A nemi identitás problémája újból felmerül. Ilyen háttér előtt a páciens számára a női önreprezentációval összefüggő valamennyi kognitív folyamat konfliktusossá vált, nyugtalanságot kelt, s ezért hárítandó.

Másrészt a szőrösödésben másodlagosan van valami a „prezentációs" tünetegyüttesből: a páciens számára indokolja, miért kerüli eleve a szexuális csábítási helyzeteket. Emellett testi fogyatékosságának ez a funkciója tudatosan nem hozzáférhető számára. Amália sikeres kezeléséhez ezekből a megfontolásokból két követelmény vezethető le: a páciens akkor lesz képes társadalmi és szexuális kapcsolatokra, ha

1) kellően biztos nemi identitásra tesz szert s leküzdi szelf-bizonytalanságát, s ha
2) képes feladni vágyaira vonatkozó bűnösségi érzéseit.

Az előtörténet, a tünetek és a karakterstruktúra, s a jelentős szenvedés alapján felállítható volt a pszichoanalitikus terápia indikációja. Külső jegyeit tekintve – amelyeknek azonban csak feltételesen ismerjük el a meghatározó értékét – meglehetősen előírásos, heti 3 órában végzett pszichoanalitikus kezelésről volt szó.

A kezelést végző analitikus állásfoglalásából a következő szövegrészt emeljük ki (lásd Thomä és Kächele, 1988, 90. o.).

Megfontolások

A szakmájában dolgos, művelt hajadon és férfias stigmája ellenére teljesen nőiesnek ható pácienst azért vettem kezelésbe, mert meglehetősen biztam és reménykedtem abban, hogy a stigma jelentéstartalma lényegesen megváltoztatható. Általánosságban tehát abból indultam ki, hogy nemcsak testünk a sorsunk, hanem az is sorsszerű lehet, milyen a számunkra jelentős személyek s önmagunk beállítódása a testünkkel kapcsolatban.

További pszichodinamikai megfontolások

Klinikai tapasztalataink igazolják a következő feltevéseket: a férfias stigmatizáltság erősíti a péniszvágyat, illetve a péniszirigységet, újjáéleszt ödipális konfliktusokat. Ha a vágy, hogy az illető férfivá váljék, beteljesedne, a páciens hermafrodita testsémája ellentmondásmentessé válna. A „férfi vagyok vagy nő?" kérdésre ekkor válasz jönne, a stigmatizáltság által állandóan megerősített bizonytalan identitás megszűnne, szelfkép és testi valóság összhangba kerülnének egymással. Csakhogy a testi valóságra vonatkozó tudattalan fantázia nem tartható fenn: a férfi stigmatizáció nyomán a nőből nem lesz férfi. A regresszív megoldások, hogy a férfias stigmatizáció ellenére az anyával való azonosulás útján jusson belső biztonsághoz, a régi anya-leány konfliktusokat élesztik fel s többrétű elhárítási folyamatokhoz vezetnek. Minden affektív és kognitív folyamatot mélységes ambivalencia hat át, emiatt a páciens számára például nehézséget okoz, hogy vásárlás során válasszon a különböző színek között, mert a „férfias", illetve „nőies" minőséget kapcsolja hozzájuk.

Kiegészítő pszichodinamikai megfontolásokat a tervelemzés alapján közlünk (► lsd. 5.9 fejezet), amelyeket a katamnetikusan végzett felnőtt-kötődési interjú leletei támasztanak alá (► 4.4 fejezet).

Diagnosztikus szempontból az önbizalom zavaráról van szó; ICD-10 szerint disztimia diagnosztizálható.

Ahhoz, hogy ez az eset mintaesetnek számíthasson, Luborsky és Spence (1971) szerint szükséges, hogy létezzenek a terapeutától független pszichometriai értékelések (ezeket az információkat már tárgyaltuk a 2. kötetben):

Pszichometrikus igazolások

A tesztpszichológiai adatok, amelyeket eredményességi kontrollként a kezelés kezdetén és befejeződése után, valamint katamnesztikus vizsgálatban 2 év után gyűjtöttünk, a kezelést végző analitikusnak azt a klinikai értékelését támasztják alá, hogy a kezelés sikeresen folyik.

A Freiburgi Személyiség Leltárban már a profilok összehasonlítása is mutatja, hogy a páciens skálaértékei a kezelés végén gyakrabban esnek normális tartományba és ritkábbak szélső értékek, mint a terápia elején. A katamnézis időpontjában ez a tendencia még erősebb volt.

Az értékek különösen azokon a skálákon térnek vissza a normális tartományba, amelyeken a páciens eredetileg rendkívül irritálhatónak és habozónak (standardérték: 1) (6. skála), nagyon engedékenynek és mérsékeltnek (standardérték: 2) (7. skála), nagyon gátoltnak és feszültnek (8. skála) s érzelmileg rendkívül labilisnak (N skála) ábrázolta magát.

Néhány skálán a páciens a kezelés lezárása után pozitív irányban tér el a normál értéktől: Amália

- pszichoszomatikusan kevésbé rendellenesnek (1. skála),
- elégedettebbnek és önmagában biztosabbnak (3. skála)
- szociálisabbnak és elevenebbnek (5. skála) és
- extrovertáltabbnak (E skála) mondja magát.

Különös figyelmet érdemel a 8 standardérték a 2. skálán a kezelés vége után, amelyben az fejeződik ki, hogy a páciens spontánul nagyon agresszívnak és emócionálisan éretlennek éli meg magát. Ebben az időszakban valószínűleg még tart saját agresszív impulzusaitól, amelyeket már nem kontrollál oly erősen, mint a kezelés kezdetekor. A katamnézis idején ez a skálaérték visszatért a normál tartományba. Mintha a közbülső időben a páciens meggyőződött volna arról, hogy nem kell tartania agresszív kitöréseitől. Feltűnő a katamnézis időpontjában a 3. skálán található szélső érték is: Amália asszony, aki mindenekelőtt depresszív lehangoltsága miatt kívánt kezelésbe menni, itt rendkívül elégedettnek és bizakodónak mondja magát.

A Gießen-tesztben (GT) a páciens szelfképére vonatkozó skálaértékek a 3 mérési időpont egyikében sem lépnek ki a normál tartományból. Beckmann és Richter mondják az általuk kifejlesztett eljárásról:

> „Kialakítása során különös hangsúlyt fektettünk arra, hogy általa megtudjuk, hogyan mutatja be magát a vizsgálati személy pszichoanalitikus szempontból fontos kategóriák mentén csoportviszonylatokban" (Beckmann és Richter, 1972, 12. o.).

A normál tartománytól eltérő szélső értékek alapján csupán a kezdeti önjellemzés tekinthető viszonylag depresszívnek (HM skála szemben DE skálával), a záró jellemzés pedig inkább dominánsnak (DO skála szemben GE skálával). A profilok mindenekelőtt annyiban jeleznek szinteltolódást, hogy a páciens a kezelés lezárulása után dominánsabbnak, kevésbé kényszeresnek, depresszívnek és átláthatóbbnak (nyitottabbnak,

kapcsolatteremtésre alkalmasabbnak) éli meg magát. A katamnézis időpontjában a szelfkép skálaprofilja abszolút feltűnésmentes.

A képben, amelyet a kezelést végző analitikus a kezelés elején a páciensről alkot (GT-idegenkép), feltűnik, hogy sokkal zavartabbnak tartja, mint amilyennek a páciens tartja önmagát: az analitikus szemében lényegesen kényszeresebb, depresszívebb, visszafogottabb és szociálisan korlátozottabb. Ezekben a dimenziókban az idegenkép a normán kívül esik. Zenz és munkatársai (1975) szerint az első interjú után gyakran figyelhető meg ilyen jelentős eltérés szelfkép és idegenkép között. A kezelés lezárulása után ez az eltérés eltűnt. Az analitikus most éppolyan egészségesnek tekinti Amáliát, mint amilyennek ő saját magát. Nagyobb különbségek már csak két skálán figyelhetők meg: az analitikus például egyfelől vonzóbbnak és szeretetreméltóbbnak, másfelől viszont kényszeresebbnek is tartja Amáliát, mint ő önmagát.

A pszichológiai tesztek eredményei alátámasztják a kezelést végző analitikus értékelését; a katamnézis időpontjából származó eredmények megerősítik a páciens további pozitív fejlődését az analízis utáni időszakban.

Néhány évvel később a páciens visszatért korábbi analitikusához, s egy rövid, 25 órás pszichoterápiát arra használt fel, hogy feldolgozza a nála jóval fiatalabb élettársával fenntartott stabil, ám konfliktusos partnerkapcsolatában felmerült problémákat.

A kutatási eredmények nyilvánosságra hozatalát érintő tisztázó beszélgetés keretében páciens több mint huszonöt évvel az analízis befejezése után, csak nemrég fejezte ki abbeli kívánságát, hogy ezt a voltaképpen lezárult partnerkapcsolatot újabb tisztázásnak vessük alá. Ennek érdekében egy a kutatócsoporttól független kolléganőhöz irányítottuk, akihez néhány ülésre eljárt.

4.3 A pszichoanalitikus terápia menete[1]

4.3.1. A folyamatleírás elméletéhez

Az analitikus mint jelentéstevő, mint a kezelés referálója, mindig résztvevő. Nem is tehet mást. A diádikus helyzetből kikerülve a mindenkori óra után és a kezelés végén ott áll egyedül, az önmagával folytatott párbeszédben, amelynek tárgya: hogyan tapasztalta ezt a másik embert, akit a saját szubjektivitásával élt át (Kächele, 1986).

Két ember találkozik egy nagymértékben professzionalizált helyzetben, hogy az egyikük élettörténetének kutatása révén s annak a terápiás kapcsolatban történő interaktív felidézésével változást idézzenek elő (Meissner, 1996). Ez a kutatási folyamat a kétszemélyes helyzethez kötött. Mi történik ezzel a kutatási mezővel az után, hogy a páciens kiment a rendelőből, a pszichoterapeuta pedig leül az íróasztalához. Abban a pillanatban, amikor az analitikus és páciense elválnak egymástól, véget ér a terepkutatás szakasza (Kächele, 1991): az analitikus kilép a kutatási mezőből – mindegy, hogy azt őserdőnek vagy sivatagnak tekintjük –, s otthon, az íróasztalánál folytat klinikai kutatást. Ulrich Moser (1991) az „on-line" és „off-line" kifejezésekkel jellemzi ezt a különbséget.

Ahhoz, hogy azt a belegondoló cselekvést kutatásnak nevezhessük, azt kell megtudnunk, mennyire képes az egyes analitikus szerepelkülönítésre, azaz mennyire képes önmaga kutatója lenni – amit Bowlby (1979) a klinikus számára szükségesnek tart –, aki eltér a cselekvést vezérlő evidencia-maximálás elvétől, s aki a pácienssel folytatott kutatási folyamataihoz alternatív értelmezési vázlatokat fejleszt ki, mint ezt Edelson (1984, 1985) elvárta. A tapasztalat utángondoló rendezésének ebben a szakaszában a pszichoanalitikus magatartás egyenletesen lebegő figyelme időlegesen megszűnik: a pszichoterapeuta szakkönyvet író szerzővé válik (Stein, 1988).

Az egyes analitikusnak ez a fajta klinikai kutatása szóban vagy írásban az egyén reflektált tapasztalatát adja át szakmai vonatkoztatási csoportjának; ez viszont a képzés révén mint szakértő-rendszer van jelen a gondolkodó analitikus fejében, s túl gyakran megszabja azt, amit közzétesz. Kernberg például, miként többen korábban is, nemrég (1986) arról panaszkodott, hogy „a pszichoanalitikus képzés túl gyakran az indoktrináció légkörében zajlik a nyitott tudományos kutatásé helyett" (799. o.). Úgy látszik, mintha munkánk jellege szükségessé tenné ezt a csoportra vonatkoztatást – megerősít bennünket, hogy a korábbinál nagyobb egyetértésre jussunk e lépést illetően. Ennek a csoporthoz kötött kutatási folyamatnak egyik középponti problémája, hogy a tudás átadásának narratív struktúrája megnehezíti, talán meg is akadályozza a nem a rendszerből magából fakadó kritikát (Kächele, 1986, 1990).

1 Kächele et al. (1999c) nyomán

Klinikai esetpéldák - I. szint

Mi a vitához klinikai példákkal járultunk hozzá, Amália kezeléséből. A példák a kutatási modell 1. szintjét alkotják. Az ulmi tankönyv *Terápia* kötetében (Thomä és Kächele, 1988, magyar kiadás: 1992) a következő témáknál tettünk róluk említést:

- „Azonosulás az analitikus funkcióival" (▸ 2.4.2 fejezet)
- „Szabad asszociáció" (▸ 7.2 fejezet)
- „Anonimitás és természetesség" (▸ 7.7 fejezet)
- „Magnófelvételek – Példák" (▸ 7.8.1 fejezet).

Véleményünk szerint ezek a klinikai példák profitáltak abból, hogy az átiratok az analitikus rendelkezésére álltak, és így a páciens hangja is közvetlenebbé, a dialógus jelenidejűbbé és ezáltal a példák megalkotása verifikálhatóbbá vált a szokásosnál. A 2. kötetet tárgyalva ezt Gabbard (1994) is pozitívan kiemelte. Ezenkívül a példák olvasóira van bízva, hogy a hozzáférhető átiratok alapján kialakítsák saját képüket.

De a klinikai esettörténeteknek, minden műviségük ellenére rendszerszerű hibái vannak, amelyekkel a harmadik fejezet foglalkozott. Ezért választottunk második kutatási szintként másfajta megközelítést, amelyet a kezelési folyamat magnóval történő teljes felvétele tett lehetővé. Ha holisztikus szemszögből kritikusak akarunk lenni, természetesen a magnetofonkészülék sem veszi fel a „teljes" folyamatot. Ahogy a rádiójáték külön műfajt alkot, amelytől senki nem követelné, hogy a drámai anyag egészét visszaadja, úgy annak sincs értelme, hogy ilyen teljességet igényeljünk a magnetofonfelvételtől. A hallható, verbális érintkezés gondosabban regisztrálható, mint ahogy a résztvevő terapeuta képes. Ez minden. Mindazonáltal fontos számunkra, hogy ezekből a felvételekből, az órákból módszeresen szúrópróbákat vettünk, amelyeket jelentős ráfordítással írásban rögzítettük. Továbbá fontos a tudományos közösség számára, hogy ellenőrző vizsgálatok céljából átírhatók további ülések.

Az ilyen vállalkozás tudományos jelentősége mellett klinikai haszonra számítunk abból, hogy nem résztvevő harmadik személyek számára további elmélyülés kiindulásaként rendelkezésre állhat ez az anyag (lsd. még Klumpner és Frank, 1991). Mert pillanatnyilag elegendő leszögeznünk, hogy klinikailag értelmes dologra következtethetnek a meglévő szóbeli jegyzőkönyvekből: nevezetesen egy kezelési folyamat módszeres hosszmetszeti és keresztmetszeti leírására, amely eddig sehol a világon nem állt a „tudományos közösség" rendelkezésére.

Ösztönzést merítettünk a C asszonyra vonatkozó feljegyzésekből, amelyeket Hartvig Dahl (New York) 1967-ben kezdett el, és az amerikai pszichoanalízis első esettanulmányának számít. Németországban Helmut Thomä és Dolf Meyer igényelhetik maguknak az elsőséget a pszichoanalitikus magnetofonfelvételek terén. Eddig azonban egyetlen esetet nem mutattak be oly részletezően, mint ahogy itt történik. Bírjuk a páciens beleegyezését, s magától értetődően betekintett a jelen szövegbe.

A szisztematikus leírás módszere – II. szint

Szisztematikus leírás készítéséhez szükséges, hogy megállapítsunk olyan irányadó szempontokat, amelyek szerint a meglévő anyag összefoglalható. Elsősorban általános kezeléstechnikai szempontokról van szó, amelyek nagyjából minden kezelés leírásához szükségesek, de ezen túlmenően az adott esetre jellemző szempontok is felvetendők.

Jelen kezelés esetében olyan szempontokat választottunk, amelyek minden kiválasztott időszakra vonatkozóan leírhatók voltak:

- jelen, külső élethelyzet
- jelenlegi kapcsolatok
- tünetterület (például testérzés, szexualitás, önértékelés)
- kapcsolat a családdal a jelenben és a múltban
- kapcsolat az analitikussal.

A novellisztikus epikus bemutatástól eltérően, ahol az ábrázolásban plasztikusan kirajzolódnak a folyamatok, és elkerülhetetlen a történés időbeli sűrítése s kiterjesztése, az ilyen józan folyamatleírásban inkább olyan állításokkal találkozunk, amelyeket a kívülálló csak kikövetkeztetni képes a feljegyzésekből. Az ilyen ábrázolásba csak az kerülhet, ami a szó szerinti jegyzőkönyvekből kiderül, ami tehát a dialógusban konkrét formát ölt.

Így e szemlélet expliciten lemond azon viszontáttételi jelenségek bemutatásáról, melyekről csak a kezelő analitikus referálhat. Ezzel megszabja a publikálás általa elfogadott határát; tudnunk kell, hogy ennek folyamatosan utánakérdezett és mindig megválaszolt: „az analitikus képes volt viszontáttételét a páciens javára fordítani". Természetesen a szószerinti jegyzőkönyvek és a hangfelvételek rendelkezésre állnak nyelvileg rög-

zíthető viszontáttételi jelenségek tudományos vizsgálatára, ahogy ezt Dahl et al. (1987) mutatják.

Az előre rögzített idő mintavételi eljárás segítségével 25 órából mindenkor 5 órát írtunk le; ebből 22 beszámolási időszak adódott. Ezeknek a szóbeli jegyzőkönyveknek az alapján két orvostanhallgatónő (Schinkel és Schmieder) elkészítette az itt következő folyamatábrázolás első nyersfogalmazványát, amelyet azután e fejezet társszerzői kiegészítettek és kidolgoztak (Neudart módszertani megfontolásból más véletlenszerű szúrópróbát választott; 5.4 fejezet).

A hosszmetszeti ábrázolás nyomán több klinikai kérdésfelvetés felmerült. Így pl. vizsgálható az ulmi tankönyv 1. kötetének 9. fejezetében felállított tézis, miszerint a pszichoanalitikus terápia „mint folyamatos, időben nem korlátozott fokális terápia szemlélhető, amelynek a fókusza változik" (Thomä és Kächele, 1985, 359. o., magyar kiadás: 1987, 314. o.). Az álmok sorrendje és formája ebben a kezelésben részletesen elbeszélésanalitikusan vizsgálható, mint azt a zürichi munkacsoport megtette (Mathys, 2001). Egyéb klinikailag orientált értékelés a tünetegyüttes idői változására vonatkozik, különösen a páciens testi panaszaira, melyeket Wyl és Boothe (2003) mint a „női szenvedés az anatómiában" írt le. Lehetségesek további kérdésfelvetések, és ez a bemutatás egyben felhívás arra, hogy járjanak utána a saját anyagot érintő kérdéseiknek a példaeset alapján.

4.3.2 Az analízis menetének hosszmetszete

A kezelési folyamat itt következő összefoglalását a módszeres folyamatleírás alapján készítettük; a következő szempontok szerint tagolódik:

- „Külső helyzet",
- „Tünetek (a test szőrösödése)",
- „Szexualitás",
- „Önértékelés (a bűn témaköre)",
- „Tárgykapcsolatok" (családi, családon kívüli, az analitikushoz fűződő);

a társszerzők ezeket a szempontokat gazdagították.

Külső helyzet

A kezelés kezdetén az analizált közalkalmazottként dolgozik. Az analitikus órán gyakran kerül terítékre munkaterületéről származó téma, például konfliktusok főnökével, kolléganőivel és „beosztottjaival". Gyakran próbálkozik, hogy a ránehezedő konfliktushelyzetek aprólékos bemutatásával felmentő ítéletet kapjon analitikusától bizonyos fajta viselkedésére.

Az analízis elején az analizált hormonkezelést kap, remélve, hogy megszabadul hirzutizmusától.

Egyedül él lakásában, a hétvégeket és szabadságát (mondjuk a 25. óra körülit) szüleivel és rokonaival tölti.

A X. megfigyelési időszakban (221–225. óra) autóbalesete van, amely igen foglalkoztatja, mert úgy véli, ő provokálta ki (egy idősebb férfi belehajt kocsijába).

Foglalkoztatják az analízis szünetei, például a 286. óra utáni két hónapos megszakítás az analitikus külföldi tartózkodása miatt.

A 300. analitikus óra után a páciens megpróbál aktívan, újsághirdetés útján férfiakkal kapcsolatba kerülni. Köt néhány kapcsolatot, még szexuálisat is. A 420. óra után levelezik egy férfival, akivel szorosabban szeretne kapcsolatba lépni. A 450. óra körül találkozik először ezzel a barátjával.

Az 500. óra után bejelentésre kerül az analízis befejezése. Az analizált még mindig közalkalmazott. Gyakornokokat képez, akikkel időnként komoly nehézségei vannak.

Tünetegyüttes

A test szőrösödése

Az analízis elején a test szőrösödésével való szembesülés dominál. Az analizált ezt egyértelműen férfias stigmaként éli át, amely nem megszüntethető a beállítódás megváltoztatásával sem. Ezért nagy reményeket fűz a hormonkezeléshez – pszichodinamikailag így értékteleníti a pszichoanalízis lehetséges eredményeit is.

A hirzutizmus jelentése egyebek között abban az álomban (I. megfigyelési időszak) konkretizálódik, amelyben az analizált szexuálisan felkínálkozik egy férfinak, aki visszautasítja. Ebben az álomban olyan nő szerepel, akinek egész testét szőr borítja.

A „fogyatékos" test átélése más nőkkel való összehasonlításban fájdalmassá válik, csak az egyik kövér munkatársnővel való összehasonlításból „jövök ki jól" (10. óra). Egyik álmában (29. óra) vécét kell tisztítania, amelyben növények és moha fejlődött ki. Ezeket a növényeket, amelyeket el kell távolítania, bár egyáltalán nem az „ő szara", a szőréhez hasonlítja, amelyről nem tehet, mégis együtt kell vele élnie.

A következő két, III. és IV. megfigyelési időszakban (51–55. és 76–80. óra) nem beszél közvetlenül a szőrösségéről. Két, nyilvánvalóan szexuális szimbolikát hordozó álma kapcsán azonban kimondja nemi identitásának ehhez kapcsolódó bizonytalanságát. Egy további álomban (102. óra) fiútestvéreivel réten fekszik, a fiúkból hirtelen lányok lesznek, és sokkal szebb a dekoltázsuk, mint az övé. Ennek az álomnak a kapcsán megállapítja, hogy fontos számára a más emberekkel történő testi összehasonlítás. Egy kistermetű emberekről szóló film kapcsán is felmerül testi mássága. Szeretne túllépni a teste által megszabott határokon.

Áttételi fantáziáival függ össze a VII. megfigyelési időszak (151-155. óra) álma, amelyben azt álmodja, hogy meggyilkolták, egy férfi levette a ruháját, s levágta a szőrzetét. A manifeszt álomtartalomban ismét közvetlenül jelentkezik a hirzutizmus a VIII. megfigyelési időszak (177–181. óra) álmaiban. Az egyik álomban két férfi akarja feleségül venni. Az egyik férfi ágya előtt áll és le kell vennie melltartóját. Próbálja elmagyarázni neki, hogy nem szokványos helyeken is szőrös, ettől megrémül és felébred.

Az ezt követő analitikus órákon a téma fokozatosan eltűnik, a 222. órán még homályosan emlékszik ugyan arra, hogy „szőrrel" álmodott, de részletekre már nem emlékszik. Ehelyett inkább a testével való szembesülés általános problémája kerül az analitikus munka középpontjába. Végül a XII. időszakban (282–286. óra) felmerül az összefüggés szőrösödése és a szexualitás között: ha eltűnne a szőrzet, fantáziáiban védtelenül szexuális erőszaknak lenne kiszolgáltatva.

Önmaga nagyobb elfogadásának jelét látom abban, hogy a XIII. időszakban (300–304. óra), az önmagának tett szemrehányás kapcsán, hogy a hirdetésében elhallgatta a szőrösödését, ezt mondja: „Néha zavarnak (a szőrök), néha nem, s egészen elfogadhatónak találom magam".

A XV. időszakban elmondja, hogy a terápia elején gyakran úgy érezte, mintha elszakadt volna magától, s egy második személyként létezne önmaga mellett, s eközben mintegy átlátszó ruhán keresztül figyelné magát. Megrémült önmaga látványától. Ugyanakkor átlátszó hálóingben is képes álmodni és vonzónak találni magát, az sem zavarja, hogy álmában egy férfival van együtt. Ily módon kipróbálja álom közben, milyen lenne, ha vonzó teste lenne. A valóságban még mindig érintési és megmutatkozási szorongástól szenved.

Amikor végre szexuális kapcsolatra lép barátjával (376–380. óra), megemlíti ugyan, hogy a nemi érintkezés során gyakran gátoltnak érzi magát a szőrzete miatt, mégis egyre inkább a saját testérzékelésével való szembesülésről van szó, s a hirzutizmus a háttérbe szorul. Amikor egy művésszel lép kapcsolatra, ismét előtérbe kerül a szorongás, hogy a szőrzete miatt esztétikailag visszautasítják, ám azzal a gondolattal vigasztalja magát, hogy a szőrzete egyfajta próbakő, fal, amelyet a barátjának úgy kell átugrania, mint valamilyen internátus falát.

A testével való szembesülés a szexualitással összefüggésben egyre központibbá válik. Még a XIX. időszakban (444–449. óra) is szó esik arról, hogy a szőrösödése miatt ismételten megrendül nemi identitása, bár partnere egyenesen tudatja vele, hogy a szőrzete nem zavarja.

Ebben az összefüggésben döntő fontosságú egyik álma a XXI. időszakból (502–506. óra), amelyben szőréből gyökerek lesznek. Fagyökérnek érzi magát, amelyből szálak indulnak ki, amelyek cserjeként befonják s megtartják barátját. Ezáltal megtartó szövedéke van, amit boldogítónak érez. A szőrzetet most elfogadja, nem érzi zavarónak.

Az utolsó időszakban (510–517. óra) az analizált cirkuszi hölgyet lát álmában, aki hirtelen kigombolt blúzban, igen szép mellét megmutatva, vízen biciklizik, miközben a víz mindenfelé spriccel. Az álom kapcsán ismét felmerül, mennyire irigyli a „teljes nőiességet", egyszersmind szó esik a nagymama (és az analitikus) makulátlan és szagtalan bőréről is.

Szexualitás

A „szexualitás" témája kezdettől fogva központi szerepet játszik a pszichoanalitikus dialógusban. Az első órákon Amália elmondja, hogy 3 éves korától 6 éves koráig maszturbált. Szigorúan vallásos neveltetése miatt azonban, amelyet mindenekelőtt a nagynénje képviselt, a szexuális impulzusokat bűnösnek élte meg.

Annál hevesebben jelentkeznek ezek az impulzusok álmaiban: elmondja egyik álmát, amelyben szép és érzéki „raffaellói Madonnának" éli meg magát, szoptató anyának is, akit egy férfi megfoszt szüzességétől. Az álom nappali maradványaként megpróbált feldugni magába egy tampont, s attól félt, ezzel defloreálja magát. Az első órákon beszél arról a vágyáról, hogy igenelje és szépnek találja a szexualitást, és képes legyen teljesen átadni magát, ennek azonban útját állja hirzutizmusa, miként az is, hogy kételkedik abban, vajon egyáltalán igazi nő-e. Mellékesen említi meg, hogy a szexualitása mindig összekapcsolódott valamilyen „túlzással".

Ez a kettősség ismételten felbukkan. A III. időszakban (51–55. óra) például az a kérdés foglalkoztatja Amáliát, hogy mint férjezetlen nőnek egyáltalán van-e köze a szexualitáshoz. Álmaiban kellemes érzései támadnak attól, hogy meggyónja addigi szexuális életét. Öccsének tud beszélni szexuális vágyairól. Zavartan reagál viszont, amikor egyik álmát (IV. időszak, 76–80. óra), amelyben öccse átmászik egy kályhacsövön, analitikusa úgy értelmezi, hogy a kályhacső a vaginájáját jelenítheti meg, s talán közösülni vágyik öccsével.

Az V. időszakban (101–105. óra) ismét többször esik szó a maszturbálás miatti bűntudatérzéseiről. Erősen ambivalens érzéseket táplál analitikusával szemben, akiről egyrészt azt fantáziálja, hogy ő elfogadja, egyszersmind „le is csitítja" a szexualitását, másrészt viszont talán titokban magában mégis elítéli őt. A 151–155. órák folyamán rejtett szexuális fantáziák is felmerülnek az analitikussal kapcsolatban. A 177–181. órán azzal a szorongásával foglalkozik, hogy az analitikus frigidnek tarthatja őt, hangsúlyozza, mennyire kedves, engedelmes, egyszersmind érzéki gyermek volt – végül rátér arra a szorongására, hogy talán nimfomán. Ekkor még hevesebben visszautasítja azt az értelmezést, hogy szexualitástól való szorongása nemcsak a szőrzetével függ össze.

A X. szakaszban a kasztrációs szorongásokkal és vágyakkal való szembesülés áll a középpontban: attól tart, egy galamb kiszúrhatja a szemét, vagy megsebzi magát maszturbálás közben, autóbalesetről álmodik, amelyben hatalmas teherautó hajt bele a kocsijába, egyenesen korábbi, szinte kényszeres fantáziájáról beszél, hogy a papoknak „van valamijük alul, bár elölről és hátulról egyformán néznek ki". Férfiakkal szembeni kasztrációs vágyai kiderülnek egyik fantáziája kapcsán: indián anyák fiúgyermekeik péniszét szokták szopogatni, hogy lecsendesítsék őket. Az analizált fantáziájában ezt átalakítja a pénisz leharapásává. Később (251–255. óra) álma kapcsán, amelyben azt látja, hogy egy nőt lelő egy férfi, mazochista és voyeur-szükségleteket tematizál.

Egyre felismerhetőbbé válnak azok az erős bűntudatérzések, amelyek szexuális impulzusokhoz kapcsolódnak. A XIV. időszakban (326–330. óra) egyik kollégájának bírálatáról tudósít, aki „erkölcstelen érintésről" beszélt, amikor Amália megcirógatta egyik gyakornokát. Maga Amália erősen racionalizál: éles különbséget tesz gyengédség és szexualitás között. A bűnösség-problematika átdolgozása többek között azt is lehetővé teszi számára, hogy szexuális kapcsolatra lépjen egy férfival (376–380. óra), amelynek során nagyon feltűnő, mennyire berzenkedik a passzív női pozíció ellen, s aktív szerepre törekszik. Mint fentebb említettük, a folytatásban egyre inkább a női nemi identitással kapcsolatos konfliktusai állnak az analitikus munka fókuszában. Egyebek között gyakran van szó nemi szervével való konkrét szembesülésről és az ehhez fűződő szexuális fantáziákról. Kiváltója, hogy közösülés során barátja könnyen megsérti, s emiatt képtelen, hogy az aktus vagy maszturbáció során orgazmusig jusson. A „gazdag női szexualitást" szembeállítja a „szegényes férfi szexuális akrobatikával". Ám világos, mennyire fenyegetőnek érzi a barátjához való közelséget: ezzel áll összefüggésben akkori orgazmusra való képtelensége is (444–449. óra). Minthogy akkori barátja más nőkkel is tartott fenn kapcsolatot, szembesült a féltékenységgel, az érzéssel, „hogy kurvát csinál belőle" stb. A „valóságosan megélt" szexualitás ezen vonatkozásaival való szembesülés nyomán megfigyelhetően konszolidálódott a saját testének és szexualitásának elfogadása (502–506. óra).

Önértékelés és bűntudat-problematika

A szexualitás területén bekövetkezett s az imént bemutatott változással párhuzamosan megváltozik az analizált kezdetben rendkívül ingatag önértékelése is, amelyben archaikus bűntudatérzések játszanak középponti szerepet. Eleinte nyilvánvaló éngyengeséget mutat, gyakran van olyan élménye, hogy környezete elutasítja (a tanítványai például „aggszűznek" nevezik), s az analitikus helyzetben függ az analitikus pozitív visszajelzéseitől. Élménye, hogy az analitikus mint autoritás elfogadja, már a III. időszakban (51–55. óra) láthatóan fokozódó önértékeléshez vezet. Képes megnyílni például a tanítványaitól jövő megerősítések előtt. Az áttétel intenzívvé válása nyomán azonban ismét ingadozik önértékelése, elsősorban mert kétségek merülnek fel benne: az analitikus egyebek között hiányzó női identitása miatt is elutasíthatja (76–80., 101–105. óra). A 126–130. órák során világossá válik, hogy ezek az ingadozások apa kapcsolatával is összefüggenek: kevés megerősítést és vonzalmat tapasztalt részéről, s apja jobban kedvelte fivéreit. A következő megfigyelési időszakban a kapcsolódó, ödipálisan meghatározott bűntudatérzéseket áttételi fantáziák (például az analitikusra vonatkozó szexuális fantáziák) kapcsán tematizálja. A kezelés későbbi szakaszában (251–255. óra) válik világossá, hogy a bűntudatérzések erőssége az analizált impulzivitásával is összefügg: gyakran beszél túlzott vágyai és fantáziái, illetve a hivatalosan megengedett, a „normális" közötti feszültségről. Gyakran reflektálja az internátusban eltöltött időszakot.

A stabil önértékelés kialakulásában fontos lépés elhatározása, hogy próbál önállóan partnert keresni (például hirdetés útján). Elképzeli, hogy szabadsága alatt képes az analitikus nélkül is „szabadúszni", s szülei nélkül szabadságra utazni (300-304. óra). A heteroszexuális partnerkapcsolat mindazonáltal a továbbiakban is súlyos kétségekkel és bizonytalanságérzésekkel kapcsolódik össze, az analitikus kapcsolatban mégis ismételten meggátolható, hogy a frusztrációk és sérülések miatt megszakítsa a kapcsolatait, s így egyáltalán szerezhetők valóságos (akár szexuális) tapasztalatok, amelyek egyebek között a fokozottabb önértékelés alapjául szolgálnak. Ellensúlyt adnak a gyakran felmerülő bűntudat ellen, amelyet Amália mindenekelőtt anyjával kapcsolatban érez, aki mint egy bíró, őt mint kurvát elítéli. A bűntudatérzés ismételten az analitikus munka tárgyává válik.

Az analízis utolsó szakaszában szemmel látható a stabil önértékelés erődödése; például bűntudat nélkül képes vállalni, hogy ő „erős asszony".

Tárgykapcsolatok

Családi tárgykapcsolatok

Mint említettük, a tényleges családi tárgykapcsolatok értéke az analízis kezdetén igen magas – Amália a hétvégéket és szabadságait szüleinél és rokonainál tölti. Apjához viszonyát világosan ambivalensnek mutatja be: egyrészt a szeretetteljes, gondoskodó leány szerepét akarja játszani, aki nem sérti meg apját s nem agresszív vele (mint anyja, ez a „hallgatag, az apát megtűrő asszony"), másrészt viszont heves gyűlölet is él benne anyjával szemben. Fiútestvéreihez fűződő viszonya is intenzív: bátyjához képest mindig is „csatlósnak" érezte és érzi magát, öccsét csodálja és irigyli egyebek között szülőkkel kapcsolatos önállósága miatt.

E téren az első változás az volt, hogy fokozatosan és jótékonyan eltávolodik anyjától (51–55. óra). Öccsével szemben is növekszik a távolság, többek között szexuális vonzereje miatt. Később (76–80. óra) szó esik arról, mennyire bizalmába fogadta anyja, például mindig azt tanácsolta neki, ne kritizálja nyíltan apját. Később (126–130. óra) arról beszél, mennyire elrejti előle apja az érzéseit, s ezzel megbántja. Korábban minden rosszért (a szőrösségéért) is apját tette felelőssé. Úgy érzi, apja a rendbontó az anyjához fűződő viszonyában. A VIII. időszakban (177–181. óra) eltolódik szemrehányásainak iránya: hevesen panaszolja, hogy anyja keveset törődött vele, minden problémájáról ő tehet, „hisztérikus fejlődéséről" is. Ugyanakkor azonban az analitikus bírálatában anyjával szövetkezik. Később (251–255. óra) kiderül, mennyire „aszexuálisan" hat rá anyja.

Az is feltűnő, milyen erősen bevonja beszélgetésekkel anyját az analízisbe; csak a 300. óra körül válik világossá leválása, amikor attól tart, hogy családja beleavatkozik partnerkeresésébe. A család ezt követően csekélyebb szerepet játszik, hosszú időszakokon át eltűnik az analízisből. A konfliktusok a XIV. szakaszban (376–380. óra) azonban ismét sokasodnak, különösen a szülői gyámkodás elleni lázadással összefüggésben. Végül, az öccsére eltolva, az apával kapcsolatos ödipális szerelmi vágyak is megnyilvánulnak (444–449. óra). Annak belátásával összefüggésben, hogy milyen konfliktusokat és az élet minőségéről való milyen lemondást okozott szülei, elsősorban anyja merevsége, immár heves gyűlöletet érez irántuk (476–480. óra). Az utolsó órákon párhuzamot von a szülőktől a serdülőkorban történt problematikus leválás s az analitikussal a küszöbön álló elválás között.

Tárgykapcsolatok családon kívül

Az analízis kezdetén az analizált családján kívül elsősorban kolléganőivel áll kapcsolatban. Panaszkodik, hogy mindig ő, aki erőfeszítéseket tesz, s akit mások „lelki szemétládának" használnak. A II. időszakban (26–30. óra) válik világossá, hogy szinte képtelen egyedül társaságba járni s ott kontaktusba lépni. Az analízis egyik első eredményeként említi, hogy ismét kissé függetlenedni tudott mások ítéletétől, például újra képes egyedül sétálni (51–55. óra). A későbbiekben ismételten főnöke szerepel, például attól tart, hogy rossznéven venné analízisét (101–105. óra). Munkatársaival továbbra is gátlásosnak érzi magát (126–130. óra) Családján kívül azonban továbbra is szinte kizárólag velük érintkezik (221–225. óra). Úgy érzi, „aggszűzként" kinevetik, s irigyli férjezett kolléganőit. Miközben analitikusa szabadságon van (a 300. óra előtt), néhány férfi válaszol hirdetésére, többek között egy orvos is, aki maga is pszichoanalitikus képzésben van, s ez fantáziáiban erősen foglalkoztatja Amáliát. Végül minden gátlás és nehézség ellenére még szexuális kapcsolatra is

lép az egyik férfival (376–380. óra). Munkájában bensőségesebb és konfliktusmentesebb kapcsolatot képes tartani munkatársaival és „beosztottjaival": meghatja, milyen kedvesen töröd nek vele, s meg is látogatják otthon, amikor porckorong-sérülése miatt otthon fekszik. Egy további hirdetés után (421–425. óra) sok-sok szorongással kapcsolatra lép egy művésszel, s szeretne beilleszkedni egy nem-polgári világba. A XIX. időszakban (444–449. óra) egy válófélben lévő emberrel régóta fennálló kapcsolatával foglalkozik. Minden konfliktus ellenére kötődik hozzá, ugyanakkor újabb hirdetések segítségével több férfikapcsolatot szeretne kipróbálni, mielőtt elhatározza magát (476–480. óra). Az utolsó analitikus órákon beszámol arról, hogy rendkívül izgalmas kapcsolatra lépett egy „poligám férfival", akit nagyon önzőnek tart. A tőle való elválásra vonatkozó fantáziáit az analízis küszöbön álló befejezésével összefüggésben reflektálja.

Kapcsolat az analitikushoz

Az analitikushoz fűződő kapcsolatra kezdetben elsősorban szociális elszigeteltsége nyomja rá bélyegét. Foglalkoztatja, mennyire kerülhet közel analitikusához. Egyik első álmában au-pair leány az analitikusnál. Egy családi ünnepségen kétségbeesetten keresi az analitikus feleségét. Néhány idős és „hervatag" asszony mellett egy ifjú, igen szép, de távolságtartó leányt talál. Képtelen elfogadni ezt a leányt az analitikus feleségének, ezért kinevezi a lányának. Rivalizál ezzel az asszonnyal, irigyli szépségéért és fiatalságáért. Az analitikus ráparancsol, hogy takarítsa ki a vécét, amelyben nem ürüléket, hanem növényeket fedez fel. Tiltakozik a felszólítás ellen, mert a „vécében lévő szar" nem tőle származik.

Asszociációi azt mutatják, hogy az analízist eddig (26–30. óra) vizsgának tartotta, s félt attól, hogy „a szemete" (például a szőrzete) miatt elutasítják. A következő megfigyelési időszakban (51–55. óra) láthatóan azon fáradozik, hogy szorosabb kapcsolatra lépjen az analitikussal. Figyelni akar, értelmezni szeretne, választ kapni kérdéseire a „szakembertől", nem pedig hallgatást. Szeretné, ha az analitikus pontosan emlékezne a korábbi órákon előfordult helyzetekre stb. Első áttételi megnyilvánulásai abban mutatkoznak, hogy az analitikust anyjához hasonlítja: mindkettőtől fél, gonoszul viselkedhetnek vele. A 76–80. óra folyamán gyakran esik szó az analizáltnak a kezeléssel kapcsolatos beállítódásáról. „Naivan" és „szeplőtelenül" kezdett bele az analízisbe, s most könyvek segítségével erőteljesebben foglalkozik a pszichoterápiával. Világossá válik bizonytalansága, a díványon fekvést természetellenesnek érzi, az analízist játékhoz hasonlítja, amelyben mindig veszít. Konkrét szemrehányásokat is tesz az analitikusnak: kritizálja, mert egyre csak interpretál, és nem teszi érthetővé, hogyan jutott valamilyen értelmezéshez. A feltett kérdésekbe sem megy bele. Az analitikushoz fűződő viszonyával sok a teendője, mert túl egyoldalú. Megalázottnak, áldozatnak érzi magát. „Vadul védekezni" akar. Egyik álmában jelenik meg a büntetés, amelytől az ellenállás miatt tart: az analitikussal, annak nyolc éves lányával és saját anyjával ül egy kertben. Az analitikus haragszik rá, mert „drágámnak" nevezte lányát. Amália nem bízik semleges analitikusi magatartásában, s egyenesen tudni akarja, az analitikus valójában hogyan fogja fel kritikáját. A 101–105. órák folyamán világossá válik erős ambivalenciája az analitikussal szemben: egyrészt a „legfontosabb ember" a számára, másrészt viszont független szeretne lenni, s szenved az analitikusra vonatkozó függőségi érzésektől. Az analitikus és felesége publikációi segítségével próbálja kitalálni, miféle ember, milyen normákat képvisel.

Végül (126–130. óra) felismerhetővé válik a kialakuló apa-áttétel: a díványon fekvés és az analitikusnak kiszolgáltatottság állapotát apjával szembeni tehetetlenséghez hasonlítja. A következő megfigyelési időszakban (151–155. óra) szintén az analitikushoz fűződő kapcsolat áll a középpontban. Nyíltan kritizálja értelmezéseit, különösen, ha szexualitás problémáját érintik. Úgy érzi, az analitikus előre pontosan tudja, „hogy áll a dolog", megalázónak érzi kerülő útjait és eltéréseit. Gyakran keménynek, érzelemnélkülinek és távolságtartónak is érzi az analitikust, s nagyon szeretne fontossá válni számára. Az ambivalencia még világosabb a 177–181. órák folyamán, amikor több olyan álomról számol be, amelyben az analitikussal tart, s cinkosává válik egy gyilkosságban s kitakarítja a wc-jét. Belegondol, mi lenne, ha egyszer elrabolná gyermekeit, s kikérdezné családja felől. Ezzel ellentétben nagy az ellenállás az analitikus munkával szemben: az analitikusnak szemrehányja, hogy nem jól érti őt, csak utalgat mindig olyan dolgokra, amelyeket tulajdonképpen pontosan tud, s ezért nem tisztességes. Erőszakkal akarja kiszedni diagnózist a fejéből, de nem jut be oda. Később (221–225. óra) a „kezelés" szót a „kéznél lenni" szóhoz hasonlítja; egy ok, amiért kézzel-lábbal védekezik a fokozódó közelség ellen az analitikushoz.

Az ezzel kapcsolatos szorongások átdolgozása után jobban elfogadja az analitikus kapcsolatot. Elképzeli, hogy az analízisben nyugodtan elaludhat, s szeretné, ha analitikusa őrizné álmát (251–255. óra). Emiatt nehezen elviselhető számára a küszöbön álló két hónapos elválás (282–286. óra). Úgy érzi, elhagyja a „papa", s féltékeny mindenre, ami vele kapcsolatos. Megfontolja, nem kellene-e egyszerűen lelépnie. A következő megfigyelési időszakban (300–304. óra) igen agresszív az analitikussal szemben, dühös rá a küszöbön álló elválás miatt, ami azonban nagy szorongást is kivált belőle. Úgy érzi magát, mintha a „vérpadon lenne", elutasítva és tehetetlenségre kárhoztatva. Attól is tart, hogy analitikusa elutasítja, mert hirdetésekkel próbál férfiakat találni. Hatásosan nyilvánul meg ez a problémakör egyik álmában, amelyben az analitikus őrülteket küld a nyakára, akik fel akarják akasztani, s akiket le kell lőnie. Maga az analitikus ártatlanul mossa kezeit, miközben ő sötét szenvedélyeivel vesződik, amelyeket az analitikus szabadít rá – elutazik két hónapra, s hagyja, hogy egyedül vívja harcát. Egyértelműen ödipális fantáziák is felbukkannak: féltékeny analitikusa feleségére, akit ő magával visz az utazásra, s ezáltal hűtlen lesz hozzá, a pácienséhez.

A következő időszak (421–425. óra) egyik óráján virágcsokrot hoz analitikusának, többek között azért is, hogy elnézést kérjen lealacsonyító gondolataiért, s köszönetet mondjon mindazért, amit az analízis révén lehetővé tett számára, elsősorban a férfiakkal való kapcsolat terén. Ezzel egyszersmind a búcsúzást is kipróbálja.

A 476–480. órákra erőteljes áttételi gondolatoktól áthatott: egyszer azt érzi, hogy az analitikus, mint apja, valójában soha sem nyújtotta a védettség és erő érzését számára. A továbbiakban heves szexuális vágyak ébrednek benne analitikusa iránt: otthon arra vágyott, hogy a következő órán elcsábítja az analitikust: egyszerűen elhúzza a függönyt s levetőzik. Fél, analitikusa megütközéssel reagálna. Elképzelései szerint az analitikus minden bizonnyal „tökéletes szerető". Belső fenyegetésként éli meg, ha analitikusa nem állja ki ezt a próbát. Szexuális vágyát egyebek között azzal legitimálja, hogy talán az analitikusnak is jót tenne, ha még egyszer új viszonyt kezdene nővel.

Az utolsó órákon az elválás témája dominál. Álmában először is „ki kell cseleznie" analitikusát, hogy megszabaduljon tőle, mielőtt még az analitikus észrevenné, hogy már szert tett a gyökerekre és a képességre, hogy egyedül élhessen tovább. Egy üreges fa révén – saját vaginájának elfogadása – meg kell találnia a saját útját, aztán elfuthat a gyökerein. Ekkor kijelentheti: „Valószínűleg untatja Önt, amit elmondok, de most én vagyok soron." Végül ott hagyja a hegyen analitikusát, kiéhezve, aszottan; most ő (a páciens) lett az erősebb. Fontos, hogy analitikusa megértse, attól tart, analitikusának, mint annak idején szüleinek, csalódást okozhat az elbúcsúzás módjával. Érdekes továbbá, hogy immár nem féltékeny nővéreire az analízisben: nem zavarja már az „előremelegített dívány", képes kellemesen úszkálni a „meleg vízben", már nem érzi, hogy a többi páciens elnyomja.

4.3.3 Az analízis menetének keresztmetszete

Amália pszichoanalitikus kezelésének hosszmetszeti vázlata után arra szeretnénk bíztatni kedves olvasónkat, hogy kövessen bennünket a kezelés menetének mélyebb, részletező keresztmetszeti bemutatásába.

I. szakasz: 1–10. óra

Az első leírás tíz óra anyagára támaszkodva vázolja a fontosabb vezérfonalakat.

Külső helyzet 1.

A 34 éves nőbeteg hajadon, egyedül él, de még szorosan kötődik szüleihez. Kívülről tekintve hozzáértően és megbízhatóan üzi pedagógusi szakmáját.

Tünetek 1.

Kevés testi tünet, túlnyomórészt a pszichoszociális helyzetre vonatkozó megnyilvánulások.

Testkép 1.

Testére vonatkozó megnyilvánulásai többnyire szoros összefüggésben állnak a szexualitással s más nők külsejével való összehasonlítással. Gondolkodását és érzelmeit természetesen a szubjektíven nagyon kínzóan megélt férfias szőrzete határozza meg, főként hogy előre látható: az analízis változtatni csak az ezzel kapcsolatos beállítódásán képes, de a szőrösödésen nem. A szőrzet jelentősége abban az álomban konkretizálódik, amelyben a páciens szexuálisan felkínálkozik egy férfinak, aki azonban visszautasítja. Az álomban olyan nő jelenik meg, akinek testét mindenestül szőrzet borítja. Viszont ha külső megjelenését egy kövér munkatárs-

nőjével hasonlítja össze, az eredmény kedvező is lehet, ha a szőrzetet a kövérséggel veti össze.

Szexualitás 1.

A páciens emlékszik, hogy legalább 3–6 éves koráig maszturbált. Koragyermekkorától serdülőkorán túlig az egyházi szexuális tabu befolyása alatt élt, nagynénje, aki akkoriban anyját képviselte, szigorúan tiltott mindenfajta szexuális tevékenységet, s emiatt a páciens bűnként élte meg a szexualitást. Az egyházi normáktól való függőséget – amelyet erősen beépített felettes-énjébe – tekinti a legfontosabb akadálynak a heteroszexuális kapcsolat útjában. Erőteljes vágyai annál hevesebben nyilvánulnak meg álmaiban.

Álom: szép, nagyon érzéki „raffaelloi Madonnának" éli meg magát, akit egy férfi megfoszt szüzességétől; s aki egyszerre szoptató anya is. Az álmot megelőzte, hogy egy tampont próbált meg bevezetni hüvelyébe.

A páciens egyrészt arra vágyik, hogy igenelje és szépnek találja a szexualitást, s képes legyen átélni, másrészt a szőrösség testi valóságával szembesül, s kételkedik, vajon igazi nő-e. Azt mondja, a szexualitás nála mindig „túlzáshoz" kapcsolódik.

Önértékelés 1.

Lényegében negatív. A diákok szerinte „aggszűznek" tekintik. Az elfogadásért folytatott küzdelemben ennek megfelelően elfojtja a külvilággal szembeni agresszióját. A fegyelmezetlenség érzésére ennek megfelelően erős szorongás telepszik. Szüksége van rá, hogy döntéseit számára tekintéllyel bíró személyek ítélete megerősítse, az analízisben például az analitikus.

Jelenlegi kapcsolatok 1.

Mindenekelőtt munkahelyi kollégáival való kapcsolatában éli át a páciens, hogy mindig neki kell investálnia, s mások „lelki szemétládának" használják. A teljes megértés vágyával, a vággyal valaki után, akivel mindent megbeszélhet, szemben áll a lecsupaszodás, a levetkőzés érzése, amikor a problémáiról beszél.

Család és élettörténet 1.

Viszonya apjával egyértelműen ambivalens. Fölöttébb érzékeny, gyakran agresszívan reagáló, aggályoskodó és zárkózott emberként írja le. Szeretetteljes és gondoskodó leánya akar lenni, aki nem sérti meg s nem agresszív vele szemben. E tekintetben az anyjához hasonlítja magát, aki csöndes, apját elviselő asszony. Egyszersmind régóta fennálló, egyértelmű gyűlöletet említ apjával szemben („Már 14 éves koromban egyszer ezt mondtam neki: „Gyűlöllek."). Úgy érzi, két fiútestvére már gyermekkorától fogva nem fogadja el teljesen. Szakmailag és nőiségében („férjezetlen") alacsonyabb rendű náluk. A bátyja „csatlósának" tekinti magát. Öccsét némileg csodálja, mert fegyelmezett, kiegyensúlyozott és türelmes. Érvényesíti függetlenségét a szülőkkel szemben, s keveset foglalkozik a szülői ház problémáival.

Pszichodinamika 1.

Az első 10 óra alapján két alapkonfliktus állapítható meg:

1. A szexualitáshoz való viszony: a páciens képtelen a normális heteroszexualitásra, az erős szorongáshoz és bűntudathoz kötődik. Feltételezhetően a hirzutizmus erősítette a női szerep bizonytalanságát.
2. Az elfogadás problémájával kapcsolatban a páciensnél lényegében negatív önértékelés és a környezet általi elfogadottságra vonatkozóan erős szorongás állapítható meg legkülönbözőbb élethelyzeteken.

II. időszak, 26–30. óra

Külső helyzet 2.

Szakmájában a páciens számára lényeges változás nem történt. Az órák előtt néhány héttel szüleivel, nagynénjével, nagybátyjával s az ő lányukkal töltötte szabadságát.

Tünetek 2.

Kényszeres bűntudat az egyházi normákkal kapcsolatban. A páciensben erős szorongás alakul ki amiatt, hogy szükségleteit és szorongásait környezete megfigyeli és felismeri.

Testszőrzet 2.

Egyik álmában (29. óra) a páciensnek wc-t kell takarítania, amelyben növények és moha nőnek. A kitakarítandó növényeket, bár egyáltalán nem az „ő szara", a szőrzetéhez hasonlítja, amelyről nem tehet, mégis együtt kell vele élnie.

Bűntudat-téma 2.

A páciens a nagybátyja és unokahúga egyházhoz való viszonyát a sajátjáéhoz hasonlítja. Nagybátyja vallásos és sokat foglalkozik teológiával. Az egyházzal szemben ennek ellenére haladó-liberális álláspontot foglal el, s személyes életében szabadon kezeli az egyház által képviselt elveket. A szigorú nevelés ellenére unokahúga sem parancsok és kényszerek nyomása alatt él. Erős akaratát tartja felelősnek ezért, amely lehetővé tette, hogy megbirkózzon a neveltetésével.

A páciens önmagában nem képes ilyen beállítódást realizálni. Gyűlölet ébred benne az egyházzal szemben, ami egyszerűen beavatkozik a magánéletébe. Ugyanakkor tehetetlenül kiszolgáltott a parancsoknak és kényszereknek, amelyek gyötrik.

Kapcsolatok 2.

A páciens megemlíti, hogy egyik barátnője, akivel újsághirdetés útján ismerkedett meg, szabadságra megy, s emiatt ő esténként és hétvégeken gyakran lesz egyedül. Ebben kifejeződik, hogy szinte képtelen egyedül idegen társaságba menni s ott kapcsolatra lépni. Mások észrevehetik, hogy egyedül van, sóvárogva és kétségbeesetten próbál kapcsolatot teremteni. Egyrészt elszigeteltnek és félretaszítottnak érzi magát, másrészt úgy érzi, hogy környezete legintimebb szférájába is bepillant, s a szégyentől elvörösödik. Megemlíti, állandóan úgy érzi, védtelenül kiszolgáltott környezetének, s már kicsi korától kezdve, a gyónásban is meg kellett nyitnia „legbensőbb terét" is. Ebben az időszakban erős szorongásai és bűntudatérzései keletkeztek. Negatív önértékelése mindenekelőtt kapcsolati nehézségeivel és érzelmi „deficitjével" áll összefüggésben.

Család 2.

Apjához való viszonyát ebben az időszakban csak röviden említi. Megemlíti azt a szabadságát, amelynek során jól megértették egymást apjával, mert apja kritikus megjegyzéseinek „tárgya" az anyja volt. Egyik álmában azt látja a páciens, hogy unokatestvére egyik ismerősével bukfencezik a réten. Irigyli unokahúgát gondtalanságáért, ugyanakkor, elsősorban szexuális vonatkozásban vele ellentétben, naivnak és érzéketlennek tartja magát.

A páciensben bűntudatérzések ébrednek, mert a főnöke állítólag kedvez neki. Egyik munkatársnőjével vetélkedik a főnök kegyeiért, egyúttal azonban szorongva utasít el minden ajánlatot.

Kapcsolat az analitikushoz 2.

A fent ismertetett problematika az analitikushoz való kapcsolatban aktualizálódik. Analitikusának elmeséli álmát, amelyben szoros viszonyra akart lépni vele, s ezt később „túl személyesnek" érzi. Megbántva és sértve érzi magát.

Az álomban au-pair lány volt az analitikusnál. Egy családi ünnepségen kétségbeesetten kereste az analitikus feleségét. Néhány idős és „aszott" nő mellett talál egy ifjú, igen szép, de távolságtartóan viselkedő leányt. Képtelen elfogadni, hogy ez a leány az analitikus felesége, ezért a lányának fogja fel. Rivalizál ezzel az asszonnyal, irigyli fiatalságát és szépségét. Az analitikus ráparancsol, hogy takarítsa ki a wc-t, amelyben nem szart, hanem növényeket fedez fel. Berzenkedik ettől a parancstól, mert a wc-ben lévő „szar" nem tőle származik. Az analitikus viselkedését olyannak érzi, hogy a saját „szarjába" veri az ő orrát, s még másokét is rálőcsöli. Az analitikushoz való viszony csak akkor realizálódhat, ha eltűnt a „szar", azaz a szőrzete. Mélyen megbántva érzi magát az analitikustól, mert visszautasítja őt, s felrója neki szőrzetét, noha arról nem tehet, s ráadásul még azt is állítja, hogy ő maga „boldog".

Az analízist, az eddigiekhez hasonlóan továbbra is vizsgahelyzetnek érzi. Egy másik álmában vizsgáznia kell analitikusánál.

III. időszak, 51–55. óra

Külső helyzet 3.

Nincs lényeges változás

Tünetek 3.

A páciensnek 2 napig enyhe „asztmája" volt, amelyet időjárás-érzékenységnek tulajdonít.

Testszőrzet 3.

Ebben az időszakban a páciens egyáltalán nem beszél a szőrzet problémájáról.

Szexualitás 3.

A páciens összességében kettős viselkedést mutat szexualitásával kapcsolatban: egy ideje nem maszturbált, s felteszi a kérdést, az ő helyzetében (férjezetlen) egyáltalán mire kell neki a szexualitás. Álmaiban mégis élénken foglalkoztatja:

Egyik álmában szerzetes-orvos bátyjának gyón eddigi szexuális életéről, amelyet kellemes érzések kísér-

tek. Bevallja, hogy szívesen lépne szexuális kapcsolatra bátyjával.

A kettősség továbbá akkor mutatkozik meg, amikor a második álomhoz egy hétköznapi iskolai jelenetet asszociál: alig tud kipréselni magából egy vulgáris szexuális kifejezést (baszni), ugyanakkor büszkén számol be arról, hogy az egyik osztályban jó felvilágosító órát tartott.

Család 3.

Anyjától most nagyobb távolságot tart, s amelyben jobban érzi magát. Tanítványai szüleit, akik gyermekeiket egyáltalán nem világosították fel ennyire, anyjával összehasonlítva, akihez bármivel fordulhatott, anyja előnyösebbnek látszik; anyja ugyanakkor felháborodott, amikor 15 éves lánya önkéntelenül durva szexuális kifejezést használt.

Öccsével szemben a páciens időközben nagyobb távolságot tart, mert szexuális vágyat ébresztett benne. Tapintatos, jó szeretőnek képzeli. Ettől menekül, amikor megszakítja vele a kapcsolatot.

Családon kívüli kapcsolatok 3.

Kapcsolataiban a páciens függetlenebbnek érzi magát mások megítélésétől: ismét képes egyedül sétálni járni, újból kezd festegetni.

Önértékelés 3.

A páciens önértékelése az analízis elején tapasztalhatóhoz képest javult – összességében jobban érzi magát. Többfajta önigazolást él át: egyik tanítványa hosszasan hazakíséri, ismét festeget, s újból egyedül autózik ki a sétához.

Kapcsolat az analitikushoz 3.

Ebben az időszakban a páciens próbál szorosabb viszonyra lépni az analitikussal. Maga is figyelni, értelmezni szeretne, választ, nem hallgatást vár kérdéseire a „szakembertől", szeretné, ha az analitikus pontosan emlékezne a korábbi órákra.

Az áttételben megmutatkozik: a páciens anyjához hasonlítja az analitikust, szorong, hogy haragszik rá, mert megpróbálja más szintre terelni a beszélgetést, és saját véleményt nyilvánítani valamely helyzetről. Egyúttal felfedezi, hogy egyedül is képes tisztázni valamit, nem kell mindennel analitikusához „futnia".

IV. időszak, 76–80. óra

Külső helyzet 4.

A páciens munkahelyi helyzetében semmi változás. Ebben az időszakban részt vett egy konferencián, amelyen pszichoterápiás témákról is szó esett. Számos pszichoterápiával foglalkozó könyvet olvasott.

Tünetek 4.

A test-érzésen kívül nincs más adat.

Testszőrzet 4.

Szőrzetét ebben az időszakban külön nem említi. Két álomértelmezésében, amelyekre ebben az időszakban is visszatér, genitális vonatkozások, konkrétan vagina és uterus bukkannak fel.

Az első álom tartalma, hogy a páciensnek a lakásához tartozó igen szűk tornyot kell megmásznia. Gyakran álmodta ezt az álmot. Korábban mindig egy szűk ajtónyíláson kellett bemásznia a lakásba, ezúttal ez nem sikerült. A tornyot és az apró ajtónyílást a vagina szimbólumaként értelmezzük. Erre az értelmezésre a páciens először értetlenül és hárítóan reagál, mert mint nőnek nem lehet olyan érzése, hogy be kell hatolnia a vaginába, s a vagina és az uterus számára láthatatlanok. Az értelmezéssel a továbbiakban a saját nemi szerepével kapcsolatos mély bizonytalansága abban nyilvánul meg, hogy hiszen ezzel (az álommal) félig már férfinak számít.

Szexualitás 4.

A fenti álomról eszébe jut egy másik álom, melyben fivére átmászik egy kályhacsövön. A gondolat, hogy a kályhacső az ő vaginája, tehát, hogy kapcsolata volt a fivérével, összezavarja és félelmet kelt benne.

Család 4.

A páciens társadalmi problémákról beszélgetett bátyjával, sógornőjével s a nő fogorvosával. Eközben egyértelműen képviselte véleményét, és szidta bátyját, mint „begyepesedett szocialistát", a sógornőjét pedig mint „kenyéririgységben szenvedőt". Nem engedte megfélemlíteni magát, és bátyját és sógornőjét „érzéketlennek" nevezte.

A páciens szerint bátyjával soha nem értették meg igazán egymást.

Az analitikussal való viszony kapcsán a páciens az anya – apa – leány háromszögről beszél. Becsüli anyjában, hogy mindig nyitott volt a kritikára. Ugyanakkor

kikéri anyja véleményét, amikor bizonytalan az analitikus bírálatának ügyében. Említi, hogy anyja mindig azt tanácsolta neki, hogy ne kritizálja nyíltan apját, hanem közvetve álljon ellent. Anyjához fűződő, segítséget, védelmet kereső viszonya abban is kifejeződik, hogy a fent említett álmot úgy értelmezi, hogy néha üregbe, anyja méhébe szeretne visszahúzódni.

Más kapcsolatok 4.

A páciens, mindenekelőtt szakmájából adódóan megismerkedik az alsóbb néprétegek társadalmi helyzetével. Védelmezi szükségleteiket s felháborodik e rétegek anyagi és politikai-jogi helyzete miatt. Igazságtalannak érzi, hogy az értelmiségi középréteg jobb helyzetben van a munkásoknál.

Önértékelés 4.

A páciens több órán eléggé zavart. Nehezére esik a teljes nyíltság. Önértékelése mindenekelőtt az analitikushoz fűződő viszony szintjén fejeződik ki. Egyrészt szorong, hogy megvetik, tehetetlen, ostobán kifigyelik, másrészt próbál erősebb pozícióba kerülni az analízisben. Bírálja az analitikust, védekezik ellene, és konkrét válaszokat vár kérdéseire.

A női szereppel azonosulás terén világossá válik, hogy nőiségét illetően eléggé bizonytalan, s félig férfinak érzi magát. Ismételten említi, hogy korábban gyakran kényszer alatt kellett lecsupaszodnia (gyónások stb.). Képes levetközve nézni magát tükörben; mások viszont, a vele kapcsolatos kezdetben pozitív beállítódás után, a rossz és negatív oldalától hamar elriadnának.

Kapcsolat az analitikushoz 4.

Az időszak részletesen taglalt témája a páciens beállítódása az analízissel kapcsolatban. A páciens megállapítja, hogy „naivan" és „szeplőtelenül" kezdett bele az analízisbe. Könyvek segítségével intenzívebben kezdett pszichoterápiával foglalkozni. Ebből kiderült, mennyire bizonytalan az analízisben tanúsított viselkedését illetően. Természetellenesnek találja, hogy a díványra kell feküdnie, s nem látja az analitikus reakcióit. Az analízist olyan játékhoz hasonlítja, amelyben mindig veszít.

A páciens konkrét szemrehányásokat tesz az analitikusnak. Bírálja benne, hogy egyre csak értelmez, s nem magyarázza meg, hogyan jutott ezekre az értelmezésekre, továbbá, hogy nem válaszol kérdéseire. Saját helyzetét úgy ábrázolja, mint aki erősen törekedett, hogy megértse az analitikus gondolatait, s maga is keresett értelmezéseket, amelyek illeszkednek az analitikus sémájához. Ezáltal alkalmazkodott az analitikushoz, s kezdte ugyanúgy kezelni önmagát, ahogy az analitikus a pácienst. Másrészt rezervált a különböző problémákból, amelyek az övéi, amelyekre magának kell választ találnia, s amelyekkel kapcsolatban zavarja az analitikus értelmezése. Viszonyával az analitikushoz „teendői" lettek, mindenekelőtt, mert az egyoldalú. Megalázottnak és áldozatnak érzi magát. A páciens hevesen kikel ez ellen a helyzet ellen, s „a végsőkig elszánt" a védekezésre.

A 79. órában egy álmáról számol be, amelyben kertben ül analitikusával, annak mintegy 8 éves lányával és a saját anyjával. Ebben az álomban az analitikus azt a reakciót mutatja, amelyet válaszként várt bírálatára vagy amelytől tartott. Haragos és rosszkedvű amiatt, mert „drágámnak" szólította lányát.

A páciens nem bízik az analitikus semleges viselkedésében, választ vár kérdésére és bírálatára.

V. időszak, 101–105. óra

Külső helyzet 5.

A páciens aggódik egy több osztályt érintő vizsga miatt.

Tünetek 5.

Ebben az időszakban a páciensnek nincsenek feltűnő tünetei.

Testszőrzet 5.

A test problémája egy álom révén aktualizálódik:

A páciens fiútestvéreivel egy réten fekszik, a fiúkból hirtelen lányok lesznek, és sokkal szebb a dekoltázsuk, mint az övé. Az álom kapcsán megállapítja, hogy fontos számára a más emberekkel – akár lánytanítványaival – való testi összehasonlítás.

Egy kistermetű emberekről szóló film kapcsán szembesül testi másságával, szeretné, ha képes lenne ezt elfogadni, s túlléphetne a teste megszabta határokon.

Szexualitás 5.

A páciensnek továbbra is bűntudata van a maszturbálással kapcsolatban. Megpróbál küzdeni ellene, s keresi szexuális normáját, mércéit. Világosan kitűnik az ambivalenciája: az analitikusnak, aki nem ítéli el szexuális

viselkedését, egyrészt azért tesz szemrehányást, mert csak udvariasságból tesz úgy az analízisben, mintha nem viszolyogna szexuális viselkedésétől, másrészt úgy véli, túl tág mércét szab meg számára, túl sokat tűr el tőle.

A mérce, a mérték problémája már korábban is felmerült, a gyónásaiban, amikor gyóntatóatyja úgy vélte: „Az egész nem is annyira rossz", ha „szűzietlenül gondolkodik" stb., meggyónja. Akkor is tulajdonképpen a büntető instanciát, s nem a megnyugtatást kereste.

Az analízisben az analitikus titkárnőjének személyében véli fellelni ezt a kritikus tekintetet. Úgy gondolja, végtére is a titkárnő gépeli le az órákat, s mint nőnek szigorúbb mércéje van, tehát elítéli őt.

Az elítélésnek és a titkárnő beavatottságának gondolata először ebben az időszakban ötlik fel benne, de nem zavarja.

Család 5.

A fivéreivel kapcsolatos álom nyomán ismét eszébe jut egy sor gyermekkori emléke, amely elsősorban öcscséhez való viszonyát érinti. Nagyon szerette öccsét, noha mindig előnyben részesítették őt vele szemben. Ezt nem vette tőle rossz néven – egyszerűen sokkal csinosabb volt, mint ő, bár egyes arcvonásaikban hasonlítanak egymásra. Esténként gyakran megpuszilták egymást, együtt játszottak, történeteket meséltek egymásnak. Hangsúlyozza, hogy csábításról soha nem volt szó, ugyanakkor fontosnak tartja leszögezni, hogy ő (Amália) nagyon érzéki gyermek volt.

Családon kívüli kapcsolatok 5.

Ebben az időszakban jut szerephez korábbi barátnője, akinek nem sokkal korábban férjhez kellett kennie, bár rendkívül vonzó és bájos, s eleinte egyedül akarta felnevelni a gyermekét. Most aztán „felsült" a férjével, s a páciens fölényben érzi magát vele szemben, s ezt mondja: na látod, ide vezet, ha az ember enged a férfiaknak!

A páciens számára nagyon fontos, hogy úgy érzi, iskolai főnöke helyteleníti az analízist, nagyon sokat dolgoztatja – mindenekelőtt olyan munkákat bíz rá, amelyeket tulajdonképpen nem kellene elvégeznie –, s meg akar szabadulni tőle. Úgy érzi, nem veszik komolyan, ami fontos számára: pszichés problémáit, az analízist. Ez az érzése tükröződik az analitikushoz való viszonyában is.

Normaképzetek 5.

A páciensnek meggyőződése, hogy minden embernek saját normái vannak, tehát neki is meg kell keresnie és találnia őket. Elsősorban környezetében tájékozódik analitikusánál, annak titkárnőjénél, barátnőjénél. Ismételten bizonytalannak érzi magát a „tágabb és szűkebb" normák tekintetében, amelyekre rábukkan.

Önértékelés 5.

A páciens ebben az időszakban az analitikus által történő megerősítést igényli. Elsősorban szexualitását tekintve bizonytalan, úgy érzi, az iskolában visszautasítja főnöke, az analízisben pedig analitikusa. Csak barátnőjének képes odamondogatni.

Kapcsolat az analitikushoz 5.

Viszonyát az analitikushoz jellemzi, hogy a páciens saját normát, saját mércéket keres (lásd még Szexualitás). Ebben ambivalenciája tükröződik. Ezért az analitikus műveit is olvassa, mert tudni akarja, mifféle ember. E tekintetben fontos szerepet játszanak az analitikus kijelentéseire adott reakciói: úgy érzi, gyorsan visszautasítja, nem fogadja el, s ebben azok az érzések ismétlődnek, amelyeket a főnökével érez. Ugyanakkor számára analitikusa a „legfontosabb ember", aki-nek válaszait és reakcióit elképzeli az analízisen kívüli helyzetben is. Független szeretne lenni, de meg kell állapítania, hogyha bizalmába fogad valakit, függ is az illetőtől; ezért tulajdonképpen nem bánja, amikor úgy érzi, analitikusa visszautasítja. Itt újra megnyilvánul erős ambivalenciája: egyben szorong, hogy beszédével analitikusát túlterheli.

VI. időszak, 126–130. óra
Külső helyzet 6.

Az időszak első négy és az ötödik órája közé esik a páciens hosszabb szabadsága.

Az analízisbeli történések szempontjából fontos, hogy a páciens az utóbbi időben T. Moser saját kiképző analízise során szerzett tapasztalatairól olvas.

Tünetek 6.
Testszőrzet 6.

A páciens ebben az időszakban keveset beszél testéről. A szőrösség problémája akkor válik ismét fontossá, amikor felkeres egy nőgyógyászt, aki újfajta hormonkészítményt ír fel neki. A páciens nagy reményeket fűz ehhez a készítményhez, s a gyógyszeres kezelés lehet-

séges eredményét az analízisével hasonlítja össze. Az analízis csak a szőrzetével kapcsolatos belső beállítódását képes megváltoztatni, de magát a szőrzetet nem, s ezért nem tartja kielégítőnek. Foglalkoztatja az „ideopátiás hirzutizmusnak" az analitikus által adott diagnózisa, s emiatt úgy érzi, az analitikus nem veszi elég komolyan a szőrösödést. Szerinte ezt egyáltalán nem teheti, hiszen a szőrösödés mértékét nem is látta saját szemével. Apjához viszonyát aktualizálva a páciens megállapítja, hogy mindent, ami csúf és zavaró benne, apjától örökölt. Ő a hibás azért is, hogy a szőrösséget férfias stigmának tekinti.

Család 6.

Az időszak fő témája a páciens viszonya apjához. Fontos számára, hogy apja ritkán mutatott spontánul iránta érzett vonzalmat, s összességében is titkolta előle érzelmeit. Úgy érzi, apja nem érti meg, s szeretetmegvonással bünteti. Fivéreivel ellentétben benne csupa negatív tulajdonságot lát.

Emlékszik, mindig apját tette felelőssé mindenért, ami csúf benne, mindenekelőtt a szőrösségéért. Ugyanakkor nem képes letagadni önmagában az apai részt, mert e nélkül csak „fél- vagy negyedember" volna.

Anyja és apja között a páciens apját érzi békebontónak. A páciens otthoni hogyléte erősen apja viselkedésétől függ. Amikor apja neki szenteli magát, felszabadultnak és lazának érzi magát.

Az apa megítélésében mutatkozó bizonytalanság, s feltehetően a vágy is, hogy milyen legyen az apja, álmában fejeződik ki, amelyben apja tudományos előadást tart, s emiatt professzorok dicsérik.

Családon kívüli kapcsolatok 6.

Munkatársaival és ismerőseivel való érintkezés során az az érzése, hogy gátlásai vannak s nem képes spontán reagálni. Keveset tud beszélni önmagáról, problémáiról és nehézségeiről.

Normaképzetek 6.

A páciens én-ideálja a nagymama személyében ölt testet. Nagyanyját megértő, jó, humoros és szórakoztató asszonynak látja, akinél mindig segítséget és támaszt talált. A vallásos kényszerekre szuverén módon reagált. Vonzotta a pácienst nagyanyja önmagával szembeni keménysége és érzelmi hidegsége. A nagymama jelentősége az én-ideál szempontjából az alábbi két kulcsmondatban érhető leginkább tetten: „Voltaképpen csak a nagymamát szeretem", és „Hasonlítok nagyanyámra".

Önértékelés 6.

A páciens önértékelése jelenleg nagyon ingadozik.

Negatív önértékelését erősíti az apjához való viszony feléledése: túl kevés megerősítés és vonzalom, a tapasztalat, hogy az öccsét előnyben részesítette vele szemben.

A saját énje és az analitikus páciense pozíció közötti rivalizálásban, külső megjelenését tekintve vesztesnek, szellemi képességeit tekintve viszont egyenrangúnak érzi magát.

T. Moser könyvének olvasását a páciens megerősítésként éli át: valóban többet kell önmagából mutatnia és nyíltabban beszélnie az analízisben.

Kapcsolat az analitikushoz 6.

A páciens ekkoriban apjához való viszonyát teszi át viszonyára az analitikushoz.

Egy kollegiális beszélgetésből kiindulva kérdezi az analitikustól, vajon egyformán kedveli-e a gyermekeit, illetve pácienseit. Attól tart, hogy az analitikus odafordulása pénzzel megvásárolható, ezért nem valódi, s attól szorong, hogy apjához viszonyából származó tapasztalatai megismétlődnek az analitikushoz való viszonyában. Mostani helyzetét, ahogy a díványon fekszik s kiszolgáltatott analitikusának, hasonlítja apjával szembeni tehetetlenségéhez.

A páciens megpróbálja áttörni a lemondást és távolságot, amelyre az analitikus helyzetben kényszerül: többször lakásán is felhívja az analitikust. Ettől azt is reméli, hogy analitikus nem enged „zsarolási kísérleteinek", s nem ajándékozza meg kikényszerített nem önként adott vonzalommal. A páciens világossá teszi, hogy nagy igénye van a nárcisztikus megerősítésre.

A páciensben féltékenységi és rivalizációs érzelmek jönnek létre az analitikus egy másik páciensével kapcsolatban. Szorong, hogy analitikusa jobban kedveli ezt a másik pácienst, ő pedig nem ér fel ehhez az asszonyhoz. Bizonytalan, vajon az analitikus csak terápiás funkcióját tölti-e be, vagy pedig hajlandó-e belemenni egy ilyen játékba (lásd még Család).

VII. időszak, 151-155. óra
Külső helyzet 7.

Változatlan.

Tünetek 7.
Enyhe depresszív lehangoltság. A páciens általában letört és indítékszegény. Belül hidegnek és üresnek érzi magát. Menekülni szeretne környezetétől, mindent megszakítani, és elmenni.

Testszőrzet 7.
Testével és szőrzetével egy álommal összefüggésben foglalkozik.

Azt álmodja, megölték, egy férfi lehúzta ruháit és levágta szőrzetét. Az álomról nincs további fantáziája.

Az analitikus fejével foglalkozva nem annyira a külsőre, az arcra gondol, hanem a fej tartalmára, a gondolkodásra. A kéz ezzel szemben testi érintkezést, tapintást, simogatást fejez ki számára.

A bűntudat témával összefüggésben a páciens a bibliai idézetet említi: „Szemet szemért, fogat fogért". A büntetést elkerülendő mindkét szemét ki kellene nyomnia és vakká válnia, mert különben mindig valami tilalmast lát.

Szexualitás 7.
A női identitás problémáját röviden érinti, bár megállapítja, hogy mostanság ismét, mint a kolostorba vonulás előtt gyakran kérdezi magában, vajon valami nőies-e, vagy sem – egészen a fogkefe színéig. Az analitikushoz való viszonyában rejtett szexuális fantáziák nyilvánulnak meg.

Kapcsolatok 7.
A páciens röviden említi nagynénjét, mint példamutató kereszténytt.

Bűntudat-téma 7.
A páciens még mindig súlyos bűntudatérzésektől szenved, amelyek ebben az időszakban az analitikushoz való viszonyban nyilvánulnak meg. A Biblia tiltja, hogy szorosabb érzelmi és szexuális kapcsolatra lépjen analitikusával. Úgy érzi, az igény, hogy semmi tiltottat nem mondhat ki vagy tehet, számára azt jelenti, vessen véget életének. A páciens ismét gyakran gondol arra, hogy kolostorba vonul, hogy megszabaduljon az analitikushoz való viszony konfliktusától, a „késhegyig menő harctól".

Önértékelés 7.
A páciens önértékelése inkább negatív. Kételkedik, hogy analitikusa elismeri-e, hogy ő bármit is jelent számára. Úgy érzi, olyan igényekkel szembesül, amelyeket nem képes teljesíteni. Ugyanakkor képes bírálni az analitikust, s kifejezésre juttatni agresszív vágyait.

Kapcsolata az analitikushoz 7.
A páciens szorong, hogy túlzottan megterheli az analitikust problémáival. Tart tőle, ha nem képes gátat vetni agresszív vágyainak, s analitikusan nem lesz képes elviselni. E mögött vélhetően mindkét fajta szorongás ott rejlik: fél az egészen az ölésig terjedő agresszív vágyai hevességétől, de attól is, hogy elveszíti az analitikust.

A páciens részletekbe menően foglalkozik az analitikushoz való viszonyával. Nyílt kritikája az analitikus értelmezéseiről a kapcsolattal való elégedetlenségének jele, elsősorban nyilvánvalóan az érzelmi megnyilvánulások szintjével. A páciens például azzal foglalkozik, hogy az analitikus alig nevet, hogy a viszonya távolságtartó, kemény és hideg. Érzéseivel szembeni „értetlensége" abban is kifejeződik, hogy a bűntudatára, amely az éhhalállal küzdő afrikaiak kapcsán érez, csupán a „megint esik" mondattal reagál.

A páciens intenzíven kívánja, hogy jelentsen valamit analitikusának, hogy éljen benne. Fantáziálja, hogy nekiajándékozza az óráját, amely szép lenne nála, s szépen ütne neki minden órát. Ugyanakkor nehezére esik, hogy valóságos érzésként fogadja el az analitikus pozitív viszonyát vele kapcsolatban.

Elképzelésében azzal töri át a kapcsolati távolságot, hogy ráront analitikusára, nyakon ragadja s erősen szorítja. A páciens tovább foglalkozik az analitikus fejével, gondolkodásával. Azt fantáziálja, hogy lyukat üt fejébe, beléhatol, s felméri. Irigyli analitikusától fejét, s elcserélné a sajátjával.

A páciens úgy érzi, hogy az analitikus dogmája, a „Freud-Biblia" nem egyeztethető össze az ő egyházi Bibliájával. Ennél nagyobb ellentét áll fenn azonban feltehetően egyrészt az analitikussal való szorosabb (szexuális) viszonyra vonatkozó gondolatai és vágyai, másrészt a mindkét Bibliában közös tilalom között. Ez abban is kifejeződik, hogy a páciens próbálja a saját gondolatait és szükségleteit középpontba állítani, s mindkét Bibliával szemben védelmezni. Vágyában, hogy analitikusa fejébe ne csak belelásson, hanem megérintse és simogassa, fantáziájában, hogy analitikusával a parkban egy padon feküdjön, testi-szexuális igényei nyilvánulnak meg.

A páciens ugyanakkor hevesen védekezik az analitikus szexuális problematikát érintő értelmezései ellen. Úgy érzi, analitikusa már tudja előre, „mi a helyzet", úgy érzi, mellékútjaival és eltéréseivel „elcsípi" és megalázza őt.

VIII. időszak, 177–181. óra
Külső helyzet 8.
Változatlan.

Tünetek 8.
Testszőrzet 8.
A szőrzet problémája felmerül egy álommal összefüggésben:

Két férfi akarja feleségül venni. Hirtelen az egyik ágyánál áll s le kellene vennie melltartóját. Próbálja magyarázni, hogy ott is szőrös, ahol más nem. Megrémül és felébred.

Úgy véli, a szőrösség jelenti a legnagyobb problémát számára, s megrökönyödik az analitikus megjegyzésétől, hogy akár álmában megszabadulhatna tőle. Arra következtet, hogy nem akarja eléggé megérteni, mit jelent számára a szőrösség.

Anyját szidja szőrössége miatt, s kapcsolati nehézségeit, no meg, hogy még nem talált társat, nagyrészt ezzel magyarázza.

Emlékezete szerint serdülőkorában irtózott minden érintkezéstől, és zongoratanára régebben mindig a karját simogatta.

Szexualitás 8.
Szexualitását a páciens elsősorban analitikusával kapcsolatban említi: szorong, hogy analitikusa frigidnek, jéghidegnek tartja, ezért hangsúlyozza, hogy igen kedves, simulékony kisgyermek volt (serdülőkoráig). Az analitikust félreérti, azt hiszi, hogy az analitikus hangsúlyozza, hogy a frigiditás ellenkezőjét tulajdonítja neki. Csak a következő órán kérdezi vissza, mit ért ezen, s a páciens is úgy gondolja, valamiképpen nimfománnak képzeli magát.

Elveti az analitikusnak azt az értelmezését, hogy nem kizárólag a szőrösödés miatt szorong.

Kapcsolatok 8.
Ebben az időszakban fontossá válik viszonya anyjához: a páciens szemrehányásokat tesz neki, túl keveset törődött vele, ő tehet minden problémájáról s „hisztérikus fejlődéséről". Voltaképpen halálát kívánja, s ettől bűntudata van. Összehasonlítja magát anyjával, aki szerinte csinos fiatal lány volt sok rajongóval. Ezzel szemben ő „megragadt a kékharisnyaságban". Zavarja, hogy szemrehányásait anyja csöndben hallgatja, s alig reagál. Ugyanakkor szövetkezik az analitikus ellen az anyjával: ez egészen odáig terjed, hogy anyja fel akarta hívni az analitikust, hogy megmondja véleményét leánya analíziséről. A páciens szerint anyja jobban érti őt, mint analitikusa.

Az apa ebben az időszakban csak elmosódottan merül fel egy álomban, s rögtön eltűnik. A páciens igen homályosan úgy emlékszik vissza, hogy tulajdonképpen jól megértették egymást az álomban.

Felbukkan továbbá egy unokafivér, aki mereven elutasítja az analízist.

Szorongás 8.
A páciens ebben az időszakban bizonytalanul szorong, amit azonban csak a szőrzetére vonatkoztatva képes tárgyi formában kifejezni. Ez a szorongása különösen világosan mutatkozik meg egy álmában, amelyben hirtelen ingatag talajon lebeg a szakadék felett.

Önértékelés 8.
Másokhoz képest alacsonyabbrendűnek érzi magát, ezt azonban úgy hárítja el, hogy ezért másokat (anyját, mindenkori kapcsolati személyeket) okol.

Kapcsolat az analitikushoz 8.
A viszonyt a páciens erős ambivalenciája jellemzi. Ingadozik a lehető legközelebb kerülés vágya és az erős hárítás között:

A közeledés vágya több álomban megnyilvánul, amelyekben analitikusát követi, cinkostársává válik egy gyilkosságban s kitakarítja a klozetjét. Eljátszik a gondolattal, hogy elrabolja gyermekét és kikérdezi családról. Szorong attól, hogy analitikusa esetleg frigidnek tartja.

A hárítás mindenekelőtt az analitikusnak az analízis során tanúsított viselkedésére vonatkozik; szemére veti, hogy nem érti meg őt, csupán célozgat olyan dolgokra, amelyeket valójában pontosan tud, s emiatt tisztességtelen. Gondolatait olyan beavatkozásoknak érzi, amelyekkel valami számára fontosat akar kioperálni belőle. Erővel akarja kivenni az analitikus fejéből a diagnózist, de nem képes belehatolni. Ezért azzal a gondolattal játszik, hogy abbahagyja az analízist. Egyúttal szorong is attól, hogy az analitikus elhagyja, mert majd elfogad egy fontos hivatalt, s többé nem áll rendelkezésére.

IX. időszak, 202–206. óra
Külső körülmények 9.

Változatlan.

Tünetek 9.

A páciens állandó vizelési ingertől, s ezzel összefüggően sérüléstől való erős szorongástól szenved. Ugyanakkor nyugtalanságról és alvászavarról panaszkodik.

Test 9.

Az időszak fő problémájának keretei között, nevezetesen a szorongása attól, hogy maszturbáció során megsérti magát, a test témája a genitális vonatkozások köré összpontosul.

A páciens nyomást érzékel, amely a húgycsőben lokalizálható, s a méh és az anális tájék felé húzódik. Olyan érzést ír le, amely a vízben fújt s szétpukkanó légbuborékokra emlékezteti. Fantáziájában orvosi rajzokat lát izmokkal, csövekkel és hólyagokkal. A páciens anatómiai könyvek segítségével próbál képet alkotni nemi tájékáról, amelyet legfeljebb tükörben képes látni és megítélni.

Szexualitás – maszturbáció – bűntudat téma 9.

Sérüléstől való szorongása árulkodik a páciens kimondottan bizonytalan és bűntudattal terhelt beállítódásáról a maszturbációhoz. Attól tart, hogy a maszturbálásnál valamit rosszul csinált.

Az analitikus kérdésére, hogy nemi szervét megérintve úgy érzi-e, valami elromlott, hogy nem teljes, nem válaszol egyértelműen. Maszturbálás közben kettős érzése van, egyrészt valami rombolót érez, ami szorosan keveredik bűntudatérzésekkel, másrészt teljesen pozitív érzései vannak. Visszaemlékszik, hogy a gyónásban a maszturbálás nagy szerepet játszott, s gyóntatóatyja a maszturbálásra vonatkozó kijelentéseket zsarolt ki belőle. A páciensnek az a fantáziája, hogy a vesztőhelyen áll, szintén a megbüntetés és elítélés érzését fejezi ki. A páciens – talán mentségéül – megállapítja, hogy az utóbbi időben már kevésbé fontos számára a maszturbáció, mint korábban.

Szorongás 9.

Maszturbáció közbeni megsérülésen a páciens konkrétan azt érti, hogy nyomással vagy dörzsöléssel tönkretett egy izmot, úgy, ahogy nehéz szülésnél a hólyag záróizmai megsérülnek. A pácienst erősen gátolja ez a félelem. Álmatlanságtól és munkaképtelenségtől szenved. Az iskolában fél, hogy a diákok esetleg felfedeznek a nadrágján egy nedves foltot. Az az érzése, hogy minden nedves, és hogy vízben úszik.

Család 9.

A páciens nehézségei miatt fivérétől kér tanácsot, de sérüléstől való félelmeiről nem beszél. Ebben az időszakban csodálja és irigyli fivérét. Vele összehasonlítva a páciens kicsi, csúf és sérült. Kifejező a mondat: „Majdnemhogy azt mondom, ilyen szeretnék lenni."

Családon kívüli kapcsolatok 9.

A páciens érzése ebben az időszakban, hogy az iskolában és a munkatársi gárdában nem fogadják el, nem értik meg, mindenki kihasználja. Az egyik oldalon áll ő, mint valami „kis gumikutya", akit mindenki eltapos, elnyom, félig kinevet, félig megvet, röviden, az aggszűz – a másik oldalon kolléganői, családjukkal, gyerekeikkel, születésnapjukkal, és kollégáik és a főnök csodálatával.

A másik oldal képviselője egyik kolléganője, akit a páciens „hercegnőnek" nevez, s egyszerre csodálja, irigyli, és gyűlöli . A páciens vonzó nőnek, a „fensőbbség és emberség" keverékének írja le ezt a kolléganőjét.

A főnökhöz való viszonyban világosan megnyilvánul a rivalizálás ezzel a kolléganővel. Egyrészt irigyli képességét, hogy megnyeri a főnököt, másrészt kategorikusan elítéli módszereit, amelyekkel behálózza és meggyengíti.

A kívülálló helyzetében a főnök-hercegnő viszonyban észreveszi, hogy ezzel a viselkedéssel más emberek kizárhatók. A kolléganői közti igazságtalanságoktól és kiváltságoktól megerősítve a páciensben tehetetlen düh ébred mindenfajta tekintély ellen, mindenekelőtt főnökével, analitikusával és a „hercegnővel" szemben. Megítélése szerint főnöke képtelen megoldani a problémákat az iskolában, olyan, mint az apja: gyenge és „féllábú".

Kapcsolat az analitikushoz 9.

A páciens kapcsolatát az analitikushoz bizalmas alapbeállítottság jellemzi. Amikor az analitikus egyszer technikájáról ad felvilágosítást, bizalma jelének tekinti. Úgy érzi, már nem kell olyan mélyen befúrnia magát az analitikus fejébe, hogy bepillantson jól őrzött kincsébe. Ez egyúttal odavezet, hogy az analitikusától való elválásra lényegesen érzékenyebben reagál: az óra végét szinte kirúgásnak, szeretetmegvonásnak érzi.

A páciens nyíltan képes beszélni analitikusával sérüléstől való szorongásáról. Unszolja, adjon világos választ, vajon orvosi oldalról lehetséges-e, hogy maszturbáció során kárt tett magában. Az analitikus válasza először megkönnyebbülést vált ki belőle, egyúttal azonban ismét érzi, erőszakkal csikarta ki a választ.

Ebben az összefüggésben visszaemlékszik korábbi tanárára, akitől a „nagyon jó" magatartás-jegyet hasonló módon csikarta ki. A következő órán kiderül, hogy az analitikus válasza mégsem a remélt megkönnyebbülést, hanem fenyegető veszélyt jelent számára.

Úgy érzi, analitikusa talán elvezetheti oda, ahol minden megengedett, hiszen az ő világképében nincs bűn.

A páciens két elképzelés között ingadozik az analitikus személyéről, amelyektől tart, illetve amelyet tudattalanul elvár: a csábító szerep és az erkölcsbíró szerep.

A kiút a fenyegető határnélküliségből, amely mindent összezavar és tönkretesz: a gyónás, a pap, aki világos határokat von, ami a páciens parancs és tiltás képzeteivel is összhangban áll.

X. időszak, 221–225. óra
Külső helyzet 10.

A páciensnek ebben az időszakban autóbalesete volt, amelyben ugyan nem ő a hibás, de erősen foglalkoztatja.

Tünetek 10.
Testszőrzet 10.

E témával kapcsolatban elbeszéli álmát. Még emlékszik, nagyon plasztikus álom volt, valami a szőrzetéről. Az álmot azonban elfojtotta a harag, amelyet kiváltott.

Szexualitás 10.

Az egész időszakon végighúzódik a kasztráció és a sérüléstől való szorongás témája, egyszersmind a saját testébe behatolás képzete is. Az időszak első óráján arról a szorongásáról beszél, amelyet akkor érzett, amikor otthon egy folyosón fekvő galambot talált: szorongott, hogy nekirepül és megsebesíti, kiszúrja a szemét.

Már régóta szorong és undorodik főképp a madaraktól s általában az állatoktól. Képtelen állatokat pl. férgeket ábrázoló képekre nézni, mert olyan érzése támad, hogy felfalják és megcsípik. A zárdában néha tyúkokat kellett kopasztania és főznie, s ettől annyira undorodott, hogy otthon azóta sem főz csirkét. A szorongás, hogy a galamb megtámadja és megcsípi, tovább erősödött, amikor megpróbálta seprűvel, tehát fegyverrel elkergetni a madarat. Tehát még nagyobb veszély leselkedik rá, ha megpróbál védekezni a fenyegető sérüléssel szemben. A kasztráció, és a szüzességtől való megfosztás is kifejeződik a következőben:

Autóbalesetről álmodik: hatalmas teherautó hajt bele kocsijába, s képtelen védekezni ellene. Ezt követően valóban volt egy balesete: egy idős ember megsértette autója elejét. Beszámol róla, pontosan látta, amint nekiment autójának nagy bádogkasznijával: „elől" mindent tönkretett. A másik autónak nem volt kára – csak neki. Hibásnak érzi magát, mert akarta ezt a balesetet, s utólag kifejezetten szexuális jellegűnek érzi, mintha a férfi egy hatalmas bádogpénisszel megfosztotta volna szüzességétől. A baleset másik vonatkozása, a kasztráció (sérülés elől) a következő álomban bukkan fel: az autóját sok férfi (!), a minden oldalról közeledő autókban teljesen tönkreteszi. Ezután ő maga diktálja ezeknek a férfiaknak a kárpótlási feltételeket. Amikor azonban ezt mondja: „Most pedig abszolút lemondó nyilatkozatot kell számomra aláírniuk", hangos nevetés a válasz: „Te aztán sokat kérsz, ostoba!" A férfiak nem akarnak lemondani a péniszükről azért, mert őt (illetve az autóját) „elől és hátul egyformává tették", azaz kasztrálták.

Ennek elfogadása nehezére esik: a férfiaknak van valamijük, ami neki nincs, valamit elől visszatartanak tőle. Korábban nagy nehézségeket okozott számára, amikor meglátott egy papot – ezek kifelé „elől és hátul egyformák", ám a papi öltözéken keresztül mindig látta a péniszüket.

Az érzést, a szorongást, hogy megsérül, határozottan leküzdi. Sokmindent elfojt abból az időből, amelyben azt képzelte, megsértette magát maszturbáláskor. Az analitikus ismét arra emlékezteti, hogy amiatt is szorongott, hogy valamit megláthatnak rajta, például egy nedves foltot a nadrágján vagy hasonlókat. Ezt az emléket először nem akarja felfogni.

Vágyát, hogy kasztrálja a férfiakat, a péniszüket róluk levágva megkapja, egy felmerülő képben konkretizálja: indián anyák a csecsemőjük péniszét nyalogatták, hogy elcsendesítsék őket. Fantáziájában ebből lesz a pénisz leharapása. Egy korábbi órán már fantáziálta, de nem merte kimondani.

Az álomban, amelyben sok férfi kárt tesz kocsijában, egy nő is nekimegy. Ettől a nőtől kárpótlásul elveszi a babaszobáját. A követő megfontolásokban ez a nő nem tér vissza. A babaszoba talán azoknak a gyermekeknek a szimbóluma, akiket a páciens nőiségének megerősítéseként, a kasztráció kiegyenlítéseként fantáziál. Álmában a nő ezt a gyerekszobát is elvitatja tőle – ismét üres kezekkel áll.

Bűntudat 10.

A páciensnek erős bűntudata van az autóbaleset miatt – úgy érzi, akarta a balesetet, s emiatt ő okozta, ráadásul spontánul igényelte, hogy a rendőrségen minden felelősséget magára vállaljon.

Ebben az időszakban hosszan foglalkozik Küng nevű teológus egyik könyvével. Küng az önzetlen szeretetről ír, s ő úgy érzi, képtelen erre, csak akkor tud adni vagy tenni, ha kap is érte valamit.

Család 10.

A családjáról a páciens ebben az időszakban csak keveset beszél, akkor amikor visszaemlékszik arra, hogy fivérei előtt korábban úgy kellett tennie, mintha nem félne az állatoktól.

Családon kívüli kapcsolatok 10.

A családon kívüli kapcsolatok az iskolára, s az azzal kapcsolatos ügyekre korlátozódnak.

Mérges például a gimnáziumi tanácsosokra. Az egyik alatta lakik, s bár megkérte, nem segített neki a galamb ellen, egy másik mellette ült a koncerten, s úgy tett, mintha nem venné észre és nem ismerné. Úgy képzeli, másodjára már jobban úrrá tudna lenni az ilyen helyzeteken, s jobban túl tudná tenni magát az embereken. Így azonban bántja, ha átnéznek rajta; az iskolában számos kollégától gyakran ezt kapja. Ezt mondja erre: „Madarakkal és gimnáziumi tanácsosokkal nem tudok mit kezdeni." „A gimnáziumi tanácsosok mindazonáltal rosszabbak." Ők is mellőzik, károsítják „az arcát, önértékelését".

Álmában is cserben hagyták kollégái. Azt a játékot játsszák, hogy egyikük hagyja megölni magát. Akkor megy bele, ha a többiek is egyetértenek. Hagyja magát megölni, majd látja, hogy a többiek továbbra is vígan ülnek a körben, s nem gondolnak arra, hogy megölessék magukat. Nincs szolidaritás.

Ő viszont a másokkal való kapcsolatban csak akkor képes adni, ha kérhet is, nem képes önzetlenül szeretni, csak, aki rokonszenvezik vele – s nem hátsó gondolatok nélkül. Ezért hatott rá Bergman egyik filmjében, amikor a férj azt mondta feleségének: „Szeretlek, de nem eszményi, önzetlen szerelemmel, hanem kis, evilági, önző szerelemmel." A diákjaival ő aszerint bánik, hogy mennyire rokonszenvezik velük, nem képes mindenkit egyformán kezelni.

Kapcsolata az analitikushoz 10.

A mostani időszak előtt a páciens megpróbálta áttörni a gátat dívány és analitikusi szék között: levelet adott át analitikusának. Most beszámol róla, közben mintha áramütést érzett volna. Ilyen érzése volt már egyszer, amikor fényképeket adott neki – s most szenvedélyt érez. A gát a mostani időszak első óráján azzal is átszakadt, hogy szombati óra volt, az analitikus szabadidő-ruházatban, nyakkendő nélkül ül mögötte. A páciens először nagyon féltékeny volt, hogy analitikusának pénteken nem volt ideje – azt gondolta, haza akar menni feleségéhez és gyerekeihez, de az óra felajánlásával őt részesítette előnyben. Már maga az ajánlat is szárnyakat adott neki – hiszen nem kellett volna rászánnia az időt. Ám annak ellenére, hogy így feldobott, mégis komoly harcot érez önmaga és az analitikus között – ez a harc az analitikus szeretetéért folyik, az önzetlenségre vonatkozó gondolatokhoz kapcsolódva. Felteszi a kérdést, vajon az analitikus akkor is folytatná-e az analízist, ha a betegpénztár nem hagyna jóvá több pénzt. A pácienst zavarja, hogy az analitikus pénzt kap, mert törődik vele, ahogy a könyörületes szamaritánus törődött a sebesülttel. Voltaképpen pénzért prostituálja magát, pénzt keres pácienseі szükségletein. Olvasott egyszer egy cikket a pszichoterápiáról, amelynek a mondandója: pszichoterápia, amikor valaki másvalakivel törődik, vagy ha az, akivel törődik, azt hiszi, törődnek vele.

Számára ez azt jelenti, mindenképpen ő az, akit becsapnak: a palimadár, aki azt hiszi, törődnek vele, szeretik. Ha pénz van a játékban, akkor viszont már nem tiszta szeretetről, hanem hatalomról van szó.

Ebben az analitikus szeretetéért folyó harcban az is zavarja, hogy neki kell hozzá mennie, bekopogtatnia, megkérdetni, akad-e számára egy kis hely. Hozzá nem jött senki, nem kérdezte senki, mire van szüksége, senki sem érdeklődött iránta. Ezt a harcot is a galambra vetíti, ezért lehetett az ennyire borzalmas.

A „kezelés" szó a páciens számára úgy hangzik, mint „a kezében lenni" – ami annál rémesebb, mert az analitikusnak tulajdonképpen nincs szüksége a pénzére, élhetne a fizetéséből, s emiatt az analízis számára játék, magánhobbi. Nem tartja azonban játékos természetűnek, – ezért csak jéghidegen „tartja a kezében". El is hallgatott előle valamit, nem ment bele olyan dolgokba, amelyek a páciens számára fontosak, s amelyek emiatt nem engedték tovább haladni. Nem jobb tehát ő sem a többi férfinél, bár a páciens gyakran megpróbálta nem nélküli lénnyé tenni. Ismételten meg kellett állapítania azonban, hogy neki is „van valamije elől", nem pap, akit a páciens álmainak és gondolatainak meg kellene rémíteniük. Férfi, aki a kezében tartja őt, akinél neki is hagynia kell valamit, mint a többi páciensnek, akiknek az arcáról próbálja leolvasni, mit hagytak ott.

XI. időszak, 251–255. óra

Test 11.

A páciens saját testével kapcsolatos beállítódására ebben az időszakban különböző oldalról vetül fény. Az egyik fiú problémáival foglalkozik az iskolában, aki attól szenved, hogy sokkal kisebb termetű a többieknél. Képes átérezni ennek a diáknak a helyzetét, mert neki is megváltoztathatatlan testi fogyatékkal kell élnie.

A páciens visszaemlékszik, hogy gyermekkorában egyszer megkérdezte anyját, hogy a férjes asszonynak meztelenül kell-e ágyba mennie. Ebből kiderül, hogy elképzelése, miszerint meztelenül kell mutatkoznia más emberek előtt, már akkor is erős szorongással párosult.

A páciens megállapítja, hogy ma már nem zavarja a meztelen test látványa – például szabadsága idején egyik kolléganőjéé –, s ő is könnyebben mutatkozik meztelenül.

Egyik álmából kitűnik, hogy a páciens a testi kötöttségtől való szabadulást reméli az analízistől. Látja, ahogy egy nő az analízis után felszabadult és boldog, s ezt az érzést kifejezi a táncban. A táncban kifejeződik a páciens igénye, hogy mások nézzék és csodálják.

Szexualitás 11.

A páciens azt látja álmában, hogy egy nőt lelő egy férfi. A jelenet otthon a lakásában játszódik. Ő is meg kell küzdjön a gyilkossal, apjához kiált segítségért.

A páciens ehhez filmeket asszociál, amelyekben nőket erőszakolnak meg. Leírja, hogy eközben a férfi és a nő érzéseit egyaránt mélyen át tudja élni. A nő mazochisztikus szerepében a páciens szexuális „játéknak" érzi a megerőszakolást, amely ellen a nő csak látszólag védekezik, mert számára is erotikus és örömszerző jellegű. A férfi szadista szerepéből az erő és biztonság hat rá, különösképpen pedig, hogy a férfiakban nincs szégyenérzet.

A páciens itt voyeurnek tekinti magát. Terhes számára a rejtett ottlét, az, hogy maga is profitál anélkül, hogy a résztvevők ezt akarnák. A nemi aktusnál nézőként jelen lenni egyszerre csábító és nyugtalanító számára.

Bűntudat 11.

A páciens ebben az időszakban élénken átéli a feszültséget túlzó vágyai, fantáziái és a hivatalosan megengedett, látszólag normális között. Ebből kiindulva ismét a zárdára gondol, ahol a konfliktust enyhítette számára, hogy a mértéket kívülről megszabták.

Család 11.

A páciens úgy képzeli, megkönnyebbülést jelentene számára, ha tudná, hogy anyjának is vannak megerőszakolási fantáziái. Ez azonban nem illene anyjához, aki az ő szemében szinte aszexuális, nem engedélyez túlzást magának.

Családon kívüli kapcsolatok 11.

A páciens elmondja, hogy kolléganői kérdezték, miért nem ment férjhez. Kínosnak érezte a helyzetet, és nem tudott válaszolni.

Kapcsolata az analitikushoz 11.

A páciens viszonya az analitikushoz ebben az időszakban ambivalens. Törekszik arra, hogy jobban megértse, mi zajlik az analízisben, mert hogy bizonytalan a terápia sikerességét illetően.

Elolvassa az analitikus egyik cikkét egy lapban, s csak részben érti meg. Kiszolgáltatottságot érez, mert az analitikus nála jobban átlátja az analízisbeli történéseket. Fél, ismét elfelejthet valami fontosat az analízisből. Kételkedik, hogy az analitikus megérti, mit jelent testi hibával élni. Úgy érzi, hogy az analitikus kérdései egy valószínűleg feloldhatatlan bajra vonatkoznak, és arra, hogy besorolja és katalogizálja az ő problémáit, amivel megsemmisíti súlyos jelentőségüket.

A páciens megkérdi, meddig viseli el az analitikus, hogy állandóan megváltoztathatatlan dolgokkal szembesüljön, s a páciens meg akarja spórolni az analitikus tehetetlen kudarcélményét. Ez arról a szorongásáról

szól, hogy az analitikus majd a saját tehetetlensége miatt megszakítja az analízist.

E szorongás mellett ebben az időszakban tudatosul, hogy a páciens jól és védetten érzi magát az analitikusnál. Elképzeli, hogy az analízisben nyugodtan alhat, s szeretné, ha az analitikus őrizné álmát.

XII. időszak, 282–286. óra
Külső helyzet 12.

Küszöbön áll egy hosszabb elválás, kéthónapos szünet, ugyanis az analitikus külföldre utazik kutatni.

Tünetek 12.

Nincsenek.

Testszőrzet – szexualitás 12.

Ebben az időszakban szexuális vágyaival kapcsolatos nagy ambivalenciája kifejeződik a szőrzettel kapcsolatos elképzelésekben: fantáziálja, hogy megerőszakolják. Ekkor előbukkanna, kiderülne szőrössége, és nagyon szégyelli magát. Másrészt viszont jó védelmet nyújtana a megerőszakolás ellen. Ha eltűnne szőrzete, védtelenül kiszolgáltatott lenne a férfiak vágyának – s akkor már önmaga előtt is érvénytelen lenne kifogása: így nem kellek senkinek, még egy erőszaktevőnek sem; már semmi nem védené szexuális vágyaitól és fantáziáitól.

Egy álmában anyja felfalja a parókáját – ezáltal ő is védtelenné válik. Ebben az álomban a páciens bő vörös szoknyát visel.

Emlékei szerint volt egyszer ilyen szoknyája, s az anyja ebben a szoknyában álmodta terhesnek – a védelem tehát becsődölt. A szoknyát most közönségesnek nevezi – „félvilági" képzeteket társít hozzá. Szégyelli ezt a félvilágot s a gondolatot, hogy kapcsolatba kerül vele; amikor a szociális munkáshoz első interjúra az X utcába kellett mennie, vigyázott, hogy egyetlen ismerős ne lássa az utcán – ott ugyanis korábban bordélyház volt. Örült, hogy tanítványai nem laktak a közelben, nem láthatták meg.

Két további álma a szőrzet – szexualitás témával foglalkozik.

Azt álmodja, hogy az ember nem nyúlhat magához ott, ahol szőrös. (Ebbe kétségkívül belejátszik maszturbálással kapcsolatos bűntudata – szeméremszőrzet.) Egy férfi mégis megfogta, de neki is „defektusa" volt, gyengesége, tehát semmit nem tudott kezdeni vele. Hogy miféle fogyatékról lehetett szó, arra a másik álom rávilágít, amelyben egy idős, töpörödött asszony (aki tehát szintén fogyatékos) egy fiatalemberrel van együtt, aki a péniszével nem tud behatolni.

Az álom kapcsán heves szorongás tör rá, hogy ő is ilyen öreg és töpörödött, csúnya és észrevétlen lehet anélkül, hogy valaha lefeküdt volna férfival. Nagy fogyatékossága, a szőrzet, ami csak „fogyatékos férfiakkal" való érintkezést engedélyez számára, tehát olyan találkozásokat, amelyek során a szexualitás kizárt, nagyon zavarja. Szexuális életében rosszul jár, ez ambivalenciájának másik oldala az időszakban.

Család 12.

Foglalkoztatja a diszkréció kérdése az analízisben elhangzott dolgokkal kapcsolatban, amit az analitikus feszeget az analízisben: egyszer hosszan beszélgetett anyjával az analízisről, s most konfliktusban érzi magát, ha anyja ismét az analízisről kérdezi. Egyrészt a diszkréció megszegésének érzi, másrészt viszont olykor szüksége van valakire, akivel olyasmiről is beszélhet, amit az analízisben nem tud elmondani.

Anyja viszont elmesélte egyik barátnőjének, hogy lánya analízisbe jár – a páciens ezt súlyos indiszkréciónak érzi.

Egyik álmában nagyon dühös apjára.

Családon kívüli kapcsolatok 12.

Csak röviden említi kollégáit: az egyik kolléganőjével összeveszett, mert azt állította róla, hogy azt híreszteli egy másik kolléganőről, hogy az illető leszbikus. Ezt határozottan visszautasítja, s többet nem kíván beszélni az ügyről, azóta a kolléganője fancsali képet vág és dühös rá.

Tanulók és szüleik arról panaszkodnak, hogy a páciens indiszkrét és cinikus, a jó tanulókat segíti, a rosszakat sorsukra hagyja. Ez a szemrehányás bántja, pontosan elmesél egyes eseteket, hogy az analitikus megerősítse, egyáltalán nem olyan, mint amilyennek mondják.

Kapcsolata az analitikushoz 12.

Ezután az időszak után az analitikus két hónapig kutatómunkát folytat külföldön. Elmondja páciensének, hogy közben valószínűleg benne lesz az újságban, hogy egy tiszteletreméltó feladattal bízzák meg, amelyet azonban nagy valószínűséggel nem vállal. De ezzel a tudással bánjon diszkréten.

Ezzel új dimenzió bukkan fel analitikushoz való viszonyában: az analitikus megkéri valamire, olyan témával kell foglalkoznia, amelyet az analitikus hozott (lásd még Család).

A diszkréció témájához Tillmann Moser könyvét társítja, amelyben nincs diszkréció az analízissel kapcsolatban. Úgy véli, Mosernek ez jót tett, mert feljegyezte mindazt, amit az analízisben nem tudott, vagy nem akart elmondani.

Nehezére esik a hosszabb elválásra gondolni, amelyre analitikusa kényszeríti. Egyfajta „az anyja szoknyáján ül" érzés alakult ki benne, s megállapítja, hogy hiányzik majd neki a hét három szilárd pontja: az analitikus órák. Nem lesz senkije, akivel beszélgethet az őt foglalkoztató napi eseményekről, hiszen esténként is egyedül van. Úgy érzi, elhagyta a „papa", s mindenre féltékeny, aminek vagy akinek köze van hozzá. Fontolóra veszi, hogy nem kellene-e neki is egyszerűen lelépnie.

Megérez valamit az elhagyatottság érzéséből, amikor analitikusa késik az óráról. (Pedig ő késett, mire az analitikus is elment valahová.) Úgy érezte, analitikusa tulajdonképpen inkább megszabadulna tőle. Némileg vigasztalja, hogy úgy gondolja, tud egy-két olyan dolgot az analitikusról, amit senki más: sok mindent megérez a hangjából, abból, ahogy hallgatja őt.

Az elhagyatottságtól való szorongás tör ki belőle az egyik órán, amikor azt hiszi, az analitikus elalszik, miközben ő fontos álmát mondja. Emiatt hirtelen megszakítja az elbeszélést.

Ezt a gyengeséget, az iránta tanúsított érdektelenséget, ha valóban elaludna, nem tudná megbocsátani neki. Fontos számára, hogy analitikusa „szeresse" őt, az ő viselkedését a saját, tanítványaival szembeni viselkedéséhez hasonlítja: ha nem kedveli valamelyik osztályát, ő is elkésik az órájáról.

XIII. időszak, 300–304. óra
Külső helyzet 13.

A páciens először ad fel hirdetést partnerkeresés céljából országos megjelenésű újságban.

Tünetek 13.
Test-Szőrzet 13.

Elhatározása kapcsán, hogy újsághirdetéssel keressen partnert magának, a páciens a testével is foglalkozik.

Azt álmodja, fivérei szerint hazudott, mert a hirdetésben elhallgatta a szőrösségét.

A páciens ezt mondja a szőrről: „néha zavar, néha egészen elfogadhatónak találom." Ez arra utal, hogy a páciensben pozitív önértékelés alakult ki testére vonatkozóan, a szőrösség azonban újra és újra megrendíti az önértékelést.

Család 13.

Azzal összefüggésben, hogy szorong az analitikusnak a partnerkeresésére adandó reakciójától, a páciens a családon belüli helyzetéről beszél. Az a tény, hogy fivére felismerte újsághirdetését, megerősíti benne érzését, hogy védekeznie kell szülei és fivérei beavatkozása és ítéletei ellen. A fenti álomból következtetni lehet arra, a páciens úgy érzi, fivérei nem tartják nőnek.

Említi, hogy a múlt télen gyakran a hitvesi ágyban együtt aludt anyjával, s kellemesnek találta, hogy az anyjától előmelegített ágyban fekhet.

Családon kívüli kapcsolatok 13.

A páciens örül, hogy a tantestület egyik tagja különösen kedvesen és érdeklődően viselkedik vele. Erre vezeti vissza „euforikus" hangulatát ezen időszak első óráján. Erősen foglalkoztatja, de nem mer közeledni kollégájához, mert fél, zavarba jön.

Miközben analitikusa szabadságon volt, a páciens elhatározta, hogy újsághirdetés útján keres partnert. Több levelet kapott. Megpróbálja minél konkrétabban elképzelni a férfiakat, akik válaszoltak neki, hogy belső képet alkothasson róluk. Ebben azonban bizonytalan, s nem bízik első benyomásában. Leginkább egy diplomás foglalkoztatja, aki szintén analitikus kezelésben van. Egy levél alapján, amelyet egy háromgyermekes özvegyember anyósától kapott, megpróbálja elképzelni magát egy háromgyermekes anya szerepében.

Önértékelés 13.

A pozitív önértékeléshez vezető fontos lépésként értékelendő az a tény, hogy a páciens önállóan próbál partnert találni. A páciens elmondja, hogy az analitikus távolléte alatt olyan érzése támadt, hogy „képes önállóan létezni". Képes volt egyedül szabadságra menni, nem szorult szüleire. Az analitikussal szembeni támadó agresszivitása mögött azonban a szorongás is meghúzódik, hogy analitikusa esetleg visszautasítja, miként az érzés is, hogy az analitikussal valami önállót állíthat szembe.

Kapcsolata az analitikushoz 13.

Ebben az időszakban a páciens agresszív és dühös analitikusára. Lényegében érthető, hogy egyrészt szaba-

dulni próbál, másrészt szorong, hogy el kell válnia, sőt az analitikus esetleg eltaszítja magától. Ez végig érezhető, kivéve az időszak első óráját, amely késő délutánra esik, amikor a páciens úgy érzi, behatolt az analitikus magáncellájába, s ezt kellemesnek találja.

Elmond egy mesét, amelyben elbűvöli, ahogy a szegény szülőktől származó leány „meghódít" egy királyt, aki feleségül veszi. Ezzel szembeállítja analízisbeli helyzetét, ahol nehezére esik, hogy elmondjon nyíltan bizonyos dolgokat az analitikusának, hogy lecsupaszodjon. Szeretne erről beszélni, „feldobni" az analízist anélkül, hogy tekintettel kellene lennie önmagára vagy analitikusára. A páciens úgy érzi, hogy az analitikus sem nyílt, és elhallgatja a negatívumokat. Emiatt nem tudja, mikor idegenkedik az analitikus az analízistől s tőle. A következő órán a páciens nem akar többé a díványra feküdni. Szerinte analitikusa azt mondta róla, hogy megpróbál tetszeni, s másnak mutatni magát, amilyen valójában. A páciensnek ez rosszul esik. Az analízisben a tetszeniakarás szintjén mozgás számára annyit jelent, hogy az egész munka értelmetlen. A páciens harcolni akar az analitikussal, s úgy látja, az analitikus ebből kivonja magát. Elutasításként éli meg, hogy az analitikus csak kérdez, de nem foglal állást.

A páciens agressziói az elutasítástól való erős félelemhez kapcsolódnak. „Vesztőhelyen" érzi magát, elutasítva és tehetetlenségre kárhoztatva. Emlékei szerint látta egyszer, amint egy másik páciens könnyekben úszó arccal jött ki az analitikus szobájából.

Elsőrendű szerepet játszik félelme, hogyan reagál analitikusa a partnerkeresési lépésére. Attól tart, az analitikus esetleg elveti, szemrehányást tesz neki az elsietett lépés miatt, ilyen lépést nem helyesel, vagy az analízis szempontjából zavarónak tekint. Fájdalmasnak tartaná, ha analitikusa másképp vélekedne ebben a kérdésben.

Elképzelésében, hogy analitikusa mindenen megütközik, amit ő a hirdetésben írt, és mindegyik testrészére számot ragasztana, a saját bizonytalansága éppúgy kifejeződik, mint szorongása azoknak a férfiaknak az ítéletétől, akik hirdetésre válaszoltak.

Az analitikussal való megértésben felmerülő nehézségeket a páciens az apjához való viszonyhoz hasonlítja, aki szemére veti, hogy mindent túlbonyolít s érthetetlenül fejezi ki magát.

XIV. időszak, 326–330. óra

Külső körülmények 14.

A páciens újabb újsághirdetést adott fel, érkeznek az első válaszok. Egy ideje kapcsolatban áll egy másik városban élő diplomással, aki szintén analízisben van.

Tünetek 14.

Nincsenek.

Test-Szőrzet 14.

Csak rövid utalások történnek a témára.

A páciens egy brutális kopasz férfiról álmodik, aki közösülni szeretne vele. Mielőtt azonban a páciens levetkőzne, az illető elmegy és ezt mondja: „Nem illünk össze."

Ezt a visszautasítást, ezt a „meztelen igazságot" (kopaszság) képtelen elviselni. A kopaszság és az ő szőrzete közötti ellentét nagyon zavarja, undorodik a férfitól. Nem következtet arra, hogy ennek mennyiben lehet köze saját szőrzetéhez.

Még nem érzi öregnek magát, nem szeretne öreg testet magának – az anyja tiltakozása ellenére váratlanul „merész ruhát" vesz magának.

Szexualitás 14.

A szexualitás csak egyik álmában bukkan fel (lásd Test-szőrzet) – ott, indoklás nélkül visszautasítják: „Még csak meg sem próbálta, hogy összeillünk-e". Ez a visszautasítás mélységesen bántja, majd ismét eszébe jut, hogy a férfit voltaképpen undorítónak találja, ki nem állhatja.

Bűntudata van és szorongásai egy olyan álomban, amelyben elrabolnak egy gyereket, s a gyermekrablóval együtt ő is a lakásban tartózkodik.

Család 14.

A páciens úgy érzi, szülei is elutasítják, háttérbe szorítják, úgy véli, anyja a továbbiakban csak „szürke kisegérnek" akarja tekinteni: lendületes újsághirdetéséből is kihúz egyet s mást, átlagos hirdetéssé alakítja át. Amikor a páciens virágot akar vinni analitikusának, lebeszéli róla: „nő nem ad virágot úrnak". Azután viszont részletekbe menően megbeszéli vele, hogyan adja át a virágot, hova a legcélszerűbb tenni. Ruhavásárláskor anyja megpróbálja a „45 éves hölgyhöz illő" ruhára rábeszélni, ami őt nagyon bosszantja.

Dühöng apja miatt, aki korábban gyakran nem mutatta be őt. Korábban tudta az „enfant terrible"-t

játszani, ma azonban többé nem, ha háttérbe szorítva érzi magát.

Családon kívüli kapcsolatok 14.

A pácienst erősen foglalkoztatja új ismerőse. De szorong attól, hogy a problémákat, amelyeket korábban az analízisbe vitt, most ehhez a férfihez viszi, s hogy az analízisben csak látszólag változik, valójában eltolódnak a dolgok, és látszólag válik függetlenebbé és önállóbbá. Ismerősével szemben fölényesnek szeretne látszani, de nem tud.

Erősödik benne az érzés, hogy mindenütt kívülállónak számít, nem fogadják el, csak álldogál magányosan. Ezzel kapcsolatban eszébe jut valami: apja korábban gyakran csak anyját mutatta be, őt nem, amikor együtt elmentek valahová; az igazgatóhelyettes megvetően nyilatkozik egyik kolléganőjéről, aki szintén pszichoterápiás kezelésre jár; az egyetemi társaság egyik rendezvényén úgy érzi, betolakodó egy zárt társaságban, teljesen oda nem illőnek érzi magát, és képtelen bármiről beszélni a jelenlévőkkel. Emellett viszont erősen igényli, hogy érintkezzen másokkal, ugyanakkor szorong, hogy ezt észrevehetik rajta. Ezzel szemben pozitívnak érzi viszonyát diákjaival: sokkal szabadabbnak és jobbnak, mint amilyen korábban az ő viszonya volt tanáraihoz. Volt tanítványai is köszönnek neki az utcán, állapítja meg büszkén.

Önértékelés 14.

A páciens háttérbe szorítva érzi magát, az analitikus a problémák mélyébe taszítja, s nem segít visszajönni. Próbálkozása, hogy az X városbeli férfinél a fölényes szerepét játssza, kudarcot vall, az analitikussal azonban az egyik órán sikerül: egyszerűen elmegy.

Kapcsolata az analitikushoz 14.

Itt is fontos a visszautasíttatás – visszautasítás: a páciens úgy érzi, az egyetemi társaság rendezvényén analitikusa elárulta, visszautasította, cserben hagyta őt. Három analitikus órával később ő hagyja cserben az analitikust, amikor korábban elmegy az óráról, nem akar tovább beszélni, hanem megtart magának valamit, amit egyedül kell megoldania.

Ugyanezt a visszautasítást éli át, amikor egy órán kétszer kopognak az ajtón. Először ez nagyon zavarja, úgy érzi, háttérbe szorítják azok, akik nem várnak, nem akarják elolvasni a „Kérem, ne zavarjanak" táblát. A második esetben meg akarja őrizni helyét, megvívni a csatát: „Sajnálom, de a hely most az enyém, még várhat a kisöcsém".

Több órán foglalkozik azzal, hogy virágot szeretne vinni az analitikusnak. De nem tudja, hogyan adja át – zavarba jöhetne, de zavarba jöhetne ő maga is. Mindenesetre az analízis kapna egy kis magánhangulatot. Végül visz neki csokrot – annak azonban mint ajándéknak az analitikus rendelőben kell állnia, s nem viheti haza. Továbbra is él benne a szorongás, hogy a csokrot visszautasítják: egy régi csokorról álmodik, amelyből hiányoztak a virágok, önmagának is szeretett volna virágokat. Ha a virágok az analitikusnál maradnak, valami tényleg marad neki is belőlük.

Feltűnő, hogy a csokor megvásárlásakor két személy összecsúszik a páciensben: az analitikusa és X városbeli ismerőse. Hirtelen már nem is tudja, kettejük közül voltaképpen kinek szánta a csokrot.

A páciens elkezdi értelmezni az analitikust: H. Richter legújabb könyvéről beszél, s úgy véli, az analitikusnak tulajdonképpen irigyelnie kellene Richtert, aki oly sok szép vastag könyvet ír, míg az analitikus legfeljebb szaklapokban tudja megjelentetni munkáit. Szívesen látna benne „erős, ragyogó apát", aki képes ilyesmire, az elképzelést azonban rögvest elhárítja s a gyermekálmok birodalmába utalja. Ettől az erős apától szorong: amikor korábban kimegy az óráról, attól fél, az analitikus olyasmit akar kipréselni belőle, amit ő maga nem akar elmondani.

XV. időszak, 351–355. óra

Külső körülmények 15.

A páciens továbbra is iskolában tanít. Analitikusa készül Amerikába.

Tünetek 15.

Testszőrzet 15.

A páciens továbbra is szorong az érintéstől, ami álmokban is megmutatkozik: retteg, hogy meglátják szőrzetét, fél, hogy megérintik; nagyon zavarja, erős kisebbrendűségi érzései vannak, amikor anyja egyik barátnője a valóságban meg akarja simogatni. Megsértődik, amikor egyik unokatestvére – tudatosan vagy tudattalanul – a szőrzetét említi, nagyon bántja.

Ő maga szívesen érint meg másokat – például egy kis tanítványát –, s közben jól érzi magát.

A terápia kezdetén gyakran úgy érezte, kivetkőzik önmagából, második személyként feküdt önmaga mellett, s mintha átlátszó ruhákat viselne – megrémült

saját látványától. Eközben átlátszó hálóingben képes álmodni önmagát, és vonzónak találja magát, nem zavarja, hogy álmában együtt van egy férfival – álmodva kipróbálja, milyen lenne, ha vonzó teste lenne.

Az érzése, hogy hermafrodita, „mellkasán szőrzettel", inkább férfi, mint nő, tovább erősödik egy tévéfilm nyomán, amelyben fellépett egy neme megváltoztatásán átesett nő. Képtelen elképzelni, hogyan engedheti meg most ez a nő, hogy férfiak fogdossák, simogassák, hogyan bánik még meglévő – inkább férfias – szőrzetével. Hiszen ezt a problémát mostanáig a maga számára nem oldotta meg – miközben ez az egykori férfi látszólag minden további nélkül képes mindezt megtenni.

Maga is érezte már magát férfinak, fivérnek a fivérek között, így képtelen elképzelni, hogy egy férfi simogatás közben szőrt akar találni.

Család 15.

Családi kapcsolatai ebben az időszakban szinte nem szerepelnek. A páciens az áttételi vonatkozások keretei között egyszercsak visszaemlékszik arra, hogy szülei nem akarták, hogy egyszerűen fogja magát és szabadságra utazzon, hanem készítsen pontos tervet az útvonalról és a szállásleheto̧ségekről; az analitikust öccséhez hasonlítja, aki gyakran hallgatott, de akivel szívesen lépett volna nemi kapcsolatra.

Egyik nagybátyja a saját gyermekeihez hasonlítja, s úgy vélekedik róla, hogy „helyes lány", nagyon csinos stb.

Családon kívüli kapcsolatok 15.

A pácienst zavarja, hogy a pszichoterápiás osztály másik épületbe költözik: ha ott parkol, feltűnőbb, megkérdik tőle, mit akar, nehezebben talál parkolóhelyet stb. Még nehezére esik, hogy teljes értékűnek, elfogadottnak érezze magát. Úgy érzi, az iskolában támadják és kinevetik, mert az ő ajtaján a családi neve áll, kolléganőitől eltérően „Frau" nélkül. Különösen fájlalja, hogy amikor erről panaszkodik a főnöknél, ő rögtön elfelejti. A közvetlen panasztétellel kapcsolatos nehézségein álmában sem képes úrrá lenni: viccelődve a névtáblát kéri számon a házmestertől, aki ezt egyszerűen nem érti, így aztán megint ő az ostoba. A valóságban végül sikerül kérdőre vonnia a házmestert – de semmi nem változik.

Szexualitás 15.

A páciens ebben az időszakban közvetlenül nem foglalkozik szexuális kérdésekkel. Csak közvetve, amikor egyik kolléganője egy diák megsimogatását „erkölcstelen érintésnek" nevezi. Ő úgy vélekedik, csak vigasztalni szeretne, amikor megsimogatja a fogfájással küszködő „nagy, életerős, óriási és erős" fiút.

Ebben az időszakban mintha próbálná erősen elkülöníteni egymástól a gyengédséget és a szexualitást, s önmaga előtt csak a gyengéd, nem szexuális érzéseket vallja be.

Önértékelés 15.

A páciens könnyen sebezhető, úgy érzi, férjezetlen nőként nem tekintik teljes értékűnek. Attól tart, az analitikusnál sem képes versenyezni másokkal. Egyik álmában azonban már pozitívabban viszonyul önmagához, kezdi elfogadni testét.

Kapcsolata az analitikushoz 15.

Az analitikussal való szembesülés, az áttételi viszony az időszak főtémája, amely ismételten felbukkan – minden más ehhez kapcsolódik.

Az analitikus küszöbön álló amerikai utazása, az elhagyás problémája és a szemrehányások sokmindent meghatároznak ebben az időszakban. Továbbá az analitikushoz való viszony erős ödipális színezetet kapott.

A páciens számára az analitikus hatalmas apává vált, aki azonban csak egyvalamit akar tenni jobbágyi sorban tengődő gyermekeiért: a páciens azt fantáziálja, hogy a pszichoterápiás részleg kuhbergi átköltöztetését csak azért eszközölte ki, hogy könnyebben tudja iskolába vinni gyermekeit. S ezért kell neki, a páciensnek szenvednie: el kell szakadnia az ismerős környezettől, máshová autóznia, szoknia kényelmetlenebb, kevésbé csendes szobához, elviselnie építkezés zaját. Nem eléggé foglalkozik vele, mint ahogy az apja sem vitte el az iskolába, hanem egyes egyedül kellett mennie.

Az analitikus nem hagyja el elegendő hosszú ideig ahhoz, hogy ez új ismeretben vagy tudásban valamit hozhatna neki. Öt hét ehhez túl kevés. Ajándékként azonban arra vágyik, hogy analitikusa egyszer elárulja alapelveit, megismerteti vele tudását, egyszer akár a szerepéből is kiesik, s talán egyszer megsimogatja őt.

Ehelyett egyik álmában őrülteket küld a nyakára, akik fel akarják akasztani, le kell lőnie őket, analitikusa pedig csak áll, ártatlanul mossa kezeit, miközben ő sötét szenvedélyeivel viaskodik, amelyeket az analitikus

küld rá – lelép Amerikába és egyedül hagyja őt csatázni.

Az analitikus képtelen belső nyugalmat adni neki, különben nem álmodna olyan szörnyűeket – külső nyugalmat sem tud adni, hiszen az egyik órán is betört az építkezés zaja. Kiszólt ugyan, hogy hagyják abba a zajongást, de semmit sem használt.

Ödipális viszonya az analitikushoz megnyilvánul az analitikus felesége elleni erős féltékenységében. Az asszonnyal utazik Amerikába, s ezzel hűtlen pácienséhez.

Meggyőződése, hogy az analitikus felesége féltékeny a nőpáciensekre, s megpróbálja befolyásolni az analitikus hozzájuk fűződő viszonyát, szórakozik rajtuk, megveti őket. A páciens „évekig" el tudta felejteni az analitikus feleségét, nem létezőnek és élettelennek tekintette – most azonban felbukkan valóságos formában és magával viszi a szeretett apát Amerikába. Ő pedig gyermekként itt marad, s még azt sem tudja, vajon az analitikus teljes értékűnek tekinti-e: kisasszonyt csinál belőle, s nem „asszonyom"-nak nevezi; szorong, hogy halálra untatja a fecsegésével, s nem felel meg a várakozásainak. Csak annyi marad neki, hogy élettelen és arctalan fehér korongként elképzelje feje mögött, mint valakit, aki más analitikusoktól vagy páciensektől eltérően sohasem tudna elvörösödni – élettelenül hűvös marad.

„Moser szuperpácienséhez" képest, akit beszéddel jutalmaztak, neki minden szóért harcolnia kell. Hogy konkurálhasson, megfontolja, vajon nem kellene-e neki is könyvet írnia analíziséről – s akkor az analitikusnak nem kellene megsértenie alapelveit. Akkor úgy írná le analitikusa életét, mint a „teljes és nyugalmas szuperparadicsomot", mert olyan egyszerű: be húzhatja a függőnyt, s erősen foglalkozhat egyetlen emberrel, de egyszerűen ki is kapcsolhat. Neki viszont tanítványokkal és szülőkkel kell hadakoznia, szinte széttépik, mint az őrültek álmában. Ő, az analitikus szabhatja meg az analízisben a távolságot és az irányt, mindazt, amit a páciens szeretne megszabni.

A díványon nem az analitikus nyomain szeretne feküdni, aki délutáni szundikálását ott végezte – csak akkor húzódhatna közelebb, amikor Amerikában van –, akkor szeretne beköltözni a részleg épületébe.

Szeretné megszabni, mikor érjen véget az analitikus óra – ezért elmegy mindig néhány perccel korábban. Akkor nem dobják ki és kis magándiadalt ünnepelhet, a lehetőséget, hogy analitikusának időt ajándékoz, örömet szerez. Azt nem bírná ki, hogy ő kérjen több időt, túl nagy áldozat lenne az analitikustól, öt percig sem viselné el, hogy időt kap ajándékba. A borzasztó szorongást az időtől sem tárgyalta még ki az analízisben, ekkor beszél róla először, mintha remélné, ezzel megtarthatja az analitikust, ráveheti, hogy visszatérjen hozzá.

XVI. Időszak, 376–380. óra

Külső helyzet 16.

A karácsonyi ünnepek miatt az időszak a 378. óra után megszakad.

Tünetek 16.

Testszőrzet 16.

Ebben az időszakban alig esik szó a testképről, a testével vagy a szőrzetével való szembesülésről. Fájdalmas „porckorong-deformációja" van, szenved, betegállományban van, s hagyja, hogy anyja mint egy csecsemőt masszírozza.

Szexualitás 16.

A páciensnek szexuális kapcsolata van egy férfival, akivel összevész. Nem tetszik neki a szerepe a kapcsolatban, szívesebben lenne aktívabb. Úgy érzi, tárgyként kezelik, amikor például vezetnie kell és közben a férfi rácsap a combjára. Úgy véli: „Prűd nem vagyok, de szeretném, ha aktív lehetnék."

A bűntudatérzést, amely férjezetlen nőként feltámad benne, anyjára tolja: neki semmit sem mondhat el, mert a „szívére" menne. Anyja biztos helytelennek tartaná kapcsolatát.

Emiatt az analitikussal szemben is bűntudata van – nagyon untathatja éretlen „hálószoba-történeteivel. Másrészt viszont kolléganőitől tudja, hogy „hálószobai témákról" beszélnek, a szexualitással foglalkoznak, és úgy kibeszélik férjüket, amit a páciens nem helyesel, bár többször is hangsúlyozza, hogy nem prűd.

Bűntudat 16.

A páciensnek erős bűntudata van anyjával kapcsolatban, mivel ő nem tud szexuális kapcsolatáról.

Család 16.

Az időszak első óráján a páciens röviden öccsére emlékszik, akivel néha erős közösséget érzett, nem voltak gátlásai s képes volt aktívnak lenni. Őt hasonlítja össze analitikusával, akihez gyakran nem tud közel kerülni.

Fontos szerepet játszik viszonya anyjához. Az anya személye körüli belső konfliktus a páciens szexuális kapcsolatából indul ki. Elképzelése szerint anyja csakis prűd lehet, aki elítél minden házasságon kívüli szexuális kapcsolatot. Saját, belsővé vált bűntudata mutatkozik meg, amikor elmondja, milyen szívesen beszélgetne anyjával erről a viszonyról, de ezt nem teheti, mert anyjának a „szívére" menne. Rosszul érzi magát ebben a hazugságszövevényben, s úgy gondolja, ha anyja kíváncsi lenne, a lakásából elég sokat megtudhatna róla. Szeretne leválni anyjáról, ezt mondani neki: „Te – én már teljesen felnőtt vagyok", de anyja most is úgy gondozza, masszírozza, dédelgeti, mint valami csecsemőt.

Elképzelhetetlen, hogy anyja a kérdésre, van-e kifogása ellene, hogy férjezetlen létére lefekszik egy férfival, ezt mondaná: „Semmi, éppen ellenkezőleg". Szerinte ez nem illik anyjához, akit mindig is aszexuálisnak tartott.

Anyja ulmi tartózkodása során kérdésessé vált egy analitikus óra. Az anya szerda reggel feltétlenül haza akar utazni a pácienssel együtt, így a szerda délutáni óra kiesne. A páciens inkább hagyná elveszni az órát, sem hogy felmérgesítse anyját.

Családon kívüli kapcsolatok 16.

Családon kívüli kapcsolatai két csoportra bonthatók: egyrészt kapcsolatai férfiakkal, másrészt kapcsolatai az iskolai komplexum körül.

Kapcsolatok férfiakkal

Van egy férfibarátja, akivel szexuális kapcsolata is van. Ebben a kapcsolatban meglehetősen vegyes érzései vannak: egyfelől elég jól érzi magát, másfelől úgy érzi, tárgyként használják. Ezt egy séta kapcsán szemlélteti, amikor egymástól három méter távolságra mentek. Azután együtt utaztak vissza, ő ült a kormánynál, a férfi pedig a combjához ért. Minthogy vezetnie kellett, nem érezte, hogy együtt lennének, ki volt zárva. Szeretne aktívabb lenni, de azt is, ha aktivitását elfogadják.

Egy L.-ben lakó másik fiatalemberrel szintén találkozgatott. Bár ezt teljesen kötetlenül tették „egy s más mégis megfordult a fejében". A férfi naptárat ajándékozott neki, amelyben sok vallásos kép volt. Azt gondolta, ezzel válaszol a nőtől kapott lapra – azt a lapot azonban egészen más indítékból írták.

A kapcsolatban ráadásul az analízis témája is felmerült. A férfi terápiás lehetőség ügyében írt az analitikusnak, aki elküldte neki egy terapeuta címét. Ezzel az analízis a magánkapcsolatba is bekerült, az analitikus a páciens élete ezen részére is rányomta bélyegét.

Iskola

Az iskolában, a gyermekekkel olyan összhangot és közösségi érzést érez, amit más kapcsolataiban hiányol. Az „ő" gyerekei megindítóan törődnek vele, például, amikor a porckorong-betegsége volt, otthon is meglátogatták, s csalódottak voltak, mert éppen orvosnál volt. A gyermekek az oktatásban éppen azt gondolják és érzik, amit ő szeretne, még jégvirágokat is látnak az ablakon, pedig nincsenek.

Egyik álmában egy kolléganője bukkan fel, akinek röviddel azelőtt a mentora volt, s akivel jól megértették egymást. Kolléganőjének anyja azonban kapcsolatuk ellen volt.

Álmában a páciens az anya még befejezetlen házában saját képeit akasztja a falra, amelyek tetszenek neki; aztán bejön az anya, letépi a képeket a falról, s a sajátjait festi oda. Közben ezt mondja: „Ez az én házam, az én szobám, ide az én képeim kerülnek."

Ébredés után még sokáig lidércnyomásként tűnik fel ez az álombeli nő, a harmóniája újra zavart.

Kapcsolata az analitikushoz 16.

Az analitikushoz való viszonyában fontos szerephez jut a karácsonyi ünnepek okozta elválás. A páciens ezúttal próbál megszabadulni az analitikus „polipkarjától és hálójától", „felnőttnek" látszani, lazának és oldottnak, nagy lendülettel nekivágni a karácsonyi ünnepnek, s nem, mint korábban, három napig magába roskadni. Ezt úgy próbálja elérni, hogy először próbálja kihagyni egyszerűen az ünnep előtti utolsó órát – anyja akar hazautazni –, az analitikus ekkor számos új időpontot ajánl fel, ezért az egyiket aztán el kell fogadnia. Az órán – reggel nyolckor –többször hangsúlyozza, hogy ő reggeli mormota, ma semmit nem lehet vele kezdeni.

Az órán visszaemlékszik az egyik órára a korábbi épületben, amelyet analitikusa ünnepnapon adott neki. Akkor az egész úgy tűnt, mint valami randevú, sétálni akart menni az analitikussal. A szép emléket azonban rögtön elhessegeti – most nem akar sétálni menni. Az óra ezzel a mondattal fejeződik be: „Ma valóban zavart engem." Szünet, majd: „Kellemes karácsonyi ünnepeket kívánok!" Az ünnep okozta rövid elválás az analitikustól arra készteti – talán, hogy jobban átvészelje ezt az időt –, hogy általában az elválás témáját hozza szóba, s megpendítse az analízis végének kérdését. Közben azonban próbál randevú-légkört teremteni, csodálja az analitikusban, hogy immár majdnem négy éve segít összebogozni fantáziája fonalait, s újból és újból rátalál a vörös fonálra. Mindig olyan pontosan kínálta fel neki az órákat, hogy a páciens kísértést érez, az egyikről egyszerűen kimaradjon. Még arról is fantáziál, dühös lehetne rá az analitikus, ha ezt nemcsak egyszer tenné. Most is meghiúsította fáradozását, amennyiben szó szerint „rákényszerítette" az órát. Elválási fantáziáiba analitikusa nem megy bele – ami nagyon dühíti. Ebben az időszakban az analitikus számára „a mester és a hegy hercege a kastélyban". Szeretné, ha aláereszkedne egyszer a nép közé, s bölcsességét nemcsak „12 gyermekével s néhány tanítványával" osztaná meg. De valamit kellene kapnia is a néptől, ahogy korábban a herceget a nép durvasága csalogatta le a hegyről.

Ezen a ponton fölényben érzi magát az analitikussal, a „begubózott Jeromossal" szemben, mert megtapasztalta egy másik, evilágibb érzelmi világ dimenzióit, s most vezetőjeként közelebb akarja vinni ehhez a világhoz, egyszersmind maga is közelebb kerülni az analitikushoz. Fent, a Kuhbergen (az új épület helyén) túl nagy távolságot érez kettőjük között, képtelen közeledni hozzá, sőt még tartania is kell attól, hogy kihasználja, mint tárgyat használja; elképzeli, az óra után az analitikus mindig az íróasztalához siet, s lejegyzi, ami az ő viselkedéséből megerősíti a tudományos elméleteket.

A távolságot a kuhbergi parkolóhely-elzárás jelképezi: a bennfentesek hetekig szabadon tartott helyükön parkolnak, a kívülállóknak viszont – amilyen ő is –, ha balszerencsések, rossz, sáros helyeket találnak. A páciens számára ez a parkolóhely-ügy jelképezi a bennfentesek, az analitikus hatalmát, aki számára ott, fent a hegyen ő éppenséggel semmit nem jelent, aki ott nincs annyira ráutalva, mint a páciens reá.

Még attól is szorongania kell, hogy „hálószoba-témáival" untatja az analitikust, aki titokban megveti őt, éretlennek és prűdnek találja, s mint az anyja, ő sem érti, nem tudja így elfogadni.

Az ünnep után jól érzi magát az analitikusnál, jó kezekben levőnek – s ennek megfelelően szeretné fizetni is. Fél, hogy „még mindig a régi árért kapja", mert ez egyrészt azt jelentené, hogy a nővérek sorában az első helyre emelkedett, másrészt viszont sértené őt magát és önértékelését, ha nem kell kellően megfizetnie. Amikor azonban az analitikus belemegy ezekbe a megfontolásokba, megdermed, fontolgatja, vajon nem pénzéhes-e, s hogyan tudja mindkettőjüket ettől megvédeni. Másrészt ez elvarázsolja az analitikust, „a hegyről aláereszkedő herceggé". Ha fizetni tud azért, amit teljesített, az analitikus már nem olyan veszélyes, józanabb, reálisabb.

Hirtelen megérti korábbi csendes harcát az egyetem követelményei ellen. Emlékszik, mennyire felháborodott ettől a gyámkodástól – most már el tudja fogadni akkori viselkedését.

XVII. időszak, 401–404 és 406 óra
Külső helyzet 17.

A páciens ismét újsághirdetést adott fel, kapott is néhány választ, többnyire Észak-Németországból, ezekkel foglalkozik.

Tünetek 17.

Testszőrzet 17.

A teste és a „szőrfal" fontossága növekszik az eleinte csak írásos kapcsolatban, amelyet egy G. városban élő művésszel köt: szeretne mihamarabb személyesen is megismerkedni vele, egyúttal azonban szorong a művész átható pillantásától: elég lesz-e neki, hogy fogja fel, amikor majd beismeri, hogy ott is szőrzet borítja, ahol másokat nem. A szorongás, hogy mint művész elrémülne ettől és taszítaná, ösztönzi, hogy ismét erősebben foglalkozzon a szépség normáival. Heves vitát folytat a külső megjelenés fontosságáról, és úgy érzi, kicsúszott a lába alól a talaj, s összeomlott minden, amit szőrösségével kapcsolatos beállítódás terén eddig elért.

Azután mégis azzal a gondolattal vigasztalja magát: ha G-beli ismerőse képes átugrani a „szőrfalat", ez mintegy próbakő – hasonlóan a zárda falához, amelyet neki kell átugrania.

Szexualitás 17.

A páciens visszaemlékszik, hogy szexuális törekvéseiben mindig gátolták: amikor éppen az első csókot kapta volna, megzavarta egyik fivére, s otthon amúgy is mindig szemmel tartották. Legbensőbb vágyát – hogy fivérével aludjon – természetesen nem nyilváníthatta ki, az incesztus szigorúan tilos. Most G-beli új ismerőse teszi próbára képességét, nem biztos benne, vajon a szexuálisat is, s nem csak a szellemit, s afelé hajlik, hogy csak a szellemit igényli.

Család 17.

Mindenekelőtt családja gátolta mindig a kibontakozásban, rosszul ítélte meg, elnyomta. Szeretett öccse

most ismét rosszul ítéli meg őt. Zavarja, hogy lényétől idegen jótanácsokkal látja el az újsághirdetés ügyében. Túlzottan szürke kisegérnek tekinti, ezért incesztusvágyát nem tudja és nem szabad kinyilvánítania.

A „ház férfijai" mindig összetartottak, amikor felügyelni kellett rá, vagy amikor hagyták tudatlanul tapogatózni a mindentudók között. Nem viselhetett nadrágot asztalnál, nem volt szabad a babáiról rendelkeznie, mert azokat a fivérei rendezték, nem kérdezhetett semmit, mert kinevették.

Csak amikor a fivéreinek nehézségei támadtak barátnőikkel, ugorhatott be mint „nőnemű családi leltári tárgy", és kellett a segítő szerepét játszania.

Szerepel ebben az időszakban kapcsolata egyik sógorával, akit már régóta nem látott, s aki a diák szemszögéből mutatja neki az analitikust.

Családon kívüli kapcsolatok 17.

Az újabb újsághirdetés nyomán a páciens írásban több férfival is érintkezésbe lépett, s közülük főleg kettő érdekli. Az egyik – aki G városban él – izgalmas művészember, aki magas követelményeket támaszt; a másik derék, biztonságos, együgyű.

Úgy érzi, választania kell a kispolgári élet és a szabadabb fejlődés között. A szabadabb fejlődéstől szorong, mert esetleg ehhez nem lesz elég ereje. Másfelől viszont szorong, hogy élve eltemeti magát, ha most egyfajta derék, szolid életre adja fejét. Ezért örül is, amikor ez a férfi lemondja a randevút. A másik, G-ben élő férfihez írt leveleiben megpróbál kifinomult lenni, felnőni hozzá. Úgy ír, hogy csak az legyen képes felismerni igazi potenciáját, akinek érzéke van a rejtett erőkhöz. Ismét szorong azonban attól is, hogy rossz szemmel nézik, tévesen mutatja be magát: a szőrzet nélkül és mint olyan embert, aki kibírja az északi vidéket. Attól tart, hogy ott fent, északon kivájják a „sváb velőt" a csontjaiból, kiszívják belőle a sváb lelket, személyiségét.

Nagyon szorong, hogy sokáig elzárt érzései kitörnek, egy érzékeny művész bizonyára úgy hatna rá. Emiatt tart az első találkozástól, egyelőre beéri a telefonnal, fényképekkel és levelekkel.

Önértékelés 17.

Önértékelése igen ingadozó, szívesen kitörne mostani világából, amelyet kispolgárinak tart, egy másik, szabadabb világba. Egyrészt képesnek tartja erre magát, másrészt fél, hogy mégis túl kispolgári.

Kapcsolata az analitikushoz 17.

Az analitikus ebben az időszakban ismét virágcsokrot kap. A csokor erősen jelképes: egyrészt voltaképpen G-nek szánták, az analitikus tehát pótlékként szolgál. A csokor ezen kívül bocsánatkérés amiatt, hogy unokaöccse és egy orvosprofesszor lenézően gondolkodott az analitikusról: a sógora terjengősnek találja az analitikus kifejezésmódját, az orvosprofesszor ráadásul úgy véli, minden pszichoanalitikus elmebajos. A páciens egyrészt azt a saját gondolatát próbálja korlátozni a virágcsokorral, hogy ő is körülményesnek tartja az analitikust, másrészt azért a kérdéséért vezekel, hogy mi van, ha valóban őrült, aki tévútra viszi. Köszönetet mond az analitikusnak, mert sok olyan dolgot tanult megtenni, amit analízis nélkül nem tett volna. Biztos lehet, s nem húzzák ki lába alól a talajt, nem úgy érzi magát, mint az apáca, akinek hirtelen valaki meggyőzően ezt mondja: „A te szeretett Istened egyáltalán nem létezik."

Úgy érzi magát, mint virágai, fél, hogy az analitikus nem gondoskodik róluk eléggé, nem kapnak elég táplálékot és vizet. Unokaöccse véleménye mégis megerősítette önmagában, fölényessé tette az analitikussal szemben. Az analitikus nem egy második vagy harmadik szinten beszél vele, amely szint neki túl magas – egyszerűen csak körülményes, nem világosan fejezi ki magát. Ennek a kis fölényérzetnek a segítségével azt is elmondja, mennyire fontos neki az analitikus arca, mi a jelentősége a szemkontaktusnak, a nevetésének. Maga is felvet témákat, amelyektől eleinte szorongott.

Az időszak vége felé az analitikusból egyre inkább idős férfi lesz, aki fáradtan ül a ház előtt a napon, lassacskán belenő a talajba, mint támasz elveszti fontosságát, már nincs mondanivalója. A páciens a búcsút próbálgatja, s megállapítja, hogy még nem érzi magát annyira biztosnak, hogy meg szeretné határozni az időpontot, és mindennek ellenére még szüksége van az analitikusra.

XVIII. Időszak, 421–425. óra

Külső körülmények 18.

A páciens újsághirdetés útján levelező kapcsolatba került egy férfival. Szeretne viszonyt kezdeni vele.

Tünetek 18.

Testszőrzet 18.

A páciens ebben az időszakban látszólag nem foglalkozik testével. Ehelyett a szőrösség problémáját a következő összefüggésben érinti: felizgatja magát az analitikus egyik, igen öntudatosnak látszó betegén. Az illetőnek szakálla van, s a páciens szerint a szakállas férfiaknak van valami rejtegetnivalójuk. Ebben az összefüggésben rémlik fel benne, hogy a fényképen P is szakállas.

Szexualitás 18.

A páciens azt a számára szorongató kérdést veti fel, hogy akar-e lefeküdni P-vel, ha meglátogatja, továbbá, hogy P ezt akarja-e. Ez a nemi identitását érintő bizonytalanságához kapcsolódik („mi van ott, ahova nyúlunk"). Ebben az összefüggésben jut eszébe, hogy egyik ismerőse állítólag csak 10 év után jött rá, hogy a férje transzvesztita.

Család 18.

A saját szerepét érintve (kitartónak lenni, helytállni vagy kidőlni a sorból) a páciens olyan emberként jellemzi apját és nagyapját, mint akik nem képesek helytállni, gyengék és kidőlnek a sorból. Anyját és nagyanyját ezzel szemben uralkodó személyiségeknek éli meg, akik mindenkor minden eszközzel megállnak a lábukon. Ez a tulajdonság anyjához való jelenlegi viszonyában is kifejeződik. Anyja a jó háziasszony mértéke, ő szabja meg, „hogyan kell sütni a süteményt".

A páciens elmondja, hogy különösen serdülőkorában erős apát kívánt magának, olyant, mint amilyen az analitikus. Az apját ezzel szemben mindig neki kellett megvédenie. Nem is volt rá büszke soha, csakis fivéreire. Az analízisben a páciens képes kimondani, hogy meg akarja ölni az apját.

A páciens a saját életét védelmezi fivéreivel szemben. Bár nála minden sokkal lassabban alakult, ám emiatt kevesebb hibát követett el s több dolgot alaposabban megfontolt.

Családon kívüli kapcsolatok 18.

A páciens P-vel való kapcsolatával foglalkozik, s azzal, hogy a férfi a gyerekeivel együtt akarja őt meglátogatni.

Bizonytalansága, hogy P elfogadja, szereti-e majd, vagy csak kihasználja, mint egy nőt a sok közül, súlyos teherként nehezedik rá. A saját érzéseivel sincs tisztában; mostanáig nem talált benne olyasmit, ami valóban vonzaná.

Először agresszívan reagál, hogy P egyedül döntötte el, hogy gyerekeivel jön. Szerinte a látogatásnak a gyerekek és ő isszák meg a levét. Szolidáris P egyik gyermekével, aki szerinte védelemre szorul, ugyanakkor mindent megfigyeli és átéli. Ezzel azt is kifejezi a páciens, hogy neki magának is biztonságra van szüksége, s nagyon érzékeny arra, hogy bánik vele P.

A tény, hogy a férfi, esetleg nem érte van ott, hanem csak „en passant" arra jár, s ráadásul megvárakoztatja, sérti önértékelését: „Hát ki vagyok én, én, én...", akivel ilyesmit meg lehet tenni. „Majd én megmutatom neki, ki az úr a háznál." P-t dominálónak tartja, azonban azt is mondja, hogy ő megfontolt.

Szorongás 18.

A páciens nemcsak attól szorong, hogy elveszti az analitikus vonzalmát, attól is tart, hogy P nem fogadja el, gyerekei pedig megszégyenítik. Úgy érzi, nyolc szempár figyeli. P legnagyobb fiát, mint „az önállóság netovábbját" írja le, az ítéletétől jobban tart, mint P-étől.

Önértékelés 18.

A páciens önértékelése a női szerep konfliktusában tükröződik.

Egy születésnapi ünnepségen találkozik egyik kolléganője férjével, akit „zöldfülű ifjoncként" jellemez, akinek sejtelme sincs az életről. Felteszi a kérdést, vitázzon-e vele, „harcoljon-e a fejével", vagy inkább mutatkozzék a csinos vendéglátó oldalán. Egyrészt szeretné csillogtatni szellemi képességeit, másrészt játszani a csinos, vonzó nő szerepét. Úgy érzi, nem tud önmaga lenni.

A barátja gyermekeivel való gondolati konfrontációban világossá válik, hogy a páciens úgy érzi, nem alkalmas az anyai szerepre. Önértékelése P-vel kapcsolatban ingadozik. Dominánsnak tartja, azonban megpróbál megfelelni saját igényeinek, és kitartani.

A páciens önmagát, férjezetlen nőként az ő korában hátrányban érzi a férfiaknál. A vele egyidős férfiak könnyen „megkaparintanak" fiatal lányt, s ezzel nem kerülnek ellentétbe a társadalmi normákkal. Szerinte neki feltétlenül idősebb, nagydarab férfival kell ismerkednie.

Kapcsolata az analitikushoz 18.

Ebben az időszakban az analitikus a páciensnek az erős, segítőkész, irányító apa iránti vágyát testesíti meg. („Mindig ilyen apát kívántam magamnak.") Szeretne rájönni, mennyi idős az analitikus.

A páciens hatalmas rivalizálásba kezd az analitikus lányával, aki mágikus-misztikus jelleget ölt szemében.

Ő az angyal a zongoránál, elbűvölő álombeli lény, zavaró és mindent maga alá gyűrő, mint a kő az analitikus íróasztalán. Kezdettől fogva előnyben van, övé az elsőszülött joga, mint fivéreié anyjánál.

Az analitikus jobb kezével vezetgette lányát, a páciensnek legfeljebb bal keze marad.

XIX. időszak, 444–449. óra

Külső helyzet 19.

A páciens hosszabb levelezés után ebben az időszakban találkozik személyesen is barátjával, P-vel.

Tünetek 19.

Test 19.

Hosszasan foglalkozik testi önértékelésével, szőrösségével, szexuális élményeivel, szorongásaival, vágyaival. Vágyik arra, hogy P a nyakát simogassa, és hangsúlyozza, szép, sima a nyaka, ott könnyen felizgatható. Azonban megakadályozza, hogy megérintsék a nyakát, mert P akkor megérezhetné a „borostácskát" az állán. Bár barátja azt mondja neki, hogy hagyja meg a szőrt a testén és a lábán, a szőr továbbra is problémát okoz neki, s úgy érzi, a szőrös helyeken a férfi nem simogatja. Ebben a korszakban válik világossá, hogy a szőrössége ismételten megrendíti nemi identitását. Örülne, ha P lenne szőrösebb. Zavarja, hogy „nőies bőre" van. Inkább ő a nő, a páciens inkább a férfi.

A páciens a kezét a szülei kezeivel azonosítja. Két teljesen különböző keze van. A jobb keze, a „rosszabb", apa csúf kezére hasonlít. A bal keze szebb és anyja kezére emlékeztet. Egyúttal azonban azt is hangsúlyozza, hogy apja keze valójában igen törékeny, míg anyja keze durva, mint valami „gyökérseprű". A páciens jobb keze veszélyes, bűnös, egyszersmind szép is; tud vele ütni, de testét és csiklóját is megérinteni.

A páciens megfigyeli, hogy P szívesen nézegeti más nők mellét, s attól fél, hogy az ő melle esetleg nem tetszik neki. Pedig P mondogatja neki, hogy igen szép a melle. Külső megjelenését más nőkével hasonlítja össze – gondolatban elsősorban barátja feleségének alakjával. S az összehasonlításból mindig rosszul jön ki.

Központi probléma számára, hogy a P-vel való nemi érintkezésben nem izgul fel, nincs orgazmusa. Erre különböző magyarázatokat keres. Ha kicsit távolabb van P-ől, például az autóban, erős izgalmi állapotba kerül. Mihelyt azonban lehetségessé és kívánatossá válik a nemi érintkezés, „megfagy benne minden". Nem önmaga és mérföldekre érzi magát testétől. Bár nagyon gyengéd a férfihez, a páciens úgy érzi, elvonatkoztat önmagától, feladja magát. A P-vel való nemi érintkezést úgy éli át, hogy a férfi csak a testével, de nem vele fekszik le. Nem elég aktív, gyengéd és kifinomult. Tulajdonképpen ő, a páciens a férfi, a férfi pedig a nő. Nyugtalanítja, hogy az aktus során beszél, ekszt-ázisba kerül. Kérdi, vajon ez annak a jele-e, hogy önmagába szerelmes.

A kielégülés érzésének a feje búbjáig át kell hatnia, az érzésnek teljesen át kell járnia, „fel kell falnia" őt.

Részben P-t hibáztatja, mert az aktusban nem tudja ezt az érzést átélni. Hangsúlyozza, hogy „igen nagy klitorisza" van, így tulajdonképpen mindennek teljesen egyszerűen kéne történnie. Részben azonban bizonytalan, hogy nemi szerve megfelelő-e egyáltalán. Ezt tovább erősíti, amikor P azt mondja, „rossz a felépítése" és „túl nagy" hozzá. Ebben az összefüggésben a páciens elmondja, hogy P az első alkalommal megsebezte az aktus során, s még napokkal később is vérzett.

Amióta szexuális viszonya van P-vel, már masztur-bálással sem él át orgazmust. Ezt szintén megváltozott testérzetére vezeti vissza. Az is felötlik, hogy a hormonkészítmény, amellyel kezelik, esetleg frigiditáshoz vezet.

A páciens számára további nagy probléma, hogy P más nőkkel is fenntart szexuális kapcsolatot, s vélhetően még szereti feleségét. Dühös emiatt, féltékeny s bizonytalan, hogy milyen helyet foglal el a sorban. Úgy érzi, P prostituálja. Az ágyban úgy érzi magát, mintha „bordélyban" lenne.

Nagy ellenállást leküzdve mondja el a páciens, hogy P szeretné, ha ingerlő fehérnemű vásárolna. Ezt egyrészt úgy említi, mint ami megfelel saját elképzeléseinek is, mert már korábban is gondolt arra, hogy harisnyát hord, ami eltakarná a szőrt a lábán. Másrészt viszont ezáltal összeütközésbe kerül erkölcsi felfogásával, s megrendül az önértékelése. Kénytelen hangsúlyozni, hogy nem „kurvás", hanem „szolidan ingerlő fehérneműről" van szó.

Súlyos problémát jelent számára az is, hogy kellene venni egy könyvet, amely ismerteti a különböző pozíciókat a nemi érintkezésben. A páciens rájön, hogy bár öntudatlanul tisztának szuggerálta magát P előtt, még az onániáról is beszélt neki, önmagát mégis „tisztának" akarja látni és bemutatni.

Család 19.

A páciens eleinte titkolja anyja előtt viszonyát P-vel.

Azt álmodja, kétszer elutazik vonaton, s többé nem tér haza. A harmadik alkalommal hazatér, de már nem mert zajongani, ezért kavicsokat hajított az ablakhoz. Kérte anyját, utazzon vele, mert lelőttek egy férfit. Az úton anyja betört egy tetőt.

A páciens úgy értelmezi az álmot, hogy egy férfi „keresztüllőtte", és anyja szemében immár kurva lett. Anyja mindig óvta attól, hogy „hozzácsapódjon" férfihoz, s az a véleménye, hogy a férfiak többnyire kihasználják a nőket.

Mellékesen elmondja a páciens, hogy P szépnek találta anyját egy fiatalkori fényképen, és hogy anyjának mindig volt orgazmusa. A páciens egyszer erősen szeretne lefeküdni öccsével. Úgy képzeli, biztosan ő a legjobb és leggyengédebb szerető. Úgy érzi, ebben apja is valamiképpen belejátszik, „zavarólag vagy stimulálóan".

Családon kívüli kapcsolatok 19.

A páciens újsághirdetés útján újabb férfival ismerkedik meg, vélhetően azért is, hogy P-nek bizonyítsa, érdeklik más férfiak.

Továbbra sem bízik P vonzalmában. Még amikor a páciens elmegy hozzá, akkor is elsősorban a válása foglalkoztatja. Úgy véli, P nem képes elválni a feleségétől, s egyszerre több nőre van szüksége, hogy kielégítse szükségleteit s kompenzálja felesége visszautasítását. Úgy érzi azzal, hogy csak egyike ennek a sok nőnek, tárggyá alacsonyodik, „holttestté" válik. Ettől bizalmatlanság, lemondás és mindenekelőtt agresszió ébred benne, még azt is el tudja képzelni, hogy megöli P-t. Ekőzben látja, hogy érzései egyik forrása anyja hatása, aki mindig is óvta a férfiaktól.

A páciens ugyanakkor önmegerősítést is keres a kapcsolatban. P „élete asszonyának" tekinti magát, az egyetlennek, aki biztonságot és erőt nyújt neki, s aki olyan türelmes vele, amilyen anyja az apjával szemben soha sem volt. Ennek az elképzelésnek megfelelően azt az ajánlatot teszi P-nek, hogy „békén hagyja", addig nem találkozik vele, amíg el nem vált feleségétől. Alapjában véve azonban ezzel eddigi szerepét játssza, azt, hogy mindig jó és tisztességes barát, aki nem támaszt igényeket – jóllehet éppen ebből szeretne kitörni. Sokkal inkább azt igényli, hogy P számára olyan vonzó nő legyen, akitől ő még átmenetileg se akarjon megválni.

Szexualitás 19.

Miközben a páciens elmondja, milyen érzést kellene kiváltania belőle az orgazmusnak, felidézi, hogy az első nyelves csókot szörnyűnek, visszataszítónak és tiltottnak élte meg. Akkoriban azt gondolta, ez „bizonyára olyan, mint a nemi érintkezés". Gyónáskor a páter keményen megbüntette ezért. Ezen élmény után már csak teljesen aszexuális kapcsolatra volt képes akkori barátjával.

Bűntudata van szexuális szükségletei miatt. Beszennyezte magát, kurva lett. Anyja, mint erkölcsbíró nagy szerepet játszik.

Önértékelés 19.

A páciens önértékelése ebben az időszakban ambivalens s jelentős mértékben a testérzése szabja meg. A saját testét és barátja testét az aktusban megtapasztalva újra elbizonytalanodik női identitásában.

Egyúttal kiderül, hogy egyre jobban elfogadja fejlődését, mégha lassú is. Képes arra, hogy szexuális problémáinak okát ne csak önmagában, hanem P-ben is keresse, és ki akarja nyilvánítani igényeit és szükségleteit.

A páciens olyan helyzeteket ír le, amelyekben P domináns, s az volt az érzése, hogy ő maga „semmivé zsugorodik", s csak a gyűlölet révén talál vissza önmagához.

Ebben az időszakban különösképpen kiderül egy konfliktus, amely a páciens önmagáról alkotott fantáziáját érinti. Életszerepe eddig az volt, hogy a jóravaló társ legyen, s vonatkoztasson el saját szükségleteitől. Ezt a szerepet túlnyomórészt P-vel kapcsolatban ölti magára. „Anyai mivoltáról" beszél, ami különösen akkor nehezedik rá, amikor P-vel nőként, nemi szerepében találkozik. A másik szerepet, nevezetesen a szép, vonzó és szenvedélyes asszonyét jelentős bizonytalanság terheli.

Kapcsolata az analitikushoz 19.

A páciens az analitikusra teszi át a P-től belülről tapasztalt visszautasítást, s a szorongást, hogy kihasználják, beszennyezik és megcsalják. Az analízisben könnyen kiélhető gyűlölete és türelmetlensége.

Az analitikusnak szemére veti, hogy nem értelmezi P egy álmát, amelyet az analízis során elmond, s nem mondja meg neki világosan, mit tart viszonyukról, s a továbbiakban mit ne tegyen. Egyszer azt mondja, az idő neki (a páciensnek) dolgozik, máskor viszont azt

bizonygatja, hogy tulajdonképpen már nincs ideje. Miként P, az analitikus is titkol valamit előle. Úgy képzeli, hogy az analitikus pontosan tudja, milyen hibákat követ el, s nem fogja fel, hogy oly régóta vár és megalázkodik. Gyűlöli az analitikust, meg tudná ölni.

A következő órán megállapítja, hogy már nincs szüksége arra, hogy gyűlölje az analitikust, s első ízben érzi úgy, hogy neki van igaza.

XX. Időszak, 476–480. óra
Külső helyzet 20.

Változatlanok.

Tünetek 20.
Test 20.

Továbbra is középpontban a testével, a testérzésével és a szexualitás problémakörével foglalkozás. A szőrösséget közvetlenül csak annyiban említi, hogy szerinte a P-vel a nemi érintkezés során gyakran gátolt, mert attól tart, P érzi a szőrt a testén.

A szőrét néha idegen lepelnek tartja, amely levehetetlen.

Amióta P az aktusban megsebezte, a páciens nem él át orgazmust. Felteszi a kérdést, vajon a nemi érintkezés nélkül eltelt hosszú idő alatt nem „nőtt-e minden össze" benne.

Korábban úgy képzelte, szüzies, szűk és magába záró hüvelye van. Hangsúlyozza, hogy a hüvelye akkortájt nem volt fontos számára, csakis a klitorisza. Szép nagy klitorisz, „akkora, mint egy fa". A sebesülés óta a hüvely fantáziájában „feltépett halszáj", „széles üreg, amelyből minden kiesik". „Mint amikor a sebész a páciens hasában felejti a törlőkendőt, valamit otthagy, ami megváltoztatja a beteget." Ez az elképzelés ellentétes azzal, hogy tapintásra változatlan, a korábbihoz hasonlóan szűk hüvelyt talál; azonban testéről alkotott fantáziája is olyan valóság, amellyel meg kell küzdenie.

Az, hogy immár a maszturbáció közben sem él át orgazmust, megerősíti abban az elképzelésben, hogy genitáléja fizikailag megváltozott. Léteznie kell egyfajta „zárnak" a klitorisza és a vaginája között, aminek következtében ott nem „áramlik" már semmi. A páciens például azt képzeli, hogy a szeméremajka a gyakori maszturbációtól hosszabbá és nagyobbá vált, s most már útban vannak. Később kiderül, hogy fantáziája, hogy a „felső és alsó ajkakkal" mindent bezárjon és megtartson, súlyos bűntudattal terhelt.

A „túl nagy hüvely" elképzelése abban a fantáziában folytatódik, hogy mindent képes felfalni, több férfival képes egyszerre nemi érintkezést folytatni, oly naggyá válni, hogy immár az egész világot be tudja fogadni. Ehhez tartozik elképzelése, hogy nagy hasa van, s ő az egész világ anyja, demiurgosz. Az orgazmust úgy írja le, mint térérzést, mint valamit, ami totális, olyan érzés, amelynek „fentről lefelé és lentről fölfelé" át kell hatnia. Ez az elképzelés szorosan összefügg azzal, hogy a hüvelyének teljesen kitöltöttnek kell lennie, s hogy a klitorisz érintése már nem elegendő, mert az izgalom központja elképzelése szerint sokkal mélyebben rejlik testében.

A pácienst nyugtalanítja, hogy tisztán vizuálisan már nem ingerelhető, mint korábban. Elmondja, hogy fél, könnyen leszbikussá tudna válni. Tudni szeretné, hogyan néznek ki más nők, szeretné megérinteni a testüket.

Mostanában olvassa a Hite-jelentést, s úgy érzi, az abban írottak általában alátámasztják a férfiak szexuális viselkedését érintő kritikáját. A férfiaknál láthatóan az a norma, hogy számukra maga a nemi aktus fontos, elő- és utójáték nélkül. A férfiak nyomorúságos szex-akrobaták, szexualitásuk bárdolatlan és tagolatlan; ösztöneik rabjai, és pénizsüket túlbecsülik. Félnek a gyengédségtől, csak a nők tudják megtanítani őket a szexualitás szépségére. A férfiszexualitás eme jellemzése a nyugati kultúra megváltoztathatatlan ténye, mondja. Viszont hangsúlyozza, hogy a női szexualitás erősebb és kifinomultabb.

Mint szerető P csak „jó átlagos". Önző, képtelen ráhangolódni s túl kevéssé gyengéd hozzá.

Közelség iránti igényének fényében a páciens az itteni társadalmat a „szemkontaktusok" társadalmaként éli meg, amelyben a testi érintkezés: tabu.

Család 20.

A vonzalom, a biztonság és gyengédség iránti szükségletéből kiindulva foglalkozik a páciens a családján belüli helyzettel. A szülői házban az érzelmeket nem tekintették valami szépnek, lebecsülték, elfojtották és tabusították. Ez a tapasztalat iszonyatos gyűlölettel tölti el a szülőkkel szemben. Nagy csalódásként éli meg, hogy anyjával nem beszélhet szexuális problémáiról. Anyjának fogalma sincs róluk, szigorúan csak a munkájáról érdeklődik, s maga sem képes intenzíven vágyakozni és élni.

Elsősorban apját hibáztatja amiatt, hogy a testi vonzalmat és a szexuális életet hosszú ideig nélkülöznie kellett, és sok mindent, amit más nők már húsz éves korukban átéltek, most kell megtapasztalnia. Dühös rá, meg tudná pofozni, sikítógörcsben tudna kitörni, ha csak megpillantja. Apja is azok közé a férfiak közé tartozik, akik szexuális téren képtelenek kielégíteni egy nő szükségleteit.

A páciens ismét említést tesz intenzív vágyáról: nagyon szeretne fivérével lefeküdni. Az analitikus mellett ő a legjobb szerető a világon.

Családon kívüli kapcsolatok 20.

A páciens új hirdetést adott fel. Mint mondja, a válaszolók között akadt egy „begyepesedett tanár" és egy, „anyjához kötődő agglegény". Ezenkívül Brazíliából is kapott levelet egy mutatós férfitól, aki – ami a legfontosabb – öccsére hasonlít. Varázslatos volt, ahogy elképzelte, hogy Rióba, Meseországba utazik egy előkelő úrhoz, jóllehet ez az igény ellentmond republikánus érzületének. A páciens elképzelése szerint több húron szeretne játszani, de ezeket nem egyszerre akarja működésbe hozni.

Továbbiakban is foglalkoztatja P-vel való kapcsolata. Megpróbál kissé eltávolodni tőle, s egyértelműen agresszív érzelmeket táplál vele szemben. Mindazonáltal még reménykedik abban, hogy egyszer vele élhet. Úgy képzeli, a férfi számára jó, hogy élete delén még egyszer új asszonyt kereshet.

Nézete szerint P – Fromm kifejezésével – az anyjukhoz kötődő neurotikusok kategóriájába tartozik, akik csak önmagukat szeretik. Nem képes más ember felé fordulni. Előtérben áll a gondoskodó anya iránti szükséglete. Ez az elvárás felébresztette a páciens „összes anyai ösztönét". Megfelelt igényének, hogy gondoskodjon valakiről, anyáskodhasson felette.

Most is borzasztóan érdekli, hogy van P és hogy birkózik meg kapcsolatával feleségéhez. Szeretne elutazni hozzá, s mindkettőjüket támogatni problémáik megoldásában.

Egy volt tanítványa is meglátogatja a pácienst. Irigyli őt, mert fiatal nőként már van szexuális kapcsolata, s megkapja, amit kíván („házhoz hozzák neki az orgazmust").

Önértékelés 20.

A páciens önértékelése ambivalens. Az őt meglátogató egykori diákjával kapcsolatos reakcióiból kitűnik, hogy nehezére esik lassú fejlődését elfogadni, s szorong, hogy az ő korában már nem talál férjet és szexuálisan már nem elég vonzó.

Elhatározza, hogy a következő évben döntő változásnak kell történnie életében: ott akarja hagyni az iskolát, szeretne elköltözni, s páros életet építeni.

Még mindig azzal küszködik, hogy bűntudata ébred, ha elfogad valamit, ha jól megy a sora és élvez valamit. Ekkor hirtelen egyfajta „zárlatot" érez, s ezután minden törekvése arra irányul, hogy a másiknak valami jót tegyen.

P és általában a férfiak szexuális viselkedését érintő nyílt kritikájában egyúttal az is kifejeződik, hogy már képes arra, hogy a saját szükségleteit állítsa előtérbe, és nőként igenelje a szexualitását.

Kapcsolata az analitikushoz 20.

Elmondja, hogy Fromm *A szeretet művészete* című könyvét olvassa. Miközben kijelenti, hogy az analitikus ezt a könyvet valószínűleg túl primitívnek találja, elmondja, miként éli meg mostani igényeinek megfelelően az analitikus helyzetet. Úgy érzi, légüres térben van, amelyben nem lehet „elemi módon élni", s ahol elsősorban mindenfajta testiség betiltott. Az a vágya, hogy kitartson az analitikus mellett, hozzábújjon és bőgjön, már elképzelés szinten is megfagy ebben a légkörben. Ezt apjához való viszonyhoz hasonlítja, aki soha nem volt képes a védettség és az erő érzését nyújtani neki.

A páciens otthon arra vágyott, hogy a következő órán elcsábítsa az analitikust, egyszerűen csak behúzza a függönyt és levetkőzzön. Attól tart, az analitikus megütközéssel fogadná. Úgy képzeli, analitikusa biztos tökéletes szerető. Belülről fenyegeti az analitikust, ha nem állja ki ezt a próbát. A páciens azzal igazolja vágyát, hogy talán az analitikusnak is jó lenne, ha még egyszer új viszonyt kezdhetne egy nővel.

Az analízis megannyi korlátozottsága ellenére a páciens védettnek érzi magát az analitikusnál, akinek meleg keze, stabil, megbízható arca, itt-vagyok-arca van. A páciens most még azt az elképzelést is képes elviselni, hogy léteznek más nők, akik tisztelik az analitikust, és virágot hoznak neki.

XXI. időszak, 502–506. óra
Külső helyzet 21.

A páciens levelet kap a hivataltól, ami az analízis végét jelenti: meg kell jelennie a felülvizsgáló orvos előtt.

Tünetek 21.

Test 21.

A páciens szőrzete álmában gyökérré változik, gyökeres fának érzi magát fonadékokkal, amelyek sövénybe fonják P-t, s ott fogva tartják. Ezáltal fonott kosara van, amit boldogítónak érez. A szőrzetét most elfogadják, s már nem érzi zavarónak.

A férfias – nőies problémakör abban a fantáziájában oldódik fel, hogy pénisze nő a két melle között. Ez a tulajdonképpen ősi fantázia számára a termékenység, a táplálás, a barázda megtermékenyítés, s ezáltal az anyaföldhöz való kötődés legfőbb szimbóluma. Éppen két melle között tudna különösen jól elképzelni a mellkas formája alapján egy péniszt. Ezt a fantáziáját P-vel még nem tudta megvalósítani, jóllehet együttléteik során nem ismernek tabut. Ezáltal hatalmas lenne – P csodálja és irigyli, mert nő, szülni képes és termékeny.

Az egész időszakban érezhető saját testének és szexualitásának elfogadása. Szorongás nélkül kimondja fantáziáját is, hogy az analitikussal lefeküdjön, ami szerinte a terápia másik, kevésbé merev formája lenne.

Szülők – család 21.

A szülőkhöz való viszonyát csak az analitikustól való elválás összefüggésében érinti: a szülők azt várták, hogy szomorú lesz, mint mikor tanulmányai miatt elkerült a szülői házból. A nekikészülődés hangulatában azonban nem volt képes a szomorúságra, mindig utólag volt honvágya.

Szorong, vajon nem vár-e analitikusa a búcsú előtt valami mást, mint az erő érzését.

Családon kívüli kapcsolatok 21.

A páciensnek fontos kapcsolata P-vel, bár ezt egyáltalán nem szeretné. Folyton rá gondol, egész napirendjét ismeri, vágyakozik utána, sír miatta.

Az időszak elején P mindenekelőtt nagy egoista kommunikációs beszűrődésekkel. A páciens viszont gyenge, hozzá méri a többi férfit – P, a magányos játékos felkeltette benne a játékszenvedélyt.

Örül telefonhívásainak, bár utána azt álmodja, hogy a gyerekek telefonálás miatt elvágják a torkát.

A barátságot a férfi poligámiája, önzése miatt nem akarja folytatni. Úgy érzi, kihasználják, szexuálisan is: amikor nem akart a mezőn lefeküdni vele, mert beszélgetni szeretne, a férfi ezt mondja: „Akkor egyszerűen felraklak a fára."

Az időszak folyamán azonban egyre inkább rálel saját erejére, a hordkosárra, gyökereire, amelyeket mások szívhatnak. Gyengének érzi P-t, a vele való kapcsolatban is indulási késztetést érez. Nem akar többé semmit, így amikor P az analízis befejezését tanácsolja, egyszerűen többé nem hallat magáról.

Önértékelés 21.

A páciens bűntudatmentes, mert erősnek érzi magát, s bevallja önmaga előtt szükségleteit. Úgy érzi, saját gyökerei vannak, s képes örökké élni, önértékelése megemelkedett, elfogadja önmagát és testét.

Kapcsolata az analitikushoz 21.

A búcsú és az erőmutatás ebben a kapcsolatban is fontos. Álmában először „ki kell cseleznie" az analitikust, hogy el tudjon menni, mielőtt még észrevenné, hogy neki már megvannak a gyökerei, megszerezte a képességét, hogy egyedül éljen tovább. Emellett egy üreges fán keresztül – vaginája elfogadása – kell keresnie a saját útját, és a gyökereivel tud elmenekülni.

Majd végül ezt mondja: „Önt vélhetően untatja, amit mondok, de most eljött az én időm." Végül ott hagyja az analitikust kiéhezve, kiszáradva a hegyen, ő lett az erősebb. Az analitikust P-hez hasonlítja. Az analitikus tapintatosabb, nem hűvös, nincs benne vonzalom és megértés, ahogy az álom mondja. A félelemről, miszerint az analitikus, a szüleihez hasonlóan csalódott amiatt, ahogy búcsúzik, rögtön felismeri, hogy áttétel.

„Testvéreire", akik előtte vagy utána a dívány fekszenek, a páciens már nem féltékeny, immár nem rivalizál. Örül, ha mások is jól érzik magukat az analitikusnál s az analitikus is velük. A melegen tartott dívány miatt már nem undorodik – a „meleg vízben" kedélyesen úszik, nem érzi magát lefojtva. Már a „fürdőtyös" arroganciája sem zavarja.

XXII. időszak, 510–517. óra

Külső helyzet 22.

Megállapodás az analízis befejezéséről.

Lazul a páciens kapcsolata P-vel, szeretné a kapcsolatot lezárni. Az iskolában gyakornokot osztottak mellé, akivel nem értik meg egymást.

Tünetek 22.

Testszőrzet – szexualitás 22.

Egyik álmában a páciens cirkuszi hölgyet lát, aki hirtelen nyitott blúzzal igen szép mellét mutogatva vízen átkerékpározik, miközben mindenféle spriccel a víz.

Ettől igen irigygyé válik, szeretné, ha ő is ilyen szép mellet mutogathatna, s olyan „erotikus kígyópapnő" lehetne, aki közszemlére teszi magát, szeretné, ha ugyanúgy megjeleníthetné meztelenségét, mint az az idősebb hölgy, akivel egyszer szabadsága idején öszszefutott. A fröccsenő vízhez a páciens tojásfehérjét, spermát, nemzést asszociál, csodálkozik, hogy immár nem undorított jelent számára. A szép bőrhöz a páciens nagymamája is kapcsolódik, akinek csak 70 éves korában jelentek meg kis szőrszálak az állán, amelyeket a páciens kihuzigálhatott. Amúgy a nagymama teljesen szőrtelen volt, nem volt emberszaga, ahogy az analitikusnak sem.

A páciens felidézi, hogy gyermekként, amikor C. barátnőjével babázott, néha erős szexuális érzetei támadtak. Ez a barátnője volt amúgy az egyetlen, akivel gyermekként szexualitásról tudott beszélgetni. Szexuális érintkezésről azonban soha sem volt szó.

Család 22.

A család ebben az időszakban nem játszik szerepet, csupán gyermekkori emlékek bukkannak fel, amelyek beépülnek az analitikus kapcsolatba.

Az anya erős, pirospozsgás, eleven asszonynak mutatkozik, akiből árad a megbízhatóság, bár egyszer ott felejtette gyermekét a pályaudvaron. A korábbi élmények egy sápadt, komoly, szigorú és tehetetlen porcelán-anyáról szólnak.

A szép testekkel és C.-vel összefüggésben ismét felbukkan a szeretett nagymama, gyönyörű bőrével, szőrtelanul, szinte testetlenül, s aki a családban egyetlenként erős maradt C.-vel szemben. A többiek csak ennyit mondtak: „Te magad leszel a hibás", amikor vitára került sor; nem támogatták őt. Csak nagymama utasította ki C.-t a kertből.

Apját röviden említi egy álom kapcsán, amelyben a páciens olyan cipőkanalat használ, amilyen apjának volt korábban.

Családon kívüli kapcsolatok 22.

Amikor „ősellensége" meghívja egy osztálytalálkozóra, a páciensben erős gyűlölet ébred, meg szeretné ütni és taposni C.-t, s felidézi, hogy már korábban is szerette volna ledöfni. C. mindig öntudatos volt, mindig uralkodott felette, bár gyermekkorukban barátnők voltak. A lemondó levél révén s az erős gyűlölet miatt, amelyet immár megengedhet magának, a páciens ismét rálel saját erejére. A találkozás lemondásában az is szerepet játszik, hogy rajta kívül majdnem mindenki férjezett. Ezt a szégyent képtelen elviselni, végleg szakítani akar ezzel a rémes osztállyal.

Az elutasítással és a másokkal szembeni negatív érzéssel, agresszióval kell szembesülnie E. gyakornokkal kapcsolatban is, aki gátlástalanul agresszív, nyakra-főre kritizál, s állandóan megsérti őt. A páciens úgy érzi, tisztességtelenül bánnak vele s E. fölébe kerekedik, nem hajlandó oktatni, lenézi őt, és nem figyel az oktatásban. A rendkívül öntudatos E.-vel szemben a páciensnek nem sikerül pozitív megvilágításba helyeznie és dicsérnie önmagát. Ezt ugyanis rosszfajta önidicséretnek tekintené. Mindazonáltal fontos számára, hogy saját képességeit bizonyítandó valahogy dűlőre jusson E.-vel. Ezért rendkívül megkönnyebbül, amikor az egyezség mégis létrejön.

A P-kapcsolat feldolgozása párhuzamosan halad az analitikus helyzet feldolgozásával. P-vel való kapcsolatban a páciens folyamatosan sodródik: egyrészt megszakítani akarja a kapcsolatot, már nem akar alkalmazkodni, és elfogadni úgy, ahogy tálalják neki, nem akarja elveszíteni önmagát (attól tart, hasonló történik vele az analízisben is) – másrészt viszont P számára „a férfi", aki nélkül nem szeretne élni, s aki talán mégis megadja számára azt a szilárd helyet, amelyet analitikusa megtagad tőle. Eltűri P lelki kínzását, fájdalmasan próbál megváltozni, nagy türelmet tanúsít, mint az analízisben is.

A P-vel való szakítást nehezíti, hogy a férfi közel került hozzá, és ismét közeledik. „Lelki szemétládaként" igényli saját problémáihoz, a páciens azonban ezt fordítva nem kapja – mégiscsak szüksége van az analitikusra.

Kapcsolata az analitikushoz 22.

Az analízis küszöbön álló befejeződésének tematikája az egész utolsó időszakon végigvonul. A páciens beszámol, hogy még mindig álmodik wc-vel kapcsolatban. Az analízisben szeretne egyedül „büzleni", már nem akarja, hogy analitikusa mellé álljon.

Elgondolkodik azon, hogy rendezze meg az utolsó órát – legszívesebben „teljesen szokványos napot" csinálna belőle, jönne, mint mindig, nem hagyná ki az

órát, lefeküdne a díványra, mint mindig, semmi összegzés. Meggyőződése, hogy immár képes megvalósítani a búcsúval kapcsolatos elképzeléseit, nem az analitikus erőlteti rá az ő elképzeléseit, nem ő sétáltatja pórázon.

Barátja, P szerint búcsúzáskor át kellene ölelnie analitikusát – ehelyett könnyedén, szorongás nélkül tudott felmenni a bejárati lépcsőn.

A búcsúra vonatkozó minden konkrét fontolgatás ellenére, azt is megpróbálja elképzelni, mi történhet azután: fura heti három nap lesz analitikus nélkül – elvész a szilárd hely, megbízható támpont, amelyet nem szeretne nélkülözni, ellenkezőleg, bizonyosságot szeretne felőle.

Az analitikus számára a búcsú utódot jelent, aki már teszi is a virágot asztalára. Már nem az ő szeme látja, jelképesen új lakást, saját lépcsőt épít neki. Talán már nem is hat rá, ha konkrétan nincs jelen.

Az analízis végére vonatkozó gondolatokban szorongás, féltékenység és gyűlölet keveredik; próbálnia kell egyre jobban megfosztania az analitikust hatalmától, hogy már ne befolyásolja. Fél, hogy túl korán fejezi be az analízist, ahogy T. Moser *Gottesvergiftung* című könyvében bemutatja, szorong, hogy elveszíti a szilárd helyet, s egyedül áll majd ott, pedig analitikusa néha a hallgatásával, mint a halál vagy méreg sugárzik rá.

Féltékenység és gyűlölet árad a szerencsés utódokra, először elhárítja őket, majd a segítségükkel letasztítja az analitikust kastélyából, amelyhez korábban oly szépen hozzánőtt, s hozzábilincseli egy székhez, az analitikus karosszékhez, melegen tartva, mozdulatlanul és hatalmától megfosztva. Legszívesebben megfojtaná és soha nem engedné el. Öreg, impotens férfivé kell tennie, aki a keblekről mesélve szunnyadozik.

Tudja, hogy az analitikushoz való viszonya valamikor érzelmivé alakul, mégis megpróbálja új dolgokkal megtartani: először beszél arról, hogy szorong a meredek lépcsőn, amit még nem említett – az analitikushoz vezető lépcső különösen keskeny –, s arról, hogy nem szereti sem a kávét, sem a teát, nem akarja felajzani magát.

Heves, agresszív érzéseivel a páciens próbál jobban függetlenedni az analitikustól; sok mindent egyedül értelmez, azt gondolja, nincs szüksége gyóntatóatyára, nem is akar ilyent, egyedül is meg tudja önmagát ítélni, tud ő „magában büzölögni". Amúgy sem tett eleget soha teljesen annak az alapszabálynak, hogy mindent elmondjon. Most elfelejti álmait, amelyeket az analízis számára akart megjegyezni, értelmezi viszont másokéit – az analitikus hatalmának újabb csökkenése. Talán 20 év múlva egyszer emlékművet emel neki, írja egy könyv.

Most csak annyit állapíthat meg, hogy a jellemét nem változtatta meg az analízis, nem lett belőle se más ember, se szent. A változás azonban elvesztette jelentőségét, sosem akasztunk le szindrómákat sorban egymás után.

Az analitikus voltaképpen soha nem volt erős apja – majd elragadja a K. professzorral szembeni gyűlölet, aki az analitikust hevesen kritizálta. Ezért szerette karjába venni az analitikust, és megvédelmezni. De neki támasz és világítótorony gyanánt ott a feleségé, aki a páciens számára először elérhetetlen bosszúsóforrása volt, aztán erős, az analitikus felett uralkodó asszony, akihez azonban a páciens sohasem akart hasonlatossá válni.

Az utolsó óra zárógondolata vigasz az elválásban, s a távozás azt is jelenti, hogy páciens és analitikus megannyi dologban egyformán gondolkodnak, gondolatilag néha összekötődnek.

4.4 Amália: 25 évvel a pszichoanalitikus kezelés után

A pszichoanalitikus terápia jelen kritikus szemléletű tankönyvének keretei között a terápiáról szóló kötetben gondolatokat közöltünk a praxisnak megfelelő katamnézisről (2. kötet, ▸ 9.11 fejezet). Ezáltal kézenfekvő, hogy most a páciens további sorsával is foglalkozzunk és kritikusan mérlegeljük, megbeszéljük a kezelés hatásait. Mint írtuk, megbeszélés történik

a) a kezelés közben
b) a kezelés végén és
c) egy vagy több későbbi időpontban.

A terápia elején megállapítottuk a tünetek súlyosságát fokát és a páciens meglévő pszichodinamikája alapján feltételes prognózisokat állítottunk fel. Ezek kauzális összefüggésekről szóló hipotéziseket tartalmaztak. Korrigálta és kiegészítette-e a analitikus feltételes prognózisait a terápia folyamán elért mindenkori konkrétes eredmény függvényében. Összekapcsolta-e a folyamatra irányuló értékelést a célok igazításával. Reálisan mérlegelte-e a folyamat két résztvevője a ráfordítást és a megtérülést.

Tudjuk, hogy a páciens a kezelésnek köszönhetően és az után tartós párkapcsolatokat tudott létesíteni,

melyek nem voltak konfliktusmentesek, de már nem az a probléma határozta meg őket, ami a pácienst az analitikus kezeléshez vezette. A következő években kétszer kereste fel analitikusát, aki elérhető maradt számára.

Mint már említettük, 2002. májusában úgy adódott, hogy egy másik páciensem (H. K.) említette, hogy régóta jó barátságban van Amáliával, tehát már az analitikus kezelés idejéből ismerte. Jó lehetőségnek tűnt, ezen a páciensen keresztül megkérni Amáliát, vegyen részt egy beszélgetésen, hogy megerősíthessük hozzájárulását az eddigi tanulmányokhoz és hogy részletesen ismertessük vele azokat.

Sikerült és Amália, immáron 63 évesen és nyugdíjasként, tájékozódott, megerősítette beleegyezését a kiadáshoz és tanácsot is kért aktuálisan fellépő életproblémája kapcsán, mely hosszabb párkapcsolata utóhatásaként jelentkezett.

A mi kutatási érdeklődésünk számára megadatott a lehetőség, hogy a pácienssel kötődési interjút készítsünk, amelyről a későbbiekben beszámoló készül.

25 évvel a pszichoanalitikus kezelés után – Amália kötődési interjúja

Mint említettük, egy tisztázó beszélgetés alkalmával, amelynek a kutatási eredmények megjelentetése volt az a proposja, lehetőségünk volt megkérni Amáliát, vegyen részt egy Adult Attachment Interview-val (AAI; George et al., 1985-1996) végzett vizsgálaton.

Bár az AAI fejlődéslélektani kutatásokból ered, Köhler (1992; 1995) korai elkötelezettsége „klinikai kötődéskutatás"-ra (Strauss et al., 2002) indított minket. A klinikai-pszichoanalitikai kontextusban végzett kötődési interjúk tapasztalatait Buchheim és Kächele (2001; 2003) és Buchheim et. al (2002, nyomdában) közösen bemutatták és vizsgálták az egyedi esetek diálógusában.

Amália AAI-ja szószerinti leírásra került és Main és Goldwyn (1996) klasszifikációs szabályai szerint egy második megbízható, független kötődéskutató diszkurzusanalitikusan értékelte azt. Ez az értékelés rendezetlen kötődési reprezentáció diagnózishoz vezetett, mely mindkét, néhány évvel ezelőtt elhunyt szülő feldolgozatlan elvesztéséből fakadt. A második, ezalatt elhelyezkedő „rendezett" kötődési stratégia „bizonytalan-bonyolult" mintát mutatott, mely alátámasztotta Amália utalásait aktuális haragjára és a két szülőfigurával való érzelmi konfliktusosságára. Viszontáttételében az interjú készítője (AB) elsodorva érezte magát attól a lendülettől, amellyel Amália aprólékos részletekre vélt emlékezni gyermekkorából. Szokatlan módon dominálta a szándékosan félig struktúrált beszélgetést. Nem volt olyan kérdés az AAI-ben, amelynél Amália vonakodott vagy akár szünetet tartott volna, hogy gondolkodjon, mit is válaszolna. Néha gyermekkori élményei konzisztens összefoglalását adta meglepő metakognitív képességgel, aztán egy „valahogy őrült" hangra váltott, amely eltúlzott, részben irracionális minőséget vett fel, és amely az interjú készítőjében félelmet keltett. Az interjú befejeztével az interjú készítője egyetértett Amália önjellemzésével, miszerint egyfajta boszorkány lenne. Megérkezett művelt, idős hölgyként és eltűnt „szellemként". Ezt a viszontáttételi érzést különösen erősen meghatározta az interjú utolsó része, amikor Amália szülei elvesztéséről beszélt. Ezek a részek kísérteties jellegűek voltak.

Az AAI-ben kódoljuk a megkérdezett szubjektív emlékeit (tényszerű információk) a kötődési személyekre vonatkozóan (pl. szeretetteljes gondoskodás, elhanyagolás, szerepcsere) csakúgy, mint a teljes felvétel diszkurzusjellegét (mentális feldolgozás) koherenciára, idealizálásra, haragra vagy nyelvi elvétésekre vonatkozóan.

Amália anyját szubjektív módon nagyon gondoskodónak írja le; ezen kívül szép asszonyként jellemzi, aki sokkal érdekesebb és vonzóbb volt számára, mint apja. Emlékszik, csodálta anyját és versengett érte. Gyerekként mindig tetszeni akart neki; szélsőségesen fogékony volt anyja igényeire („Ott voltam neki, igénybe tudott venni.") Ez a beilleszkedés anyja igényrendszerébe segített neki, hogy ő legyen a jólnevelt gyermek két fárasztó fivére mellett. Apját gyengének írja le kiegészítéssel: „természetesen én voltam a kedvence". Ő is gondoskodott róla, de nem volt érdekes a lány számára, fűzi hozzá: "köztem és közte mindig volt valami vattaszerű". Nagyanyját szigorúnak és merevnek jellemzi; egyidejűleg azonban támogató, bátorító volt és nem olyan behatoló, mint az anyja.

Ha a felvételt a diszkurzusjelleg szempontjából, valamint az AAI-módszertanban meghatározott koherenciakritériumok alapján vizsgáljuk, jelentős bizonyítékot találunk ellentétekkel szabdalt gyermekkorára, ami a bizonytalan-bonyolult kötődési helyzet mellett szól. Amália ingadozik anyja gondoskodásának szokatlan pozitív megítélése és a között, hogy emlékszik az elhagyatottság tapasztalatára, a kegyetlen elválásokra és tartós elképzelésére, miszerint már gyermekként

a pokolban élt. Néha képes dicsérően említeni az apja integritását („mindig támogatott, ha problémáim voltak az iskolában"), aztán dühös, lekicsinylő kifejezésmódra vált („Különösen akkor nem bírtam elviselni rokonszenvét, amikor beteg voltam és amikor hozzám fordult és megkérdezte: 'Hogy van az én kis páciensem ma?', ezt utáltam."). Nyelvi formáit passzív szerkezetek jellemzik, végtelen mondatok formájában, amelyek nyelvtanilag is befejezetlenek. Ezen kívül nem veszi észre, hogy képtelen a kérdésekre válaszolni vagy fókuszálni. Amália néha valósággal leragadt gyermek- és fiatalkori emlékeinél, anélkül hogy képes lett volna magasabb absztrakciós szintre kerülni.

Autonómiájával kapcsolatban világos, hogy Amáliának az interjú során nehezére esik anyja nélkül emlékeznie saját önálló önérzékelésére. Különösen az interjú első felét jellemzi a személyes identitás feltűnő hiánya. Gyermekkorának megítélése dicsfény és átok között ingadozik. Ismét mély benyomást tesz az interjú készítőjére bámulatos transzgeneracios megértésével, arra kérdésre válaszolva, hogyan értékeli gyermekkora hatását jelen állapotára ill. személyiségfejlődésére és miért gondolja, hogy így viselkedtek a szülei. Bár nyilvánvaló képessége, hogy jól beleélje magát anyja helyébe („mind reading"), az összefoglaló értékelés a fenti végkövetkeztetéshez vezet, miszerint Amáliát az interjú időpontjában zavartként klasszifikálhatjuk. Úgy tűnik, élethosszig harcot vív autonóm felnőttségéért. Teljesen jól mutatja ezt a már halott szülőkkel folytatott lezáratlan vitája. Az AAI értékelési kritériumok szerint Amália egyértelműen mutatja, hogy a két halott benne még él:

„Egészen különös volt, apa '96-ban halt meg és aztán egy éjszaka hosszasan repült velem olasz úticéljaihoz, amiket nagyon szeretett és egy borzasztó éjszakám volt teli bűntudattal...és na igen, ő [az anya] pedig a 60. születésnapom előtt halt meg. De akkor mindenesetre, '98 tavaszán halt meg, és akkor majdnem négy évig kegyetlenül harcoltam vele és veszekedtem, olyan borzalmas volt, elmesélhetetlen. És aztán jött a apám. Azaz csak miután ő [az anya] meghalt és elkezdtem vele a harcot, tényleg csodálatos volt, megjelent és hogyismondjam védelmezett és bátorított és tanácsot adott és ez hogyismondjam olyan volt, mint egy beszélgetés és én láttam őt, aztán ismét elment. És akkor végül ebben az évben így szóltam anyámhoz: „Na, most már elég volt, végleg elég volt! Vége, fejezzük be a rivalizálást!"

Az AAI-kézikönyv szerint (Main és Goldwyn, 1996) azokat a személyeket, akik halottaikról ilyen plasztikusan jelenlévő formában beszélnek, csak akkor nem klasszifikálják a veszteségi élményeikre vonatkozóan kötődési szempontból rendezetlennek, ha az érintettek képesek egy metaszint felállítására és kimunkálják, hogy az elhunytak valóban halottak, illetve ha a vallásos hit a feldolgozásban jelentős szerepet játszik. Amália esetében feltételezhető, hogy a szülők halála raktivált régi, az analitikus munka során valószínűleg feldolgozott konfliktusmezőket. Ide illeszkedik, hogy Amália akkoriban éppen önéletrajzot írt, hogy megküzdjön az idősödés krízisével. Anélkül, hogy az egyik kollégánál folytatott krízisbeavatkozásról részleteket tudott volna, a kezelő terapeuta utalt rá, hogy az AAI szerinti nézőpontját Amáliával szerzett tapasztalatai alapján igazoltnak látja.

Ha a kötődési rendszer egy kötődési szempontból releváns kontextusban, mint pl. egy kötődési interjú, aktiválódik és ezáltal olyan fenyegető traumatizáló élmények reaktiválódnak, amelyek az elhárító rendszert (Bowlby, 1980) károsítják, mindez a magatartásra, érzésekre, gondolkodásra és nyelvre kaotikusan hathat: A páciensnél is feltehetőleg ez történt utólag, szülei elvesztése és további aktuális, bántó tapasztalatok miatt, melyeket hosszú éveken át vele lévő élettársának múltbéli elvesztése okozott, s ezek váltották ki akut krízisét és igényét a tanácsadásra. Amália tudattalanul utat talált a düh és a szülővé azonosulás által, amely korai elhanyagoló és traumatikus tapasztalatait segített rendszerezni és ezeken úrrá lenni, anélkül azonban, hogy a veszteségérzetet és az intruzív interakciókat az ő életükben sikerült volna teljesen legyőznie.

Kötődéselméletileg kevéssé tisztázott, milyen régi, analitikus munkával sikeresen megszelidített „elévült szorongásfeltételek" adnak alkalmat ismételten, a szülők reális elvesztésének kontextusában krízisképződésre (► lsd. 5.9 fejezet). Mindenesetre egy korábbi keltezésű publikáció arról tanúskodik, hogy a traumatikus élmények beszéddé alakítása nagymértékben különbözhet aszerint, hogy milyen kontextusokat (holokauszt, szexuális visszaélés, közlekedési baleset) kell figyelembe vegyünk (Boothe, 2005).

Mégis, ahogy közvetlen környezetéből kiderül, ezen túlmenően Amália személyesen kielégítő életet él; tanácsokat ad hozzá hivatásában közel álló fiatalembereknek barátságos és megbízható módon, nem utolsósorban, mert ő maga sok konfliktust megélt.

5.1 Összehasonlító pszichoanalízis - szövegközeli klinikai kutatás – 151
5.1.1 A páciens azonosulása a pszichoanalitikussal – 152
5.1.2 Példák Amália pszichoanalitikus terápiájából – 154
5.1.3 Pszichoanalitikus párbeszéd kommentárral – előzetes megjegyzés a bemutatás formájához – 155
5.1.4 Kritikus megbeszélés – 163

5. 2 Érzelmi tapasztalás és áttétel – a változás szempontjából lényeges mikroesemények jelentőségéhez –168
5.2.1 Klinikai bemutatás – 168
5.2.2 A „páciensnek a terapeutához való viszonyával kapcsolatos tapasztalata" – módszer – 169
5.2.3 Az érzelmi belátás szempontjainak leírása – 171
5.2.4 A két eljárás egyesítése – 173
5.2.5 A 2. óra részletesen – 173

5.3 Az önérzet változásai a pszichoanalízis nyomán – 175
5.3.1 Az önértékelés mint a kutatás koncepciója – 175
5.3.2 Hipotézisek és módszer – 176
5.3.3 Eredmények – 179
5.3.4 Megbeszélés – 180

5.4 Önmagától és másoktól való szenvedés – 181
5.4.1 Klinikai-elméleti megfontolások – 181
5.4.2 Kérdésfeltevések és hipotézisek – 182
5.4.3 Módszertan – 183
5.4.4 Eredmények – 184

5.5 A kognitív folyamatok változása – 188
5.5.1 Problémafelvetés – 188
5.5.2 Módszer: elméletvezérelt, számítógépes tartalomelemzés – 188
5.5.3 A vizsgálat eredményei – 190
5.5.4 Változások a folyamatban – 195